T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AHLAK VE ETİK DEĞERLERİN ÇAĞDAŞ BASINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEYLAN ATATUNÇ

ANABİLİM DALI : İLETİŞİM
PROGRAMI : İLETİŞİM BİLİMLERİ

KOCAELİ - 2006

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AHLAK VE ETİK DEĞERLERİN ÇAĞDAŞ BASINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEYLAN ATATUNÇ

ANABİLİM DALI : İLETİŞİM
PROGRAMI : İLETİŞİM BİLİMLERİ

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. FÜSUN ALVER

KOCAELİ - 2006

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AHLAK VE ETİK DEĞERLERİN ÇAĞDAŞ BASINA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Ceylan ATATUNÇ
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarihi ve No: 13/09/2006-2006/16

Doç. Dr. Füsun Alver Yrd. Doç. Dr. Betül Pazarbaşı Yrd. Doç. Dr. Gözde Yılmaz

KOCAELİ - 2006

SUNUŞ

"Ahlak ve Etik Değerlerin Çağdaş Basına Yansımaları" başlığı altında hazırlanan tezde var olan durum ve eksiklikler antik çağ itibariyle ele alınarak günümüze kadar gözler önüne serilmiştir. Geçtiğimiz dönemlerden bugüne ahlak ve etik değerler tanımlanmış, uluslararası kriterler vurgulanarak hem var olan hem de olması gereken sistem vurgulanmıştır. Seçtiğimiz konu daha önce bu kadar ayrıntılı bir şekilde incelenmediğinden geniş bir literatür taraması gerektirmiştir.

Tezimizde amaç basında ahlak, sorumluluk ve özgürlük sorunlarının irdelenmesi ve bu doğrultuda sınırlandırmanın oldukça güç olduğu tezimizde, antik çağdan bugüne ahlak ve etik değerleri inceleyerek konunun çağdaş basına yansımalarını vurgulamaktır. Basında ahlak, sorumluluk ve özgürlük ile ilgili var olan bilgileri, sorunları, Türkiye'de ve bazı yabancı ülkelerdeki uygulamaları irdeleyeceğiz.

Bu doğrultuda, tez aşamasında göstermiş olduğu anlayış dolayısıyla tez danışmanım Doç. Dr. Füsun Alver'e teşekkürlerimi sunuyorum.

İstanbul, 29.08.2006 Ceylan ATATUNÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET **1**
ABSTRACT **3**
GİRİŞ **5**

1- AHLAKIN FELSEFİ AÇIDAN TEMELLENDİRİLMESİ **10**

1.1. AHLAK İLE ETİĞİN AYRIMI **10**
1.1.1. Ahlaka ve Etiğe İlişkin Kavramlar 15
1.1.1.1. Ahlak Tanımları 16
1.1.1.2. Ahlak Alanı. 18
1.1.1.3. Ahlak İlkeleri 19
1.1.1.4. Ahlak Problemi 19
1.1.1.5. Değer Yargıları İle Ahlak İlişkisi 19
1.1.1.6. Etik Soruları 20
1.1.1.7. Etik Görecelik 22
1.1.1.8. Etik Önermeler 22
1.1.1.9. Etik İlişki-Etik Değer 24
1.1.1.10. Etik Sorunları 28

1.2. AHLAKA VE ETİĞE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR **28**
1.2.1. Ahlakçılık ve Yergicilik 28
1.2.2. Anlıkçı ve Duygucu 29
1.2.3. Doğalcılık 30
1.2.4. İmmoralizm (Töre tanımazlık) 32
1.2.5. Varoluşçuluk 34
1.2.6. Yararcılık 36
1.2.7. Törel Gerçekçilik Yaklaşımı 39
1.2.8. Metafiziksel Gerçekçilik Anlayışı 40
1.2.9. Marxçı Ahlak Anlayışı 40

2- BASIN AHLAKI, ÖZGÜRLÜĞÜ VE BASININ SORUMLULUKLARI 42

2.1. BASINDA SOSYAL SORUMLULUK YAKLAŞIMI 54

2.2. BASINDA AHLAK 58

2.2.1. Enformasyon ve Ahlak 61

2.2.2. Enformasyona Erişme Özgürlüğü 64

2.2.3. Kanıları Aktarma Ahlakı 65

2.2.4. Enformasyon ve Sansür 65

2.2.5. Haber Örgütü 67

2.2.6. Tarafsızlık 67

2.3. TÜRKİYE'DE BASIN AHLAKI VE ÖZGÜRLÜĞÜ 69

2.3.1. Türkiye'de Basın Özgürlüğü 69

2.3.2. Özel Hayatın Gizliliği İle Basın Özgürlüğü Arasındaki İlişki 71

2.3.3. Basında Yapısal Dönüşüm 72

2.3.4. Günümüz Koşullarında Basın Ahlakını Olumsuz Etkileyen Faktörler ... 74

2.3.4.1. Tekelleşme 74

2.3.4.2. Promosyon 79

2.3.4.3. Tiraj Kaygısı 81

2.3.5. Haberin Yapısal Dönüşümü 81

3- BASINDA ÜZEYİR GARİH CİNAYETİ İLE İLGİLİ HABERLERİN BASIN AHLAK İLKELERİNE UYGUNLUĞUNUN İÇERİK ANALİZİ (Hürriyet, Radikal, Milliyet Gazeteleri) 89

3.1. Amaç 89

3.2. Varsayımlar, Yöntem ve Örneklem 89

3.3. Kapsam 91

3.4. Elde Edilen Bulgular 91

3.4.1. Haberin Niceliksel Analizi 91

3.4.2. Haberin Niteliksel Analizi 104

3.5. Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi 108

SONUÇ 119

EK

1. BASINDA ÖZDENETİM ve BAZI ÜLKELERDE BASINDA ÖZDENETİM İLE İLGİLİ GELİŞTİRİLEN METİNLER 127

1.1. Basında Özdenetim Modelleri 127

1.2. Dünyada Özdenetim Uygulamaları 131

1.3.Basında Özdenetim Konusunda Çeşitli Ülkelerde ya da Örgütlerde Geliştirilen Metinler 133

1.3.1. Birleşik Krallık Basın Konseyi 133

1.3.2. Avustralya Gazeteciler Cemiyeti Basın Ahlak İkeleri 134

1.3.3. Japonya'da Nihon Shinbun Kyokai'e Göre Gazeteciliğin Temel Yasaları 135

1.3.4. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu Gazetecilerin Görevleri Bildirisi 135

1.3.5. Avrupa Topluluğu Gazetecilerin Hakları ve Görevleri Konusundaki Bildiri 136

1.3.6. Avrupa Konsey Parlamenterler Asamblesine Göre Basın Meslek İlkeleri 138

1.3.7. ABD'de Basın Ahlak Yasası 144

EK

2. TÜRK BASININDA ÖZDENETİM ve BASINDA ÖZDENETİM İLE İLGİLİ GELİŞTİRİLEN METİNLER 147

2.1.Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti) 147

2.2. Basın Meslek İlkeleri (Basın Konseyi) 154

2.3. Yayın İlkeleri (Türkiye Radyo TV Üst Kurulu) 155

YARARLANILAN YAYINLAR 158

ÖZGEÇMİŞ

ÖZET

Kitle iletişim araçları, toplumda meydana gelen olayları, ülke sorunlarını hedef kitlesine ulaştırarak kamuoyunu bilgilendirir. Haber kaynağı olan basın, bireylerin aynı konular hakkında bilgi sahibi olmasını, ülke sorunları karşısında benzer duyguların ve düşüncelerin paylaşılmasını sağlar. Üçüncü işlevi, toplumsal amaçları açıklayarak, özendirerek bireyin bu amaçlar etrafında çaba sarf etmesini sağlamaktır, yani güdülemedir. Dördüncü işlevi ise tartışma ortamı hazırlamaktır. Böyle bir ortamda, toplumsal değerlerin ve amaçların belirginleşmesine yardımcı olurlar. Tartışmalar sonucunda varılacak ortak amaç, fertlerin bu doğrultuda çaba harcamalarını sağlar. Beşincisi, hedef kitlenin bilgi ve eğitim düzeyinin yükseltilmesinde; altıncısı, kültürün tanımı ve geliştirilmesinde, kültürel mirasın korunmasında görev üstlenmiş olmasıdır. Yedinci olarak, toplumsal hayat içerisinde bunalan bireylere iyi vakit geçirme, onları eğlendirme noktasındaki katkılarıdır. Son olarak da bütünleştirme fonksiyonundan söz edilmektedir ki, bu sekiz başlık altında anlatılan işlevlerin yerine getirilmesiyle birlikte toplumdaki bireyler ve gruplar arasında ilişkiler gelişir, bireylerin karşılıklı anlaşması ve uyumu içerisinde yaşama ortamı doğar. Dolayısıyla bütünleştirici yön ortaya çıkar.

Basının işlevlerinden hareketle, yoğun olarak yaşanan bir tartışma ortamı başlamıştır. O da, basının sınırlarının ve sınırlamalarının ne olacağıdır. Özellikle haber verme işlevine ilişkin olarak, doğruluk, tarafsızlık, objektiflik, kamu yararı gibi kavramların etrafında dönen ve sonuçta etik bir perspektif yakalamayı hedefleyen tartışmalar yapılmaktadır. Özellikle, haberlerde propaganda, yönlendirme, manipülasyon hususları üzerinde durulmaktadır.

Basının siyasi iktidarın (veya siyasetin) denetiminde olması ve para sahipleri tarafından yönlendirilmesi gibi basına yönelik eleştiriler her dönemde varolmuştur. Son yıllarda, işte bu bakış açılarından ve basının etkileme gücünden dolayıdır ki, hemen bütün dünyaya paralel olarak,

Türkiye'de de basının kayıtlı olduğu veya olması gerektiği etik kurallar üzerinde yoğun bir tartışma sürdürülmektedir.

Bu kurallar arasında yer alan objektiflik, tarafsızlık ve doğruluk ilkeleri gibi çok genel ve adeta ana atardamarlar olan kuralları besleyen, özel çıkarlara alet olmama, özel çıkarlar peşinde koşmama, toplumsal değer ve birikimlere saygılı olma, insanların dini, siyasi veya milli değer ve tercihlerine karşı saldırgan tutum ve davranışlardan kaçınma, kişi ve kuruluşları eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşürücü veya aşağılayıcı tutum ve davranışlara girmeme gibi pek çok yol gösterici ilkeler geliştirilmiştir. Özellikle Batı toplumlarında, basın acılarından ve basın rezaletlerinden hareketle geliştirilen bu kurallara ek olarak, anti kartel ve anti tröst düzenlemeleri eklenmiş, basının gerek tekelleşme ve gerekse basın dışı sektörlerde haksız kazanç ve rekabet ortamına girmesini önleyecek kurallar getirilmiştir.

Bunların dışında, özellikle sosyal ve toplumsal refleksin gücü, basın kuruluşu sahiplerinin aynı zamanda bir "tüccar", "patron" gibi davranmalarının önüne geçmekte, kapalı kapılar ardında bile gerçekleşmiş olsa, gerek mesleki etik kurallarına ve gerekse genel ahlak kurallarına aykırı her türlü işbirliği ve uzlaşmayı bir "skandal" boyutuyla toplumun önüne taşımakta ve mahkûm edebilmektedir. Hiç şüphesiz ki, gerek mesleki kuralların ve gerekse yasal sınırlamaların titizlikle uygulanabilmesinde en önemli güç işte bu sosyal ve toplumsal refleksten kaynaklanmaktadır. Gerek basın mensupları ve gerekse basın kuruluşları etik dışı ilişki ve yönlendirmeleri yapma/gerçekleştirme eğilimlerinde olsalar bile, belli bir noktada kendilerini tutma eğilimi içerisine girmektedirler.

ABSTRACT

Mass media acquaints public opinion by transporting the events which occur in society and national matters to it's aimed mass. Media, as a source of news, provides individuals to get information about the same subjects and to share similar senses and thoughts in terms of national issues. The third function is making individuals struggle for social purposes by explaining them and tempting to them, that is, motivation. The fourth one is preparing a discussion atmosphere. In such an atmosphere, they help social values and purposes to become clear. The common purpose that will be reached at the end of discussion provides individuals to make an effort in this direction. The fifth one is undertaking tasks for caising the knowledge and education level of aimed mass; the sixht one is undertaking tasks for description and improvement of culture, and protection of it. The seventh function is contributions to individuals at the point of making them have a good time or amusing them who got bored in the social life. Lastly, the integration function is mentioned, that is, relationship between individuals and groups in the society develops and the living atmosphere in the condition of mutual agreement and adaptation of individuals is supplied by fulfiling these functions which are explained under these eight titles. Consequently, this integration aspect comes out.

Departing from functions of media, an intense discussion atmosphere comes out. That is what the limits and restrictions of media are. Especially being connected with the function of giving news, the discussions are made which are related to concepts as honesty, detachment, objectiveness and the public profit and which aim at reaching an ethical perspective consequently. Particularly, propaganda, collimation and manipulation matters are taken into consideration in news.

Critiques, directed to media, as media's being under the control of political power (or politics itself) and collimation of it by money holders are always existed. In recent years, it's because of these point of views and

influence power of media that an intense discussion is carried on in Turkey, too, by being parallel with nearly whole world, about ethical rules which media is registered or has to be registered.

Many guiding principles are developed that support general rules which are simply main arteries such as objectiveness, detachment and honesty principles among these rules; these principles are avoidance from particular profits, being respectful to social values and aggregations, avoidance from aggresive attitudes and behaviours against religious, political and national values and preferences of people, avoidance from humiliating or derogatory attitudes and behaviors which are beyond the criticism limits of individuals and institutions, etc. Especially in western societies, as an addition to these rules that are improved by departing from media sorrows and scandals, anti-cartel and anti-trust arrangements are added and new rules are placed which will prevent media from both monopolization and entering the unfair income and rivalry atmosphere in sectors out of media.

Except for these, especially power of the social reflex prevents media holders from acting as a “merchant” or “boss” and it condemns every kind of collaboration and agreement against both occupational ethics rules and comman moral rules and shows them to society by it’s “scandal” aspect even if they occur behind the doors. It’s doubtless that, the most important power at application of both occupational rules and legal limitations fastidiously arises from this social reflex. Even if media members and institutions are tend to perform non-ethical relations and collimations, they get the tendency to prevent themselves at a certain point.

GİRİŞ

Türk basınının hemen her boyutuyla etik kuralların dışında kaldığını ve büyük bir çürümenin içerisine düştüğünü görmek hiç de zor değil.

Bütün delilleri tamamlanmış, her şeyin çok açık-seçik ortada olduğu bir davanın dahi en az bir yıl sürdüğü ülkemizde, şüphesiz ki insanların basına karşı haklarını aramaları ve kendilerini anlatmalarının yolu da ortadan kalkmaktadır. Bu saldırıların sistematik bir şekilde yürütülmesi durumunda en güçlü konumdaki kişiler ve organizasyonların bile çoğu zaman biçare kaldıkları da görülmektedir.

Fakat, kişilerin ve kuruluşların her ne şekilde olursa olsun basının etik ve yasal ihlallerine karşı kendilerini savunmalarının, haklarını aramalarının hem basının kalitesini yükselteceği ve hem de ihlallerin sayısının azalmasında etkili olacağı açıktır.

Türkiye'de basının içinde bulunduğu ahlaki krizin ulaştığı düşündürücü boyutu tespit etmek için, değişik gruplara ait gazeteler ile basın kuruluşu sahipleri arasında zaman zaman ortaya çıkan kavga ve tartışmaların seviyesine ve içeriğine bakmak yeterlidir. Siyaseti ve siyasetçileri acımasızca yargılayan basın (mensupları)'nın, başkalarına çuvaldızı batırmadan önce kendilerine iğne batırmayı öğrenmeleri gerekmektedir.

Sokrates "Sorgulanmamış hayat, yaşamaya değmez" cümlesi ile, etik konusunda sorgulayıcı yaklaşımını göstermektedir. O'na göre, insanların ahlak ölçüleri dışına çıkmaları, temelde yanlış bilgilenmenin sonucudur. Platon'a göre, "İnsan, erdemli olduğu ölçüde özgürdür." Aristoteles ise, "orta yol"dan söz eder.

Gazetecilik Ahlakı: Gazetecinin haber kaynağı ile olan ilişkisi, haberi nasıl, ne pahasına ve niçin ürettiği, etik değerler açısından büyük önem taşımaktadır.

Gazetecilikte etik denince akla gelen ilk dört şey adil, gerçek, objektif ve doğru olmaktır.[1] Etik meziyetler ise, "dürüst", "hassas", "doğru sözlü" gibi tipik meziyetlerdir.[2]

Etik değerin tartışılabileceği bir platform araştırmacı gazeteciliktir. Araştırmacı gazetecilikte dürüstlük konusu, dürüstlüğün gazetecilerden neleri yapmalarını gerektirdiği, neleri yapmalarına izin verdiği sorularını kapsar.

Magazin ve sansasyonel habercilik, gizli habercilik ve sorumluluktan yoksun olan habercilik, araştırmacı gazetecilik ile bağdaşmamaktadır.

Etik değerin tartışılabileceği diğer bir platform ise, savaş haberciliğidir. Savaş dönemlerinde gazeteciliğin karşılaştığı bir dizi etik sorun vardır. Örneğin düşman tarafından haber aktarılır mı? Savaş döneminde, yalnızca habercinin vatanperverlik anlayışı değil, çalıştığı basın kuruluşunun görüşü de gerçeğin anlatım biçimini belirler. Savaş döneminde gerçeği anlatmanın önünde gazeteciliğin rutin işleyişi ile ilgili engeller vardır. Örneğin gazeteci rekabetçi bir ortamda çalışmaktadır. "Haberi ilk veren" olma isteğinin baskısı vardır. Bir savaşın ortasında, elde edilen bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek için zaman ve yeterli kaynak bulunmadığı için, acele haber üretmek, gerçeklerden önce gelir.[3]

Gazetecilik ahlakı, haklar ve sorumluluklar çerçevesinde gerçekleşebilir, bu bağlamda önemli olan sınırın nasıl ve kimin tarafından saptanacağıdır.

---

1 Tuğrul Eryılmaz, **Gazeteci Kendine de Sormalı**, Birikim, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul, Ocak 1999, s.23-24.

2 John O'Neill, **Piyasada Gazetecilik Yapmak**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, s.38.

3 Kevin Williams, **Gerçeklerden Daha önemli Bir Şeyler: Savaş Haberciliğinde Etik Sorunlar**, Der: A. Belsey ve R. Chadwick, a.g.e, s. 189-204.

Bunların yanı sıra, satış savaşı ne kadar şiddetli olursa, editörler üzerindeki ticari baskı da o kadar artacak; gerçeklik ve etik açıdan gazetecilik standartları zarar görecektir.

Basında Ahlaki Açıdan Yapılan Hatalar: Tekelleşme, gazetecinin temel görevi olan objektif bilgiyi taşıma ve aktarma işlevini bozar. Dürüst ve doğru haber veren araştırmacı gazeteciler tekelci basında kendilerine yer bulamazlar.

Haber ve haberci kimlikleri arka planda kalmaktadır. Gazeteciler acil haber sunmakla yükümlü birer eleman niteliğine bürünmüşlerdir.[4]

Gazete üst yönetimlerinde görülen çok yüksek ücretlerin yanı sıra, gazetecinin omurgasını ya da alt yapısını oluşturan haber birimlerinde çalışanların ücretleri genellikle düşük kaldı. Böylece muhabirlerin, haber kaynaklarına karşı etkinliği ve saygınlığı da aşınmaya uğratıldı. Düşük ücretli, deneyimsiz stajyer muhabirlerin muhabir gibi çalıştırılmaya kalkışılması da bu aşınmayı arttırdı.

Gazetecilik, pazar ve kar motiflerinin peşine düşmüştür. Haber "mal", okur-izleyici "müşteri", gazeteci "bant işçisi" olmuştur. Francis Balle'nin "çifte aidiyet" dediği kavramda, bir tarafta, mesleki kural ve ilkeler vardır, öteki tarafta da, bir yere bağımlılık, teslimiyet,, sadakat. "Çifte aidiyet" her zaman çifte "sadakatsizlik riski" de taşır.[5]

İşten atılma ve iş bulamama korkusu, basın emekçisinin, patronların meslek ahlakıyla bağdaşmayan tavırlarına ve baskılarına karşı çıkmalarına engel olmaktadır. Basın sektöründe emek sömürüsü had safhadadır. Kaçak işçilik; basın emekçilerini uzun yıllar sigortasız ve sözleşmesiz olarak çalıştırmaktadır. Üç aylık staj süresi, basın-yayın organları tarafından sömürü

[4] Tuncay Özkan, **Medya Nereye?**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996, s.35

[5] Umur Talu, **Steril Gazeteci Pastörize Haber Diyet Gazete Basın Özgürlüğü**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996, s.286.

aracı olarak değerlendirilmekte ve bu süre kimi zaman dört ya da beş yıla ulaşmaktadır. Bu ortam, basın emekçilerini adeta köle durumuna sokmaktadır.

Bütün bunlardan yola çıkarak bu tezi hazırlamamıza yol açan problem; basın kuruluşlarının ve bu kuruluşlara bağlı ve bağımsız çalışan gazetecilerin taşıdıkları ahlaki sorumluluklara hakim olmamaları, olsalar bile bunları uygulamamalarıdır. Bunun yanında ahlak ve etik kavramları arasındaki fark tam olarak kavranamamıştır. Gazetecinin haklarının yanında sorumlulukları, temel görevleri ve bağlı kalmaları gereken bir takım ilkeler vardır ve bunlar insan ve yurttaşlık haklarına göre şekillendirilmiştir. Pek çok ülkede basının uyması gereken belirli kurallar vardır ve bunlar metin haline dönüştürülmüştür. Ancak basın kuruluşları "toplum bunu istiyor, biz de veriyoruz" şeklinde bir strateji takip ederek halkın haber alma hakkına saldırmakta ve yine insanlara cevap ve düzeltme hakkının kullandırılmasında da eksik hareket etmektedir. Problemimizi belirginleştirmemiz gerekirse; var olan basın ahlak kuralları ve özdenetim uygulamaları vardır ancak basın kuruluşları ve gazeteciler bunları bilseler bile konuya hakim değillerdir ve uygulama eksiklikleri bulunmaktadır.

Tezimizin amacı ise basında ahlak, sorumluluk ve özgürlük sorunlarının irdelenmesi ve bu doğrultuda sınırlandırmanın oldukça güç olduğu tezimizde, antik çağdan bugüne ahlak ve etik değerleri inceleyerek konunun çağdaş basına yansımalarını vurgulamaktır. Basında ahlak, sorumluluk ve özgürlük ile ilgili var olan bilgileri, sorunları, Türkiye'de ve bazı yabancı ülkelerdeki uygulamaları irdeleyeceğiz. Örneğin ombudsmanlık sisteminin Türkiye'de çok fazla gelişmemiş olduğunu görüyoruz. Bu durumu Üzeyir Garih cinayetinin basına yansıyış şeklini anlatarak ve konuyla ilgili nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile örneklendirdik.

Geniş bir literatür taraması modelini yöntem olarak belirlediğimiz tezimizde basın ve ahlak kuralları arasında bağlantı kurarak, basın ahlakı üzerinde bir çalışma yapabiliriz. Felsefi tartışmalar olmaksızın, basın etiğini

tartışmak anlamsız görünüyor. Bu nedenle üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, ahlakın felsefi açıdan temellendirilmesine yer vereceğiz, önce ahlak, sonra etik kavramını anlatmaya çalışacağız.

Felsefe dilinde kullanılan kavramların anlamını bilmeden, felsefe üzerinde çalışmak olanaksızdır. Bundan dolayı, tezimizin ilk bölümünde, ahlak ve etik konusunda felsefi kavramların açıklamasını uygun gördük. Bunun ardından uygulanması gereken ahlak ilkelerini saptamaya ve vurgulamaya çalışacağız.

Ahlak ve etiğe ilişkin felsefi altyapıyı oluşturduktan sonra, çalışmamızın ikinci bölümünde basında ahlak ve etik kavramlarını ele alacağız. Basın ahlakı aynı zamanda gazetecinin ahlakıdır. Bu düşünceden yola çıkarak, enformasyon ve basın ahlakını ön plana çıkarıp ardından çeşitli ülkelerde basın özgürlüğünü sorgulayacağız. Bu bölümde son olarak basın ahlakını ve özgürlüğünü olumsuz yönde etkileyen faktörlere deyineceğiz. Bu aşamada özellikle haberin ve basının yapısal dönüşümü üzerinde duracağız.

Tezimizin üçüncü bölümünde ise gazetecinin ahlak anlayışı aynı zamanda basının ahlak anlayışının bir göstergesi olmasından yola çıkarak basının ahlak anlayışını Üzeyir Garih Cinayeti ile ilgili, nitel ve nicel içerik analizi ile gözler önüne sermeyi, tezimizde savunduklarımızı doğrulamayı hedefledik. Basın etiği, özgürlük, hak, sorumluluk ve özdenetim çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu kuralı göz önünde bulundurarak, tezimizin ana hatlarını oluşturduktan sonra, basın etiği ile ilgili sorunları çözmeye çalıştık.

1- AHLAKIN FELSEFİ AÇIDAN TEMELLENDİRİLMESİ

Felsefe dilinde kullanılan kavramların anlamını tam olarak belirlemeden, bunları bilmeden ve kavramadan, felsefe üzerinde çalışmak, yol almak olanaksızdır. Dolayısıyla öncelikle ahlak ve etik ile ilgili kavramları tanımlayıp bir ayrıma varmak ve ardından belirli yaklaşımların üzerinde durmak gerekir.

1.1. AHLAK İLE ETİĞİN AYRIMI

Ahlak ve etik ile ilgili bir çalışma yapmadan önce bu kavramların kendi içlerinde ne anlama geldiğini bilmek ve aralarındaki farkı ortaya koymak gerekir.

Belli bir dönemde belli insan topluluklarında benimsenmiş olan bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının, ilkelerinin toplamına ahlak denir.[6] Ahlakın kökünü vicdan oluşturur. 20. yüzyıla gelindiğinde ahlakın daha çok bireyin toplum karşısındaki durumu açısından ele alındığı görülmektedir.

"Ahlak" (Moral) her yanda yaşayışımızın içindedir. Ahlak, insan yaşamının varlık özüne ilişkin bir görünümdür.[7] Ahlak, bir kişisel vicdan meselesidir ve kendimiz için neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermek kendimize kalmıştır.[8]

Ahlak, kişiler arası ilişkilerde davranışlara ilişkin çeşitli değer yargıları sistemleri olarak karşımıza çıkıyor.[9]" Ahlak değerler dünyasının bir parçasıdır. Çünkü "iyi" ve "kötü" gibi ahlaki yargılar, birer değer olarak

---

6 Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları:408, Ankara, 1975, s.13.

7 Heins Heimsoeth, **Ahlak Denen Bilmece**, (ikinci Baskı), Çev. Nermi Uygur, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978, s. 13-82.

8 Jon Nuttall, **Ahlak Üzerine Tanınmalar**, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.43.

9 İoanna Kuçuradi, "**Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür**", Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları Ankara, 1994, s.21.

karşımıza çıkar. Ahlak, belirli tür değerler üzerine kurulmuş, kendine özgü bir bilgi türü olarak düşünülebilir.

Bu tür bilginin ve değerlerin özelliği, insan ve toplum üzerinde bir yaptırım gücünün olmasıdır. Ahlak kaynağını insanda, İngiliz etnikçilerin kullandığı bir deyimle insanın 'moral sense' inde bulur. Bu arada değerlerin kaynağı olarak ahlakı göstermek de mümkündür. Çünkü ahlak, en genel anlamda, bütün değerlerin belirleyicisi olarak düşünülebilir.[10]

Etik (Ahlak Felsefesi) ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştıran bilim, insanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalıdır.

Etik, insanlar arasındaki ilişkilerin temelinde yer alan değerler, ahlaki bakımdan iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olanın niteliğini ve temellerini araştıran felsefe dalıdır.

Yunanca "ethos" (töre, görenek, alışkanlık) sözcüğünden türetilmiştir. Belirli ahlak değerlerinden ya da ilkelerinden oluşan sistemler ya da kuramlar için de bu ad kullanılır. Etiğin yanıt aradığı kılgısal sorunlardan bazıları şunlardır: "Nasıl yaşamalıyız?", 'Mutluluğu mu, yoksa bilgiyi, erdemi ve güzellikler yaratmayı mı amaçlamalıyız?". "Mutluluğu seçersek bu, kendi mutluluğumuz mu, yoksa herkesin mutluluğu mu olacaktır?", "İyi bir amaca varmak için kötü bir yol izlenebilir mi?", "Bu gezegeni paylaştığımız öteki canlılara ve bizden sonra gelecek kuşaklara karşı sorumluluklarımız nelerdir?"[11]

İnsan davranışlarının veya eylemlerinin belirli kurallar ölçüsünde bir takım değer yargılarına göre ele alınması bize ahlak felsefesini verecektir,

---

[10] Şafak Ural, **Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlak**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998, s.41-44.

[11] **Ana Britannica,** Cilt 8, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988-1992, s,3-40.

"insan nasıl olmalı" veya "Nasıl davranmalı?" sorusuna cevap arayan disipline "ahlak felsefesi" adı verilir.[12]

Etik faaliyetlerimizden yalnız "olması lazıma"a ait olanları değil, bütün hareket ve faaliyetlerimizi ele almalıdır; ve "olması lazım"a ait olan hareket' ve faaliyetlerin ne gibi şartlar altında meydana geldiğini göstermelidir."[13]

Tabii ki, ahlak ve etik konularına değinirken, bu kelimelerin temel anlamlarını, nasıl doğduğunu, türediğini ve bugünkü halini aldığını da bilmek gereklidir.

Törebilim (etik), düzgüsel değerler dizgesi (ahlak) üzerine felsefece sorgulamalar anlamına gelmektedir. Her ne kadar Latince sözcük olan "mores"ten türemiş moral terimi ile Yunanca sözcük olan "ethos"tan türemiş etik terimi arasında bir anlam ayrımı yokmuş gibi görünse de, günümüzde etik terimi daha kapsayıcı bir anlam kazanmış ve moral felsefe anlamında kullanılmaya başlanmıştır.[14] Eski Yunanlılar, töre, gelenek gibi adlar taşıyan toplumsal kalıplara ethos demişlerdir. Etika kavramının kökeni buradadır. Latinler ise, ethos'u mores kelimesi ile karşılamışlardır. Bu da moral, yani ahlak kelimesinin kökenini meydana getirmektedir.[15] Ahlak, yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile, yaptıklarımız ve yaptıklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir. Ahlak felsefesi ya da etik, ahlakı konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlak terimlerini ve ahlak yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlaki tutumlarımız ardında yatan yargılarımızı ele alır.[16]

---

[12] İsmail Yakıt, **Mevlana'da Mutluluk Ahlakı**, Felsefe Arşivi, S:29, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1994, s.30.

[13] Takiyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1958, s.286.

[14] Erdal Cengiz, **Törebilimde Değer ve Ölçüt Sorunu**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Demeği, Ankara, Ağustos 1998, s.28.

[15] Mehmet Ali Kılıçbay, **Economicu'nın Dublörü Ethica**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998, s.82.

[16] Jon Nuttal, a.g.e., s. 15.

Etik ahlak felsefesidir; ahlaksa, toplum içinde bir arada yaşama koşullarını düzenleyen kurallardan, değerlerden, haklardan ve görevlerden oluşur.

Ahlâk, toplumda yerleşmiş değer yargılarıdır. Ahlâkî değer yargıları, "iyi" veya "kötü" sübjektif ve temelsiz değer yargıları değildir. Ahlaki kurallara uymamak, topluma ve bireye son çözümlemede mutlaka zararlıdır. Bir eylemin zararlı olması ise bir değer yargısı değil, bir "gerçek" yargısıdır. Şu halde ahlaki değer yargılarının temelinde, diğer değer yargılarından farklı olarak bir gerçek yargısı vardır. Bu da her insan için geçerli olabilecek ahlaki kuralların araştırılması sonucunu doğurmuştur.

Ahlak normlarının kontrol aracı vicdandır. Vicdan bazı ahlak normlarının içten, doğru ve zorunlu olarak kabul edilmesi ve bu kuralların ihlali halinde bir sorumluluk duygusunun meydana gelmesi demektir. Bu nedenle ahlak kurallarının uygulanması herhangi bir kurum ve kuruluşun değil, insanın kendi vicdanının kontrolüne bağlıdır. İnsanın kabul ettiği ahlak kurallarının denetleyicisi, insanın kendisidir.

Etik ise kavram olarak ideal ve soyut olanı vurgulayarak; ahlak kurallarının ve değer yargılarının ele alınması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Etiğin kavram olarak başka bir şekilde tarifi ise; bireylerin toplumda ve birbirleriyle kurmuş oldukları ilişkiler sonucu ortaya çıkan, ahlaki görevler ve zorunluluklarla ilgili olarak; neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi, neyin kötü olduğuna ilişkin değerleri araştıran ve bunlarla ilgilenen bir disiplin dalına denmektedir. Daha genel bir anlamda etik kavramı ise; ahlak felsefesi olarak da adlandırılmaktadır. Bu tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi burada, etik ve ahlak ilişkisinin bilimsel anlamda ortaya konması gerekmektedir.

Etik kavramı, günlük birçok söylemlerde de genel olarak ahlak veya ahlaklılık kavramları ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Bilimsel birçok çalışmada bile bazen etik; töre kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

Genel olarak farklı anlamları içeren bu kavramların ortak tarafı ise bireylerin birbirlerine karşı davranış kurallarını ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen davranış ilkelerini içermesidir.

Ahlak ise; kültürel değerler ve ideallerle ilgili doğruları, yanlışları; bunlara uygun olarak nasıl davranılması gerektiğini ortaya koyar. Ahlak, toplumda kabul görmüş yazılı olmayan kuralları içerir. Buna karşın etik ise daha soyut kavramlara dayalı ve bu kavramlardan ne anlaşılması gerektiğini tanımlamaya çalışır. Etik kurallarının belirli bir alana yönelik yazılı kuralları içermesi beklenir.

Örneğin; sanat etiği, basın etiği, tıp etiği (deontoloji), eğitim etiği, çevre etiği gibi genel ilkelerle birlikte görev alanına özgü etik ilkeleri içermektedir. Ahlak bağlamında etiğin, ahlakın felsefesi olduğu, ahlak ve onun ilkeleriyle uğraşan bir felsefe kolu olduğu şeklindedir.

Ahlak ise kelime olarak; insanın doğuştan getirdiği ya da sonradan kazandığı bir takım tutum ve davranışlar; bireyin özel yaşamında uyması beklenen toplum içerisindeki kurallar; bireyde huy olarak bilinen nitelik, iyi ve güzel özellikler şeklinde tanımlamaktadır.

Etik kavramında daha çok bireyin görev yapmış olduğu alanla ilgili olarak görevinde uyması gereken kural ve ilkelerle ilgilenmek söz konusudur.

Bütün bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi ahlak ve etik kelimesi ayrı ayrı olarak ele alınmış ve tanımlanmıştır. Ancak günlük birçok söylemde ve yazışmalarda bu iki kavram, birbirinin yerine eş anlamlı iki kavram olarak kullanılmaktadır.

Etik kavramının ahlaktan farklı olduğunu düşünenler, ayrıca onun ahlaka kıyasla daha evrensel olduğu görüşünü ortaya atmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre ahlakın, toplumdan topluma hatta aynı ülke içerisindeki yöreden yöreye değiştiği ve göreceli değerleri içerdiği; etiğin ise bütün

toplumlar için geçerli evrensel gerçekleri kapsadığı şeklinde ifade edilmektedir.

1.1.1. AHLAKA ve ETİĞE İLİŞKİN KAVRAMLAR

Ahlak ve etik ayrımını, aralarındaki farkları ortaya koyduktan sonra, konu hakkında kullanacağımız ve kullanmamız gereken kavramları sıralamak ve anlamlarına hakim olmak gerekir.

1.1.1.1. Ahlak Tanımları

Savaş, özellikle nükleer savaş tehdidi, politik örgütlerin biçimleri, bütün haklar ve ulusların ekonomik kültürel özgürlüğü, yoksulluk, ırk ayrımı, bireysel haklar, bunlar ahlak sorunlarıdır. Hepsi de haklı ve haksız, iyi ya da kötünün ahlaki yargılarıyla ilgilidir.

Hastalık, şimdi, doğal güçlerden çok insanın toplumsal ilişkilerindeki sınırlamalar aracılığı ile sürüyor. Eğer acı çektiren, öldüren ya da sakatlayan bir hastalık önlenebilirse de aldırmazlık, kayıtsızlık ya da çıkar çevrelerinin etkisiyle önlenemiyorsa, o zaman bunun süren varlığı bir ahlak sorunudur.[17]

Ahlak teorisi, ahlaki bir sorunun ayrıntılı değerlendirilmesine girişmeden önce, önemli özelliklerin ne olduğunu belirleyecektir. Ahlak teorisinin rollerinden biri, ne tür yargıda bulunmamız gerektiğini söylemektir. Ahlak teorisi bir karar sürecini formülleştirme aracıdır.[18] Ahlak teorisinin anlamını bilmek, ahlak ülkülerinin kökeninin bilgisini, bunların somut ve özgül sorunlarla ilişkisini bilmek demektir.[19]

Ahlak yargıları insanın objelere atfettiği değerlerdir. Ahlak da belirli tür değerler üzerine kurulmuş, kendine özgü bir bilgi türü olarak düşünülebilir.

---

[17] Howard Selsam, **Etik**, Yaba Yayınları:58, Ankara, 1995, s.9-24.
[18] Jon Nuttal, a.g.e., s.221-227.
[19] Howard Selsam, a.g.e., s. 11.

Bu tür bilginin ve değerlerin özelliği, insan ve toplum üzerinde bir yaptırım gücünün olmasıdır.[20] Ahlak yargıları, yaşamın niteliği ile ilgili konulara, yani ne tür yaşam sürdürdüğümüzü ve ne tür insanlar olduğumuzu etkileyen konularla sınırlıdır. Eğer insanların yaşadığı ve çalıştığı durumlar, onları yabancılaştıracak gibiyse, bunlar ahlak yargılarının konusu olurlar. Bilgisizlik ya da küçük görme nedeni ile başka bir ırk ya da halkın gelenek ya da adetlerine saygısızlık ahlak yargılamasının konusu olabilir.[21] Ahlak yargıları kişisel tercihler temelinde yapılması anlamında özneldir ve insandan insana farklılık göstermektedir.

Ahlak eylemlerini belirleyen, kendine uyulması ahlak açısından gerekli olan genel geçer kurallardır.[22] "Ahlak Yasası" şöyle der bize: "Öyle hareket et ki, senin istemeni belirleyen ilke, aynı zamanda, genel bir yasamada da ilke olarak geçerli olabilsin." Bu, belirli bir durumda neyin yapılması gerektiğini değil, genel olarak neyin istenmesi gerektiğini dile getiren bir yasadır; ne tarzda istememiz gerektiğini dile getiriyor.[23]

Ahlaklılık ilkeleri yalnızca insanın değerinin bilgisinden kaynaklanan eylem ilkelerini kapsamını; istemeyi belirlemeyi yönelik ilkeleri de kapsıyor.

1.1.1.2. Ahlak Alanı

Ahlak alanını net bir şekilde ortaya koyduktan sonra, ahlakla ilgili diğer gelişimleri de bilmek gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Atıcı'ya göre ahlak alanına ilişkin sorular, toplumsal yaşamına ya da genel olarak, başkalarıyla bir arada yaşamanın içinde oluşup, gelişir ve yanıt bulur. Ahlaki alandaki kurallar yazısız olduğundan; neyin doğru neyin yanlış

[20] Şafak Ural, a.g.e., s.43.
[21] Howard Selsam, a.g.e., s.22-25.
[22] Bedia Akarsu, a.g.e., s. 15.
[23] İoanna Kuçuradi, a.g.e. s.3.

olduğunu bize kesin olarak söyleyebilecek olan hiçbir kitap yoktur. Ahlak alanı, insanın umutlarının yaşadığı bir alan olarak belirlenebilir.[24]

Ahlak buluşları bir kez açıkça görülüp kavrandı mı, insan buluştan önceki davranışın kötü bir şey olarak görülmesi gerektiğini anlamaktadır. İnsanın, kendisini, doğal olarak her şeyin merkezinde sanısını ortadan kaldırmakla, bir ödev bilinci doğmaktadır; böylece başka insanlara karşı bir eşya gibi davranmanın haksız bir şey olduğu belirmektedir. İşte bu çeşit yaşantılardan, ahlaka özgü buyruklarla yasaklar ortaya çıkmaktadır. Ahlak buyrukları ile yasakları, toplumun yetkesiyle ortaya konmaktadır. Ahlak buyruklarının anlamı, güdüleri düzenlemek, fazlalıkları gidermek, birçok olanakları ve savlarıyla birbirlerine bağlamak, ilkel içgüdülerini uyutarak, insanı, varlığın daha yüksek olanakları için özgür kılmaktır.

Ahlak değerleri kendi başlarında, dini bir altyapının desteği olmaksızın ayakta duran değerlerdir.[25] Ahlak değerleri insanın kendi öz istemesiyle ilişkiye getirilmektedir. İnsan erdemleri ile kötülüklerinden dolayı sorumlu tutulmalıdır.[26] Ahlak değerleri, insanın, olup bitenler ve olması gerekenler arasına çektiği sınırda temellenir. Kendi ahlak değerini oluşturmak isteyen kişinin kendine dönüp bakması zorunludur. Bu bakış, ahlak alanında herkesin, içinde yer aldığı koşullarla biçimlenen doğruları ve yanlışları ayırt edebilmesine yeter.

Ahlak duygusu, ahlak, töre ve kurallarına uygun olan ile olmayanı seçme duygusudur.[27] Aynı zamanda, ahlaksal davranışların kaynağı olan duygudur.

---

[24] Medar Atıcı, **Çağlar Boyunca önemini Yitirmemiş Bir Çağrı: Kendini Bil**, Cogito, S: 10, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1997, s.325-328.
[25] Jon Nuttal, a.g.e., s.49.
[26] Heins Heimsoeth, a.g.e., s.69-70.
[27] **Meydan Larousse**, Cilt:l, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969, s.162.

Ne zaman ahlaki sorunlar üzerinde düşünsek, bir şeyin doğru ya da yanlış olduğuna ilişkin nedenlere bakarız. Ahlaki sorunlar bir çıkar çatışması yüzünden doğar.

Ahlak öğretisi ise ahlaksal olanın temellerini ve özünü inceler.

1.1.1.3. Ahlak İlkeleri

Ahlaksal olanın temel ilkesi, tek tek kişilerin ahlaksal eylemlerindeki ilkedir. Ahlaklı ise ahlak yasalarına uygun, ahlak bakımından iyi olanıdır.

Ahlaklı eylem, bir eylemi ahlaklı kılan, eylemin temelinde yatan istemenin, herhangi bir içerik tarafından değil de, ahlak yasasının sırf biçimi tarafından belirlenmesidir.[28] Eylem bir ahlak durumu ürünüdür. Ahlaki yönelme, niyetimizle başlar; niyetimiz bizi, seçmeye, seçmemiz de karara götürür; karar da eyleme. Eylemler, ahlak ilkeleriyle, ahlak kuramlarıyla, ahlak kurallarıyla, gelenekle, törelerle, değerlerle ilintilidirler.[29]

Ahlaklılık, bir insanın ya da bir insan öbeğinin iyi ve kötü açısından davranış biçimleri ve ahlaksal düşünüşüdür. Ahlak kuralları, yasaları ile uyum içinde olmaktır.

Eyleyicinin ahlaki varlığı ya da yaşantıladığı hallerle, ahlaki karakter ortaya çıkar. Erdemler (cesaret, ölçülülük, bilgelik) olumlu anlamlarıyla ahlak karakterimizin özellikleridir. Ahlak karakteri, niyet-karar-hal-eylem ilişkilerinin belli bir düzenidir.[30]

Ahlaksız, ahlak yasalarına aykırı olan, ahlak bakımından kötü olandır.

---

[28] Harun Tepe, **Bir Felsefe Dalı Olarak Etik**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998, s. 18.

[29] Ahmet İnam, **Halsiz Kalmış Bir Ahlakın Cehenneminde**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1994, s.71-72.

[30] Ahmet İnam, a.g.e., s.73-75.

1.1.1.4. Ahlak Problemi

Ahlaksal sorumluluk ise bir insanın kendi eylemlerinin sorumluluğunu taşıyabilmesi yeteneğidir.

Ahlak problemi bir değerler felsefesinden ibaret ve insanın fiillerinin kurallarını ve değer yargılarını ele almaktadır.[31]

Ahlaki sistemlere bakıldığında, gösterilen iyi fiillerin gerçekleştirilmesiyle insanların mutluluğu elde edebileceklerini amaç edinen, ahlaki sistemlerdir.

1.1.1.5. Değer Yargıları İle Ahlak İlişkisi

Ahlaktan söz edilirken dile getirilmek istenen, insanlar arası ilişkilerde kişilerin uyması beklenen davranışlardır. Yapılması-yapılmaması gereken davranışlardır.

Böylece 'ahlak': Kişiler arası ilişkilerde davranışlara ilişkin geçerli çeşitli değer yargıları sistemleri olarak karşımıza çıkıyor. Bu genel değer yargıları ise, eylemlerimizin değeri konusunda yargıda bulunmak için kullanılıyor. Çeşitli gruplarda geçerli olan değer yargılarının değişik olduğunu, aynı grupta da zaman içinde bu değer yargılarının değiştiğini görüyoruz. Ahlak dene olgu, yaşamda çeşitli ahlaklar olarak karşımıza çıkıyor; ama bu çeşitli ahlaklar, bir kısmı değişik ve değişken olan davranış kuralları ve değer yargıları, bir kısmı ise pek değişiklik göstermeyen davranış kuralları ve değer yargılarından oluşuyor; her iki türden değer yargıları ise kişilerin eylemlerini değerlendirmek için ölçüt olarak kullanılıyor.[32]

Erdemlerin bir kısmının düşünme yetisinin erdemleri, bir kısmı ise karakterin erdemleridir. Entelektüel erdemler (ya da düşünme yetisinin

[31] İsmail Yakıt, a.g.e., s.33.
[32] İoanna Kuçuradi, a.g.e. s.21-22.

erdemleri) olarak sanat, "bilimsel" bilgi, pratik bilgelik, felsefi bilgelik ve sezgici akıl alınırken, moral erdemlere (karakter erdemlerine) örnek olarak da serbestlik ve ılımlılık verilmektedir. Doğru olan eylem, ortaya bulan eylemdir. Ahlaksal eylemin amacı bu ortayı bulmaktır. Bizim "doğru orta"yı bulmamızı sağlayacak olan yeti ise pratik bilgeliktir.[33]

'Yalan söylemek kötüdür', 'Sözünde durmak erdemli bir davranıştır', türünden törel yargılar apaçık doğrular gibi bilinir. Çoğu törel yargılarımızın kaynağının törel nitelikler, değerler bilgisi, törel olgular olduğu açıktır, örneğin, iyilik ödülü hak eder'[34]

Heimsoeth'a göre ahlakın yönergeleri "doğuştan" olan yönergeler değildir. Ahlak yönergeleri, karşılıklı davranışta anlamlı olarak kavranan ve benimsenmeye değer görünen bir takım kurallar olarak tek tek insanlarda içten birer alışkanlık durumuna dönüşürler.[35]

Her toplumda var olan, oluşmuş, sonradan ortaya çıkmış, ya da gelişerek farklılaşmış değer yargıları vardır. Bunların ahlaksal boyutu ve değişimi toplumdan topluma farklılık gösterir.

1.1.1.6. Etik Soruları

Etiğin soruları, doğrudan kendi yaşamımızda veya kamu yaşamında kararlar aldığımızda ve eylemde bulunduğumuzda yüz yüze geldiğimiz veya görmezden geldiğimiz etik sorunlarla ilgili sorunlardır. Etik sorular, eylem ve değerlendirmeyle ilgili yaşanan sorunlara felsefeyle ya da felsefi bakışla bakılmasının ardından doğan sorulardır.

---

[33] İ. Kuçuradi, "**Aristoteles ve Ontolojik Yaklaşımı**", Çağın Olayları Arasında, Şiir ve Tiyatro Yayınları, Ankara, s. 176-177; Aristoteles, Nikomakhos'a Elik, 1103 a, Aktaran: Harun Tepe, a.g.e., s.15-16.

[34] Erdal Cengiz, a.g.e, s.29-32.

[35] Heins Heimsoeth, a.g.e., s.79.

Max Scheller'in etikteki asıl büyük hizmeti, onun kıymet (değer) kavramını etniğe yeni baştan getirmiş ve yerleştirmiş olmasında meydana çıkar. Scheller kıymetleri üç gruba ayırıyor: 1.Şahıs kıymetleri, 2. vital (yaşamsal, önemli) kıymetler, 3. "şey"lerin taşıdığı kıymetler. Birinci gruptaki kıymetler, iyi ve kötü, sevgi ve nefret, saygı gibi kıymetlerdir. İkinci gruptaki kıymetler ise, sağlam ve hasta, bitkin ve dinç gibi kıymetlerdir. Bu kıymetler de temelini canlı varlık-aleminde (dünyada), yani insan, hayvan ve bitkide bulurlar. Üçüncü grupta da faydalı, hoş gibi kıymetlerle, kültür kıymetleri, ekonomi, estetik gibi kıymetler vardır. Scheller bu üç grup kıymeti, iki grupta topluyor: 1. mutlak kıymetler; 2. relativ kıymetler. Ahlaki kıymetler, mutlak olan kıymetlerdir; diğer iki grubun kıymetleri de relativ olan kıymetlerdir. Scheller, kıymetler arasında bir basamak farkı görür. Buna göre, kıymetler, ya yüksek kıymetler veya aşağı kıymetler adını alırlar. Şahıs kıymetleri, yüksek olan kıymetlerdir, aşağı kıymetler ise, diğer iki grubun kıymetleridir.[36]

Hareket ve faaliyetleri belirleyen kıymetlere gelince, bunlar başlıca iki gruba ayrılmaktadırlar: 1. Vasıta-kıymetler (fayda, kayırmalar, çıkarlar, hoş olan...gibi); 2. Yüksek kıymetler (iyi ve kötü, sevgi ve nefret, dürüstlük, dostluk, sözünde durmak ...gibi). Vasıta kıymetler, sübjektif durumları ve tavırları belirliyorlar. Yüksek kıymetler, hakiki manadaki etik alanına ait prensiplerdir. Vasıta-kıymetler kendi başlarına ele alınınca, hiç bir zaman etik bir karakter taşımazlar. Asıl tehlike, yüksek kıymetlerin, vasıta-kıymetlerinin buyruğu altına girmesidir; normal bir ahlaki hareket ve faaliyette bunun tersi olmalıdır; yani vasıta-kıymetler, yüksek kıymetlerin buyruğu altında olmalıdır. Yaşamları yalnız vasıta-kıymetler içinde geçen insanlarda özgürlük asgari bir dereceye iner.[37]

Her toplumda iyi ve kötü olarak değerlendirilen durumlar vardır ve bunlar değişim gösterir. Kişileri yönlendiren toplumsal olayların kişiliklerinin önüne geçmesi ise ahlakı zora sokar.

---

[36] Takiyettin Mengüşoğlu, a.g.e., s.283-284
[37] Takiyettin Mengüşoğlu, a.g.e., s.288-290.

1.1.1.7. Etik Görecelik

Doğrunun ya da yanlışın, iyinin ya da kötünün mutlak olmadığını, kişiye, koşullara ya da toplumsal konuma bağlı olarak değişken ve göreli olduğunu savunan görüş etik göreceliktir.

Bu görüş, İ.Ö. 5. yüzyılın önde gelen Yunanlı sofistlerinden Protagoras kadar eski, sosyolojinin ve antropolojinin bilimsel yaklaşımları kadar da çağdaştır. Etik görecelik, ahlak ilkelerinin doğruluk koşullarına ilişkin bir bakış açısıdır; buna göre değişen, hatta birbirleriyle çatışan ahlak ilkeleri aynı ölçüde doğru olabilir. Herhangi bir ilkenin bütün insanlar ve toplumlar için geçerli olduğunu doğrulayabilecek nesnel bir yol yoktur. Bazı eleştirmenler bu görüşün gerçekte toplumsal reform düşüncesini baltaladığını öne sürerler. Etik güreciliğin dayandırıldığı bir başka sav Şüphecilerce ileri sürülür. Şüphecilere göre ahlaki ifadeler, doğruluğu ya da yanlışlığı sınanabilen bilişsel bir önermeler değil, onaylama ya da onaylamamayı dile getiren duygusal ifadeler ya da yalnızca eylem buyrultularıdır. Ahlaki ifadelerin değişkenliği ve aralarındaki çatışmalar, bu tür duygu, tutum ya da buyrultuların ortaya çıkmasına yol açan değişken koşullara bağlıdır.[38]

Görecelik, genel geçer salt ahlak değerleri olmadığını, bütün değerlerin, çağlara, toplumlara, kişilere, kültür durumlarına, yaşama biçimlerine göre değiştiğini öne süren öğretidir.

1.1.1.8. Etik Önermeler

Bilindiği gibi “Yalan söylemek kötüdür” gibi etik önermelerin başka bir adı da değer yargılarıdır. Değer yargıları bir olayı, bir durum değil de, salt bir eylem karşısındaki tepkimizi (beğenme-beğenmeme, hoşlanma-hoşlanmama gibi) dile getirdikleri için, ne doğrudurlar ne yanlış.

[38] Bedia Akarsu, a.g.e, s.81.

Biz ancak bir eylemi niçin beğenip niçin beğenmediğimizi temellendirebilir, yani haklı gösterebiliriz. Yalnız bu haklı-göstermenin (Justification) büyük ölçüde objektif bir dayanaktan yoksun olduğu, daha çok subjektif-duygusal bir temel dayandığı meydandadır. Etiğin, genel olarak normatif bir bilim olduğu söylenir, yani yol-gösteren kurallardan, davranış ilkelerinden meydana gelen bir bilimdir. Bilimde, yanlış olduğu halde, doğru diye kabul ettiğimiz önermeler olabileceği gibi, doğru veya yanlış oldukları henüz kesin olarak bilinmeyen önermeler de bulunabilir, ancak biz bu tür önermelerin bir gün yanlış veya doğruluklarının meydana çıkarılacağına inanırız. Etik önermeler için de aynı şey söylenebilir mi? Normatif ile bilim sözünün bir araya gelebilmesi için, etik önermelerin, daha doğrusu, buyrukların aynı zamanda doğru olması şart gibi görünüyor. Bu mümkün mü?[39]

Bireysel ahlak felsefesi, bireyin gelişmesini göz önünde bulunduran, kişiliği, sorumluluğu içinde bireyin kendini gerçekleştirmesini ve bireyin mutluluğunu erek edinen ahlak öğretileridir.

Değer ahlakı ise, konusu değerler olan ahlak felsefesi. Ahlak felsefesinin bir bölümü olarak töresel değerler kuramıdır.

Etiği ödev bilimi olarak belirlemek üzere J. Bentham'ın kullandığı terim deontolojidir. Deontoloji, ahlaksal ödevleri; şu ya da bu toplumsal duruma göre, deney yolu ile incelemeyi dile getirir.[40]

Ahlaksal isteme ve eylemlerin güdülerini duyguda, eğilimde, duygulanımlarda gören ahlak felsefesi duygu ahlakıdır. Bu anlayışta, insanda bir ahlak duygusunun (moral sense) varlığından söz edilir, burada özellikle iyi için duyulan duygu, daha geniş anlamda, duygudaşlık ve güzele, uyumlu olana duyulan estetik duygular söz konusudur. Başlıca temsilcileri:

---

[39] Hüseyin Batuhan, **Etik Önermelerin Çözümü**, Felsefe Arşivi, Cilt.5, S: l, Felsefe Seminerleri, İstanbul Matbaası, İstanbul 1960, s.59-65.

[40] Bedia Akarsu, a.g.e, s.47. v.d.

Shaftesbury ve Hutcheson olan ve "İngiliz Ahlakçıları" diye adlandırılan filozoflardır. Usu ve duyarlığı, ödev ve eğilimi birbirine karşıt ilkeler olarak benimseyen görüş ise ikiciliktir.

Ahlakın ve ahlak felsefesinin temel kavramı "iyi"dir: Ahlaksal değer; ahlaksal olanın olumlu ana niteliğini gösteren özel kavram; ahlakça değerli olandır (karşıt kavramı: Kötü). İyi, değerler düzeninde yüksek değerleri seçmede ortaya çıkar. Buna karşılık kötü, aşağı değerlerin yeğ tutulmasında kendini gösterir.[41]

Kişinin kendi kendisine egemen olmasını, kendi kendisiyle uyum içinde bulunmasını, düşünüş ve eylemlerinde tutarlı, sağlam kalabilmesini sağlayan özelliklerin bütünü karakterdir. Ahlak felsefesinin ana kavramlarından biri mutluluktur; özellikle klasik eski çağ ahlakının temel kavramıdır: a. Bireyin mutluluğu, b. Toplumun mutluluğu. İnsanların toplumsal ilişkilerden doğan töre ve ahlak sorunlarını ve ahlaksal görevleri inceleyen öğretiler toplumsal ahlak felsefesini oluşturur. Toplumu ahlakçılığın taşıyıcısı olarak gören ahlak felsefesidir.

1.1.1.9. Etik İlişki-Etik Değer

a) Etik İlişki: İnsanlar arası ilişki türlerinden bir tanesi ve en temel olanı: bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da insanlarla değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir: eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki. Kişi ilişki diye de adlandırılabilecek olan her etik ilişki hep bir olay içindedir. Etik ilişkiler yapıca ne değişme ne de değişiklik gösterir: "etik ilişkinin yapısı değişmez bir yapıdır". Etik ilişkinin yapısını ve sorunlarını araştırmada tek ipucumuz, kişi eylemleridir. Eylem yalnızca bir yapma değildir. Eylemin daha iki tane öğesi vardır: değerlendirme ve ilgili yaşantı aşamaları. Değerlendirme, etik ilişkisinin çeşidini belirler. Etik ilişki kişi ile kişi ilişkisiyse, değerlendirilen, bir eylem dolayısıyla bir kişidir.[42] 'Yapılmaması

[41] Bedia Akarsu, a.g.e, s. 101-102. v.d.
[42] İoanna Kuçuradi, **Etik**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.3-13.

gereken' e bağlamları içinde baktığımızda, bunun üç anlama geldiğini görürüz: 1) O belirli koşullarda (gerekeni yapmamış olmayı da kapsayan) yapılmaması gereken ki, bu bir eylem oluyor. 2) genellikle yapılmaması gereken ki, bu bazı davranışlardır. 3) bir (ahlaksal-hukuksal) "norm'a göre yapılmaması gereken ki, bu da çeşitli yasaklar, yasaklanmış davranışlar (suç) olarak karşımıza çıkar. Eylemdeki kişiden gelen belirleyiciler açısından bakıldığında, eylemi yapan kişinin 1) yapılabilir olanı yapmamış olmasından sorumlu olmadığı, dolayısıyla eylemin onu suçlu kılmadığı durumlar; 2) yapılabilir olanı yapmamış olmaktan sorumlu olduğu, dolayısıyla eylemin onu suçlu kıldığı durumlar; 3) yapılandan başka yapılabilirin olmadığından, yani tek seçeneği ancak yaptığını yapmamak olduğundan, yaptığından sorumlu olduğu ama bu eylemin onu suçlu kılmadığı durumlar, görürüz.[43]

Kişinin kendiyle ilişkisi de, kendine özgü bir etik ilişkidir. Kişinin kendine yönelik eylemleri, kendine ilişkin kararları, kendine yaptığı muamele, yaşama yön vermesi hep bu ilişki çerçevesi içinde oluşur. Bu ilişki, aynı zamanda kişinin başkalarına yönelik eylemlerinin oluşmasında, en belirgin şekilde de bir eylemin değerini belirleyen noktalarda rol oynar.

Kişinin, her hangi bir etik ilişkisindeki bir eylemini doğru değerlendirmesinin ilk adımı, o eylemin "nedenlerini-niçin" lerini kendi gözünde aydınlığa çıkarmasıdır. İkinci adım ise, bir eylemin değerini belirlemesidir. Bu ilişkideki değerlendirmenin üçüncü adımı ise kişinin kendine hesap verme adımı olarak karşımıza çıkıyor ve bu etik ilişkideki değerlendirmenin özelliğini oluşturuyor. Kişinin bu üçüncü adımı doğru gerçekleştirmiş olması koşuluyla, sorumluluk denen insansal bilinçle karşılaştığımız "yer"dir.[44]

Belirli tarihsel koşullarda bulunan ilişki ise, bir insanın nelerden sorumlu olduğunu belirler; insan olarak kendine karşı, içinde bulunduğu koşullarda insanın değerinin korunmasından; kişi olarak başka kişilerle etik

[43] İoanna Kuçuradi, a.g.e, s. 130-136. v.d.
[44] İoanna Kuçuradi, a.g.e, s. 149-152. v.d.

ilişkiye girdiğinde, belirli koşullarda etik ilişki değerlerinin korunmasından; birey olarak özelliklerinin, rolünün, "iş"inin, içinde bulunduğu koşullarda gerektirdiklerini yapmasından.

Kişinin kendi eylemlerine değer biçmesini izleyen yaşantı ise, Vicdan' denen bilinç olgusuyla karşılaştığımız "yer"dir. "Vicdan" sorunu, sorumluluk sorunuyla ilgilidir. Vicdan' denen, kişinin kendi eylemlerine ilişkin değerlilik-değersizlik bilinci, kişinin kendi eylemlerine böyle değer yargılarıyla değer biçmesi sonucu oluşan yaşantı ya da duygu olarak karşımıza çıkıyor.

Ne var ki, kendini "sorumlu duyma" sorumlu olmayı gerektirmiyor. Bir insanın "kendine karşı sorumluluğu" söz konusu olduğunda 'sorumluluk duyma'nın kişinin, içinde bulunduğu çeşitli varlıksal ilişkilerin hangisine öncelik verdiğinden, yani "kendi"sini en başta ne olarak gördüğünden kaynaklandığı görülüyor.

Kuçuradi'ye göre 'Kendini tanımak': kendi ana bilgisel ve etik özelliklerinin farkında olmak, dolayısıyla bilgisel ve etik alanlarda ne gibi şeyler yapabileceğini, ne gibi şeyleri de yapmayacağını veya yapamayacağını kestirebilmektir. Kendini tanıma, kendini değerlendirmenin birinci adımıdır, ikinci adım ise, kişinin o güne dek yaptıklarına-yaşadıklarına bakarak, o ana dek yaşamının özelliğini-: değerini-belirlediği, eşsizliğinde kim olduğunu belirlediği adımdır. Bir kişinin "değişme", "başka bir insan olma" gibi çabaları ve bu arada etik değişme kararları, kişinin kendiyle hesaplaşması sonucu onda bir değerlilik anlayışı değişikliğine işaret ediyor.

b) Etik Değer: kişinin etik değeri ise, etik ilişkilerinde yapıp ettikleri ile ortaya koyduklarının insan için anlamı ve bunların o kişinin yaşamında oluşturduğu eksenin anlamıdır. Etik değerler kişinin bazı olanaklarıdır: yaşantı ve eylem olanakları. Etik değerler kişinin değerleridir: böyle olanakları gerçekleştiren kişiyi değerli ya da etik kişi kılarlar. 'İyi'nin etik bir değer olmadığı, onun dışında genellikle 'etik değerler' denilenlerin ise: kişinin a) etik ilişkilerinde edindiği, değer korumaya yönelik eylemleri aracılığıyla kazandığı

belirli özellikler ve b) yine bu etik ilişkilerinde belirli bir içeriği olan değerlilik yaşantıları olduğu görülüyor. Etik değerlerin iki türü: etik kişi değerleri ve etik ilişki değerleridir. Birincilerine dürüst, saygılı, güvenilir gibi kişi özellikleri; ikincilerine de saygı, sevgi, güven, minnet gibi değerlilik yaşantıları örnek verilebilir. Etik değerlerin diğer değerlere göre özelliği; etik ilişkilerde ortaya çıkmalarıdır. Bu değerlerin birinci türünü oluşturan kişi özelliklerinin diğer kişi özelliklerinden ayrılığı, her türlü etik ilişkilerinde kişinin belirli bir şekilde eylemde bulunmakla edindiği özellikler olmalarıdır. Etik değerlerin ikinci türünü oluşturan kişi yaşantılarının diğer kişi yaşantılarına göre özelliği ise, yalnızca kişi ile kişi ilişkisinde yaşanabilen değerlilik yaşantıları olmalarıdır. Kişi değerlerinin bir çeşidi, kişinin belirli bilgisel olanakları ya da özellikleri, kişinin bilgisel yetenekleridir: Zeka, dikkatli bakabilme, hızlı bağlantı kurabilme, güçlü bir belleğe sahip olma ve bu gibi yeteneklerdir.

Kişi değerlerinin başka bir çeşidi, kişinin kendi ile ilişkisinde edindiği belirli karakter özellikleri: ölçülü, dayanıklı, sabırlı, cesur, sorumlu olma gibi kişilik özellikleridir. Bu iki çeşit kişi özelliği, kişinin yaşamının bütününde ve etik ilişkilerinde rol oynayan ama eylem ve tutumlarının etik değerlerini doğrudan doğruya belirlemeyen özelliklerdir.

Etik kişi değerleri, etik ilişkilerinde değer kurmaya veya bulunduğu durumlarda en az harcanmasını sağlamaya çalışan kişinin özellikleridir; insan olmanın değerinin bilgisine sahip olan ve her eylem ve tutumda bunu hesaba katan kişinin özellikleri: dürüst, saygılı, adil ve dolayısıyla “özgür” olma gibi özellikler.

Etik ilişki değerleri: sevgi, saygı, minnet, güven-bir kişinin başka belirli bir kişiyle ilişkisinde değerlilik yaşantılarıdır. Değerlilik yaşantıları ise, ilişkide olan her iki kişinin etik bütünlüğü ile ilgilidir.

Etiğin çerçevesi içinde değer sorunları, insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan sorunlardır: başka bir deyişle ‘değer’, eylemlerin ve kişilerin bir

özelliği olarak karşımıza çıkar. Bir etik ilişkisinde kişinin bir eyleminin anlamı, o eylemin değerliliğinin bilgisidir.

Etik bir kişi özelliği olarak saygılılık, başkasının kendi kendisiyle etik ilişkisine karışmamadır. Saygılı kişi, ilişkide olduğu kişilere, kendi kendileriyle etik ilişkilerinde dokunmayan kişidir.

1.1.1.10. Etik Sorunları

Sarıbay'a göre, etikle ilgili asıl sorun "Ben kimim?" ile ilgili cevabın "Ne yapmalıyım?" sorusuna verilecek cevapla yetersiz kalma olasılığıdır. "Ne yapmalıyım?" sorusunun cevabı, "Rasyonel davranmalıyım"dır. "Ben kimim?" sorusunun cevabı ise, rasyonel ve ilerlemeciyim. "Risk toplumunda yapmam gereken nedir ve bu gereklilik doğrultusunda nasıl biri olmalıyım?" Bu sorunun cevabı Levinas'ın düşüncelerinden çıkarılabilir: ötekine karşı sorumluluk duymak. Levinas'a göre sorumluluk özne olmanın en başta gelen özelliğidir. Bu anlamda sorumluluk, zorlayıcı bir üstün güce göre (korku, ahlak kuralı, yasa buyruğu) belirmez ve bir yük halini almaz.[45]

1.2. AHLAKA VE ETİĞE İLİŞKİN YAKLAŞIMLAR

Antik Çağ'dan günümüze ahlak ve etik kavramları üzerinde durulmuş ve belli dönemlerde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmış ve varlık göstermiştir. Günümüzü değerlendirebilmek adına tarihte yer alan yaklaşımları bilmek son derece önemlidir.

1.2.1. Ahlakçılık ve Yergicilik

18. yüzyıl İngiliz ahlak felsefesinde ilkin iki kavram ve bu iki kavrama bağlı iki akım ile karşılaşıyoruz. Tüm 18 yüzyıl ahlak felsefesi de bu iki temel akıma dayandığı için onlara değinmeyi zorunlu görüyoruz. Değineceğimiz iki

[45] Ali Yaşar Sarıbay, **Politik Teori Modernite ve Etik**, Doğu Batı, S: 4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos, 1998, s.54-55

temel akım ahlakçılık ve yergiciliktir. Yergiciler, insanların bu ilkeleri birer ülkü, ölçüt ya da eylem biçimi olarak hangi noktaya kadar benimsediklerini sormazlar, öte yandan ahlakçılık ve ahlakçılar, yergicilik ve yergicileri değerin varlığını yadsıdıkları, ahlakçılığı bir hiçe indirgedikleri ya da tümüyle ahlakdışı bir şeyle değiştirdikleri için suçlarlar. Gerçekte, yergiciliğin tüm gücü, karşıtlığın gücüdür. Yergiciler insanların ahlaksal davranış sandıkları şeylerin, sözleri ölçüt alınarak yargılandığı zaman genellikle ahlakdışı davranışlar olduklarını göstermekle memnun olurlar, ölçütün kendisinin kaynak ve anlamını tartışmazlar. Ünlü bir yergici olan Bernard de Mandeville (1670-1733), ahlaksal-alanı yadsımak üzere ileri sürülen düşünceler için güçlü bir örnek olabilir.[46]

Ahlakçılık, insanların davranışlarını belli ilkelere göre düzenlemeleri ve belli güdüleri ötekilere yeğleyerek eğitmeleri gerektiğini savunan görüştür. Oysa Yergicilik, ahlakçılığın önerdiği bu ilkelerin, insanlar tarafından eylem sırasında kullanılıp kullanılmadıklarını soran ve bu ilkelerin kullanılma olanaklarını deneyen görüştür.

1.2.2. Anlıkçı ve Duygucu

18. yüzyıl ahlak anlayışını iki temel akımın belirlediğini görmekteyiz. Bunlar: Anlıkçı ve Duygucu akımlardır. Anlıkçı akım, ahlaksal ayrımları algılayan yeti olarak anlığı benimsemesiyle duygucu akımdan ayrılıyordu.

Çünkü "duygucu akımı bu yetinin duygu oyduğunu öne sürüyordu. Kullanılan yöntem ve tartışmanın konusu ne olursa olsun Anlıkçı akım da Duygucu akım da erdemin gerçek olduğunun ve kendisi için izlemeye değer olduğunun gösterilmesi gibi bir ortak yana sahiptirler. Her iki akıma göre de erdem ve erdemin örgesi yalnızca bir hayvansal haz ya da acı yaşantısına indirgenemez.[47] Öte yandan Duygucu akım için de erdem doğaldır. Anlıkçı akım da Duygucu akım da yalnızca tanrının istencinin ve iyilik yaptırma

[46] Necla Arat, **Elik ve Estetik Değerler**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.66-67.
[47] Necla Arat, a.g.e, s.71-72.

gücünün, doğru ile yanlış arasındaki ayrımı oluşturabileceğini kabul etmiyorlardı. Tanrının ahlaksal yasayla olan ilişkisi hakkındaki yasa koyucu kuram kesinlikle yadsınmıştı. Zaten dönemin laik olan özelliği de bunu gerektirirdi. Uygunluk, yani erdem ile mutluluğun birlikteliği, Anlıkçıların evren şemasının temelidir. Onsuz bir evren şeması zaten ahlak-dışı olurdu.[48]

1.2.3. Doğalcılık

Doğalcılık, ahlakçılığın değerlendirilmesini özel ahlaksal olgulara ya da varlıklara başvurmaksızın yapma çabasıdır.

Doğalcılar ahlak sorunlarını çözmede insan usunun yol göstericiliğine güvenip bilime söz hakkı tanırlar. Doğalcı ahlak anlayışları kendi içlerinde benzeşik olmadıkları için onları burada bazı genel ilkeler altında ele almak istiyoruz. I. İlke: Ahlaksal kurallar dar anlamda doğal-yarar konumuza erişmenin buyruklarıdır. Eylemler, bu ereklere erişmek üzere eğilim gösterdikleri sürece doğrudurlar. Bu görüşün en güçlü yandaşı William Paley'dir (1743-1805).[49]

II. İlke: Ahlaksal kurallar iyilik isteklerini dışarıda bırakmayan, en yüksek istek doyumlarına erişmek için buyruklardır. İsteğin en yüksek doyumunu erek edinmek, ahlakçılığın temel ilkesi olarak kendini-sevmeyi benimsemek demektir. Bu ilkenin en önemli yandaşı ve gerçek sunucusu 17. Yüzyıl Ahlakçılarından Thomas Hobbes'tur. Şimdi Hobbes'un ahlak kuramını görelim. Ahlakın din ve metafizikle temellendirilmesini onaylamayan Hobbes, ahlakı deneysel gerçekler üstüne oturtmaya çalışır ve bir doğal (natüralist) ahlak anlayışı geliştirir. Hobbes, insanın tüm eylemlerini kendini-sevme ve kendini-koruma içgüdüsü gibi tek bir ilkeye geri götürüyor. Hobbes, doğal yasa deyimini pek çok kullanıyor. Geleneksel görüşe göre, doğal yasa, insanın doğası ile uyum içinde oları davranış kurallarını ortaya koyar. İnsanın

[48] Necla Arat, a.g.e., s.72-74.
[49] Necla Arat, a.g.c, s.75. v.d.

doğası nedir? Bu sorunun yanıtı ussallıktır. Hobbes, başka bireyler arasındaki istekler çatışmasına büyük bir önem veriyor. O, erek tartışmasını (isteğin doyumunu) özellikle bir yana bırakıp düşüncelerini araçlar (yani toplumsal işbirliğinin koşulları) üstünde yoğunlaştırmıştır.

III. ilke: Ahlaksal kurallar, iyilik isteğinin en yüksek doyumunu sağlamak için verilen buyruklardır. Kendini-sevme ve iyilik ayrı insan eğilimleridir. Çatıştıklarında doğru yol iyilik tarafından buyrulandır. Bu ilkeye en çok yaklaşan filozof Francis Hutcheson olmuştur. (1694-1747) Ona göre, ahlaksal olan, kendini-sevme duygusuyla toplumsal duygular arasındaki uyumlu bağlantılardır. Ahlak-duyusu (moral-sense), kendini-sevmeyi, iyiliğin altında görmeyi benimseyen bir eğilimdir. Mutluluğa ancak erdemle erişebiliriz. Hutcheson, yönelinmesi gereken ereğin çok sayıda kimsenin en büyük mutluluğu olduğunu öne sürmüştür.

IV. İlke: Ahlaksal kurallar, kendini-sevme ya da iyilikle özdeş olmayan özel türden bir insan eğilimini doyurmanın yollardır. Bu ilkenin en iyi örneği Shaftesbury'nin düşünceleridir. Shaftesbury'nin ahlak-duyusu yalnızca kendini sevmeyi iyilikten aşağı tutan bir eğilim değildir, daha aşkın bir şeydir.

V. İlke: Ahlaksal kurallar, iyiye erişmenin ya da doğru olanı yapmanın yollarıdır.

Onart, bilimsel ahlakın bir başka adının ahlak felsefesinde doğalcılık olduğunu belirtir. Doğalcılık her şeyden önce bilimi küçümseyen, akıl-dışıcı felsefenin karşısında yer alan bir görüş; ahlak sorunlarını çözmede insan aklının yol göstericiliğine güvenen, bilime söz hakkı tanıyan bir ahlak felsefesi anlayışıdır. Doğalcı tutumu benimsemek, kişiyi ahlak sorunlarını bir anda çözüvermeyecektir; ama doğalcı tutumu benimsemek, sorunların ne olduğunu, güçlüklerin nerede yattığını, tartışılması, belgelenmesi gerekenlerin neler olduğunu açıkça ortaya koymaya yol açacaktır. Doğalcı

tutum, ahlak sorunlarında işin içinden çıkmasıyla değil, işin içinden nasıl çıkılabileceğini ilkece gösterilmesiyle başarılıdır.[50]

Ahlak felsefesinde doğalcılığın genel olarak ahlak felsefesi sorunlarının bilimsel yöntemle ele alınması gerektiğini savunan bir görüş olduğu göz önünde tutulacak olursa, doğalcılığın yöntemle ilgili bir anlayış olduğu ortaya çıkar. Yöntem konusu ise, dilsel -mantıksal sorunlar arasında yer alır.

1.2.4. İmmoralizm (Töretanımazlık)

İmmoralizm, ahlaksal olanı kökünden yadsıma, ahlak denen şeyin, aslında, hiç de var olmaya hakkı olmadığını ileri süren bir kuramdır. Buna göre insanı sorumlu yapmak, insanın iyi ile kötü arasında sürekli olarak karar vermek zorunda olduğunu sanmak, zaten hepten yanlıştır; çünkü, bilinen bir şey varsa, o da, insanın, aslında özgür istemi olmadığıdır.

Heimsoeth, ahlaksal olanı yokumsamak üzere ileri sürülen düşünceler için birinci örneği Nietzsche, ikinci örneği ise, 1714 yılında, Bernard de Mandeville'in "Arılar Efsanesi" başlıklı kitapçığından veriyor. Ahlak gözüyle bakıldıkta, yükseltmenin nedenleri erdemler değil de, daha çok kötü huylardır. İşte bunlar, "an kovanlarındaki yükselmenin nedenleridir. Demek oluyor ki, her yanda ahlaksızlık iş başındadır. Mandeville'in öğrettiği şudur: hepimizin istemesi gereken genel refah, tek tek insanların erdemlerine değil, gerçekte "tek tek insanlardaki kötülüklere" dayanmaktadır. Açık ya da gizli bir bencillik her çeşit verimli eylemin kaynağıdır.[51]

Stirner da, ahlaka karşıdır. (Max Stirner, Alman Filozofu, 1806-1856) Ahlak, aslında insanın "gerçekleştireceği bir ödev midir?" Stirner şöyle karşılık veriyor: "Aslında insanın gerçekleştireceği hiçbir ödev yoktur". Stirner için sonuç şudur: "Beni benden başka hiçbir şey ilgilendirmez". İmmoralizm,

---

[50] Adnan Onart, **Ahlak Felsefesinde Doğalcılık Nedir? Ne Değildir?**, Felsefe Arşivi, S:20, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976, s.81-97.

[51] Heins Heimsoeth, a.g.e, s.33-36 v.d.

yaşama üzerinde olumlu bir düşünce de bulunur; bu düşünceden de, aslında, özel bir takım ahlak isteklerinin çıkması gerekecektir.

Ahlakı yokumsayan bir biçim daha vardır. Bu ahlak alanında kuşkuculuktur. Asıl sorumuz şudur: neden ahlak yasaları, ahlak istekleri ve yaşama biçimleri diye bir şey vardır ve biz bunu nasıl anlayabiliriz? Ahlak kuşkuculuğu, işte bununla, yani doğrudan doğruya ahlak olayı olarak ahlak olayıyla ilgilidir.

Antikçağın ahlak kuşkucuları, insan yaşamında birbirinden son derece ayrı olan bir takım ahlak tasarımlarının yürürlükte olduğunu saptamışlardır. Bu kuşkucuların dediğine göre, ahlak alanında doğru ile doğru olmayan üzerinde hiçbir genel ve güvenilir ölçü bulunmamaktadır. İşte, bu da, ahlak üzerindeki felsefe düşünmesini uğraştırması gereken büyük bir soru konusudur.

Soru şudur: iyi ile kötü üzerindeki bilgimiz ne çeşitten bir bilgidir? İnsan için değerlilik ile değersizlik üzerinde herhangi bir kesinlik bulunduğu söylenemediğine göre, nasıl olup insana sorumluluk yüklenebilir? Gerçekten yapılmasına izin verilen şey ile yapılması yasak edilen şey üzerinde, insanda hiçbir bilme yetisi yoksa, herkesin vicdanına nasıl başvurulabilir? Eski kuşkucular, şu sonucu çıkarmışlardır: insan, bu gibi şeyler üzerinde bir yargı vermekten vazgeçmelidir. Eyleme gelince, insan, eylemde uzlaşma ayak uydurmalıdır.

Ahlak-tanımaz, ahlaklı davranmayı değil, genel olarak ahlaklı tutum içinde bulunmayı soru konusu yapmaktadır. Ahlak-tanımaza göre insan, öz çıkarı ya da hoşlanmaları yönünde davranışta bulunur. Ahlaklı davranış ise, kişinin değil de, toplumun istediği gibi davranıştır.

1.2.5. Varoluşçuluk

Varoluşçuluk dünyada bulunan insan var oluşundan kalkarak onu kendine yabancılaşmadan kurtarmayı ister; bu felsefede özgürlüğü içinde insanın varoluşu ve insanın kendini gerçekleştirmesi söz konusudur.

Başlıca temsilcisi J.P. Sartre'a göre: "Varoluş özden önce gelir" ve her bir kimseye bir öz kazandırmayı sağlayacak özgürlükte özdeştir; " İnsan ne ise o değildir, ne olmuşsa odur." İnsan kendini kendi yapar, kendini oluşturur.[52]

Sartre'ın görüşünü tam olarak ortaya koymak gerekirse, kişi ilerleyen yaşlarında ve dönemlerinde, doğduğu zaman sahip olduklarından ibaret değildir. Yaşadıkları ve birikimleri doğrultusunda kendine kattıklarıyla varlığını kanıtlayabilir.

Jean-Paul Sartre, özgürlüğü insanın varlık yapısının bir özelliği olarak ele aldı, insanın özgür olduğunu, hatta "özgür olmaya mahkum" olduğunu söyledi. Sartre'a göre kişi eylemde bulunurken, eylemlerini, kendisinin koyduğu bir amacın belirlemesi, onun özgürlüğünü ifade eder. Böylece, özgürlük eylemin koşulu oluyor. Kişi, içinde bulunduğu durumdan değil, gerçekleştirmek üzere seçtiği amaçlar tarafından eyleme belirlenerek varolmaya mahkûmdur, özgür olmaya mahkûmdur. Özgür olmak. Kişi olarak varolmakla aynı şeydir. Görüldüğü gibi Sartre'da özgürlük, insanın bir yapı özelliğidir. İnsanın varoluşunun belirlenmemiş olduğunun bilincidir özgürlük. Bu, insanın özgür olduğunu bilen kişi özgürdür, demektir.[53]

Yani özgürlük insanın doğası gereğidir, özgür olmaktan başka çaresi yoktur ve ancak bu çaresizlik doğrultusunda var olabilir.

---

[52] Adnan Onart, a.g.e., s.94.

[53] İoanna Kuçuradi, **Uludağ Konuşmaları: Özgürlük**, Ahlak Kültür, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.4-5.

Dinsel olmayan varoluşçuluğun en yetkinini temsil eden Sartre, ahlak sorumluluğu ve kişisel dürüstlük sorunlarını yeni ve daha kesin bir odaklanış altına getirmiştir. Sartre, yaşamının herhangi bir anında seçim yapmak için, ben özgür değilsem hiç bir ahlaksal seçim olmadığını, tartışmaktadır. Seçimi yapan benim ve yaptığım seçimden sorumlu olan benim. Onun görüşüne göre, her birimizin "korkunç" bir sorumluluğu vardır. Sartre'ın ve varoluşların henüz yapmadığı şey, bireyin seçiminin doğruluk ya da yanlışlığını yargılayabileceğimiz nesnel bir standardı bize verecek bir ahlak bilimi sağlamaktır.[54]

Burada Sartre'a göre kişisel ahlakın ön plana çıktığı görüyoruz. Ona göre ileri sürülmesi gereken bir ahlak yasası olmalı ama bu özgürlükle bezenmelidir.

Egzistansiyalizmin felsefesi II.Dünya Savaşı'ndan beri halk arasında pek fazla sevildi. Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk) hayatta başa gelen hayal kırıklığı ile savaşın yarattığı terkedilmiş duygusunu temsil eder. Sartre gibi öteki egzistansiyalistler hiçbir metafizik bilgi tipinin mevcut olamayacağı konusunda ısrar ederler ve kesin olarak Allah'ın varlığını kabul etmezler.

Egzistansiyalizme göre, insan, kuvvet ve manasını tanrıda değil, kendi iç benliğinin hayatında bulmalıdır. Biz kalıtım ve çevre tarafından seçilmiyoruz çünkü seçmek konusunda özgürüz. Egzistansiyalizmin ahlak doktrinleri tartışmalardan yana zengindir. Egzistansiyalizmin insani sorumluluk konusunda sert bir görüşe sahiptir. Biz sorumluyuz, öyle ki, sadece kendi hareketlerimizden dolayı değil, başkalarının hareketleri dolayısıyla da sorumluyuz. Egzistansiyalizmin inancına göre, insan bütün değerlerin kaynağı ve yaratıcısıdır ve ancak onun düşüncesini kendi iç hayatının gelişmesi üzerinde toplamakla hayattaki görevini gerçekleştirebilir.[55]

---

[54] Howard Selsam, a.g.e. s.64-65.
[55] Fredrick Mayer, **Yirminci Asırda Felsefe**, Çev: Vahap Mutal, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974, s.32-35.

Egzistansiyalizme göre tanrının varlığı doğrultusunda edinilecek bir ahlak söz konusu değildir. Kişi var olduğu ana kadar getirdikleriyle ahlakını şekillendirmelidir.

1.2.6. Yararcılık

Yararcılık; yararın yaşam ilkesi yapılması demektir.

Ahlaksal eylem ve davranışlarda yararın ilke yapılması: yararlı olan iyidir: a), tek kişinin ya da b), toplumun yararı göz önünde bulundurulur. Özellikle Bentham ve J.S. Mill'ın ahlak ve siyasa öğretisi, temel ilkesi: "Olabildiğince çok sayıda insanın olabildiğince çok mutluluğu"[56]

Burada hem Mill'i hem de Bentham'ı incelemek ve öğretilerini irdelemek gerekir.

John Stuart Mill (1806-1873) ahlak konusunda genel mutluluğun bireysel mutlulukla özdeş olduğunu ileri sürer ve yönetici ilke olarak genel mutluluğun aranmasını ortaya koyar. Mill faydacılık felsefesinin en önemli temsilcilerinden biridir.[57]

Mill'den önceki dönemde varlık gösteren Bentham'da ise farklılıklar göze çarpmaktadır.

Çağdaş yararcı kuramların babası sayılan Jeremy Bentham (1748-1832) bu akımın etik kuramını da geliştirdi. Ona göre insanı egemenliği altında tutan iki güç vardır: haz ve acı. İyi ve kötü, haz ve acı azalıp artırmalarına göre ayırt edilebilirdi.[58]

---

[56] Bedia Akarsu, a.g.e. s. 184.
[57] **Meydan Larousse**, Cilt:8, Meydan Yayıncılık, İstanbul, 1972, s.788.
[58] **Ana Britannica**, Cilt 8, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988-1992, s.341.

Bu noktada ona göre kişinin ahlakı acı veren ve haz veren olaylar sonucunda şekillenebilir.

Mill'in kuramı olan kural yararcılığı bir eylemin doğruluğunu ya da yanlışlığını eylemin sonuçlarıyla ortaya çıkan haz niteliği ile açıklamaktadır. Hazzın niteliği, eğer her zaman törel kurala bağlanırsa daha çok iyi elde edilebileceğini dile getiren bir törel ilkeyle belirlenmektedir.[59]

Mill'i hem de Bentham'ın ardından yararcılığı incelemekte fayda vardır.

Ütilitarizm (Yararcılık), 18., 19. yüzyıllardaki ahlak felsefesine, en çok da Anglo-Sakson ahlak felsefesine geniş ölçüde etki etmiş bir görüştür. Utilitarzm'e göre, topluma yarayan şey iyidir; oysa topluma zararlı olan şey, toplumun refah düzeyini bozan şey, bu çeşitten bütün eylemler ile eylem eğilimleri "kötü"dür. Ancak, bu toplum için yararlı olma ilkesinin ne denli yetersiz olduğu, ahlak üzerinde derinden düşünmüş olan filozoflarca sık sık gösterilmiştir. Varolan bir toplumun kendi çıkarı, kendi konumunu, sözde kendi refahı olarak gerekli gözle baktığı, istediği ve özümsediği şey, ahlak bakımından düpedüz kötü olabilir. Bunu anlamak için, bugün bazı devlet biçimlerinde yürürlükte olan bir takım devlet töreleri ve zorlayıcı düzenleri anımsamak yeterlidir.[60]

Faydacılığın başlangıç noktası, bir eylemin doğru eylem olabilmesinin ölçütü mutluluğu en çoklaştırmasıdır. Başka bir ifadeyle, eylemler kendi başlarına değil, ancak sonuçlarının iyi ya da kötü olmalarına göre doğru ya da yanlıştırlar.

Önce Bentham tarafından on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru ortaya konan ve Mili tarafından geliştirilen klasik formüle göre, mutluluk ya da haz, acının aksine, bir ruh hali olarak alır. Daha modern formülasyonlarda,

[59] Erdal Cengiz, a.g.e., s.38-39.
[60] Heins Heimsoeth, a.g.e., s.73.

mutluluk tercihlerin ya da arzuların gerçekleşmesi olarak görülür. Mutluluk cetveline göre, yapılacak doğru şeyin aynı zamanda ahlaki bakımdan da en doğru şey olduğunu farz etmemiz için hiç bir gerekçe yoktur. Buna verilebilecek çeşitli yanıtlar var ama faydacılar genelde şöyle bir yanıtı ortak olarak verirler: iyicilik ahlaki bir eylemdir ve başka insanlara mutluluk ve haz sağlamakla ve onları acılarından kurtarmakla ilgilidir. Faydacılık iyiciliği bütün öteki erdemlerin önüne koyar ve herkesin mutluluğunun eşit olarak hesaplanabileceğinde ısrar eder.[61]

Faydacılığa yapılan çok sayıda itiraz vardır. Bir itiraza göre, faydacı teoriyi uyguladığımızda elde ettiğimiz sonuçlar, neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin, olağan sezgilerimizden farklıdır. Başka bir itiraz, faydacılığın ahlaki sezgilerimizle çatışan yanıtlar vermesi ile ilişkili değildir; bu iki hemfikir olsalar da, faydacılık yanlış türden nedenler üstüne kurulur. Şimdiye kadar, bu eylemlerden doğacak mutluluk miktarını hesap ederek tek tek eylemlerin doğruluğuna ya da yanlışlığına karar verdiğimiz "eylem faydacılığı" denen şeyi ele aldık. "Eylem faydacılığının alternatifi "kural faydacılığadır. Kural faydacılığına göre, şayet bir kuralı izlemenin izlememekten daha çok mutluluk getirdiğini düşünüyorsak, o zaman bu kuralı bir ahlak ilkesi olarak benimsemeli ve daima kurala göre davranmalıdır, Bu belki ahlak teorisinde sezgilerimize daha yakın sonuçlar yaratır ama, şayet tek tek eylemlerin sonuçlarıyla iş görmek zorsa, bir kuralı izlemenin sonuçlarıyla iş görmek önemli oranda daha sorunludur. Faydacılık ahlaki sorunları fazlasıyla yanlış yorumlar ve ayrımları bulandırır. Erekselci yaklaşım, 'iyi' kavramını eylemin sonucuna bağlar; 'iyi' olan sonucu iyi olandır, yani yararlı olandır. Yararcılık olarak da adlandırılan erekselci yaklaşım en eski biçimini hazcı yaklaşımda bulmakta, iyi kavramını haz ile erek kavramlarıyla açıklamaktadır, buna göre, sonuçları bakımından yararlı olan bir eylem törel anlamda iyi bir eylemdir; ereği bakımından yararlı sonuçlara ulaştıran törel ilkeler de doğru ilkeler olarak ortaya çıkar.

[61] Jon Nuttal, a.g.e, s.222-223. v.d.

1.2.7. Törel Gerçekçilik Yaklaşımı

Bu yaklaşım, değer kuramlarından, törel yargılardan bağımsız bir törel gerçeklik olduğu biçiminde anlaşılabilir.

Sezgici bir bilgi anlayışıyla gerçekçi bir törebilim anlayışı sergilemiş olan Moore, törel olgularının yalnızca 'iyi' dediğimiz bir törel niteliğin türevi olduğunu, bu olguların kendine özgü bir tür olduğunu ve bu niteliklerin sezgilerimizle bilinebileceğini savunan gerçekçi bir törebilim anlayışı savunmaktadır. Doğalcı olmayan bu yaklaşım, hem gerçekçi bir yaklaşım sergiler hem de törel yargıların bilgi içeriği olduğunu savunur, törel bilginin sezgisel bir bilgi olduğunu ve bütün törel doğruların bilgisine ve sezgiyle ulaşılabileceğini savunan bu görüş kimi güçlükler taşımaktadır. Böyle bir yaklaşım törel olguları gizemli yapmakta, törel nitelikleri kurgusal nitelikler gibi göstermektedir.[62]

George Edward Moore (1873-1958) İngiliz gerçekçi düşünür, felsefeye ve özellikle etik sorunlara titiz ve sistematik yaklaşımıyla 20. yüzyıl İngiliz felsefesinde ağırlık kazanmıştır. Moore, 1903 yılında Etiğin İlkeleri'ni yayımladı. Moore, "iyi"nin dolaysız kavrayışıyla bilinebileceği görüşü nedeniyle "etik sezgici" olarak anıldı. Onay ya da arzu kavramlarının çözümlenmesi gibi, neyin "iyi" olduğunu belirlemeyi amaçlayan ve kendileri etik bir nitelik taşımayan öteki çabaların, "doğalcı aldatmaca" olarak adlandırdığı bir yanlışı paylaştıklarını öne sürdü.[63] Moore'a göre, 'iyi' kavramı doğrudan algılanabilecek bir doğal niteliğin karşılığı değildir; 'iyi' ile 'haz' niteliklerinin aynı olduğunu savunmak bir yanılımdır, çünkü haz veren bir şeyin aynı zamanda iyi bir şey olduğu söylenemez.[64] Bu dönemde ahlak ve etik değerlerin daha ayrıntılı incelendiğini, değerlendirildiğini ve bir temele oturtulduğunu görüyoruz.

---

[62] Erdal Cengiz, a.g.e;s.29-30.
[63] **Ana Britannica**, Cilt 16. Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1993, s.219.
[64] G.E. Moore, **Principia Ethica**, Combridge: Cambridge University Press, 1986, Aktaran: Erdal Cengiz, a.g.e.s.26.

1.2.8. Metafiziksel Gerçekçilik Anlayışı

Törel olguların doğal olgulardan türediğini ve özdeş olmasalar bile çeşitli doğal ve toplumsal olgulara dayandığı görüşü aslında Metafiziksel Gerçekçilik Anlayışının temel savıdır.

Bu yaklaşım özünde törebilim alanında özdekçi bir açıklama yapma çabasıdır. Özdekçilik, varlık alanında tek tür olguların ve niteliklerin olduğuna (yani, bütün olguların ve niteliklerin fiziksel nitelikler olduğu) yönelik açıklaması törel olguların fiziksel olguların üst yapılanmaları olarak anlaşılmasına yöneltebilir.[65]

Metafiziksel anlayış, adından da anlaşılacağı gibi ahlakı gerçekçilikten yola çıkarak değerlendirir. Bu anlayışa göre ahlak tanrı olgusu doğrultusunda gelişen törelerle şekillendirilemez.

1.2.9. Marxçı Ahlak Anlayışı

Ahlak konularında bilime yine de temelde bir yer vermek isteyen Marxçıların bulunduğu görülebilir. Nitekim tarih felsefesi göz önünde tutulacak olursa Marxçılığın görece-evrimsel bir ahlak anlayışını savunduğu görülebilir.

Gerçekte ahlakla ilgili toplumbilimsel çalışmalar büyük ölçüde Marxçı felsefe çerçevesinde başlamıştır. Marxçıya göre, gerçekte tek tek sınıfların ahlaklarından söz etmek gerekir. Bunlardan biri ötekine indirgenemez. Bu bakıma çatışkıları değerlendirmek üzere genel geçer bir ahlak düzeni söz konusu değildir. Olsa olsa tek tek dizgelerin kendi içinde tutarlılığı soru konusu yapılabilir.[66]

Marx, etik sorunlarla doğrudan ilgilenmedi. Ama maddeci tarih anlayışı içinde, etik kavramlarla birlikte bütün düşünsel oluşumları, altyapının

[65] Erdal Cengiz, a.g.e,s.30-31.
[66] Adnan Onart, a.g.e., s.80.

belirlediği üstyapının bileşenleri olarak değerlendirdi ve bunların, üretimin maddi koşullarına göre bir toplum biçiminden öbürüne değiştiğini öne sürdü.

Vardığı sonuç şöyleydi: ancak özel mülkiyetin kalkmasıyla insan doğası değişebilir, böylece birey ile toplumun uyumu sağlanarak etiğin başlıca sorunu çözülebilirdi.[67]

Marxçılar belli bir görüş çerçevesinde dönem dönem farklı ahlak anlayışlarını benimsemiş ya da ahlakı farklı farklı yorumlamışlardır.

[67] **Ana Britannica**, Cilt 8, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988-1992, s.342.

2- BASIN AHLAKI ÖZGÜRLÜĞÜ VE BASININ SORUMLULUKLARI

Ahlaka ve etiğe ilişkin kavramları ve anlayışları bir araya getirdiğimiz birinci bölümün ardından; ülkelerin, basın kuruluşlarının ve gazetecilerin sahip oldukları anlayışlar açısından konuyu irdeleyeceğimiz bu bölümde sonuca ulaşabilmek adına belirli bölümlere yer verdik.

Basın her şeyi imgelere ayrıştırarak bizlere gerçekle düş arası yeni bir yaşam atmosferi sunuyor.

Gerçek, hiper gerçekleştirilmiştir. Ne gerçekleştirme ne de idealleştirme yalnızca ve yalnızca hiper gerçekleştirme vardır. Hiper gerçek ise, gerçeğin şiddet yoluyla değil, modelin gücü düzeyine yükseltilmesiyle yıkılmasıdır. Öngörme, caydırma, önleyici dönüşüm, vs. şeklinde düşünülen model gerçeğin yutulduğu bir çember gibi iş görmektedir. Bütün iletişim ve enformasyon araçlarının görevi bu gerçeği ya da bu haddinden fazla gerçek olanı üretmektir. Karşılıklılık ilkesine dayalı iletişim ortadan kalkmış ve yerini bir iletişim simülasyonuna bırakmıştır.[68]

Basının kişiler ve toplumlar üzerindeki etkisi, yönlendirme gücü yadsınamaz bir gerçektir. Bu durumun olumlu ve olumsuz yönleri ise birbirini dengelememektedir. Çoğu zaman olumsuz olarak değerlendirebileceğimiz durumlar ön plana çıkmaktadır.

Basın endüstrisini, mesaj bombardımanı hazırlayan silahlar olarak görebiliriz.[69]

Gösterge bombardımanına tutulan kitleden bunlara bir yanıt vermesi istenmektedir. Kitle, imge, ses ve ışık dalgaları tarafından bombardıman edilmektedir. Haber denilen şey de budur. Haber ne bir iletişim ne de bir

---

[68] Jean Baudrillard, **Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991. s.58-60.

[69] Nurdoğan Rigel, **Medya Ninnileri**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 180.

anlam biçimidir. Haber, yaptığını iddia ettiği gibi bilgilendirme ya da biçimlendirme ve yapılandırma yerine, "toplumsal olanı" giderek daha bir nötralize edip, klasik toplumsal kurumlarla, haberin içeriğine karşı duyarsız ve tepki göstermeyen bir kitle yaratmaktadır.[70]

Birey kişiliğin kamusal yaşama girmesinin güçlükler yarattığına ilişkin sinyaller şunlardır: kamusal alan içinde gizlenmek için kişinin duygularını bastırma arzusu, sessizliğin özünde varolan pasifliği kamusal düzenin bir ilkesi olarak benimseme çabası. Kamusal alandaki pasif sessizlik, bir geri çekilme aracıdır. [71]

Kamusal alanda kişilik tarafından üretilen kamusal kimlikler şunlardır: bir yanda olağanüstü bir aktör, öte yanda da pasif durumları içinde kendilerini çok rahat hisseden izleyiciler. Yalıtılmış bir şahsiyet olan izleyici, kendini pasifleştirerek daha fazlasını hissedebilmeyi umuyor.

İletişim kolaylığı fikrini kutsasak bile, "basının" izleyiciler safında çok daha fazla pasiflik doğurması karşısında şaşırıp kalıyoruz.

Elektronik iletişim kamusal yaşam fikrine son verilmesini sağlayan araçlardan biridir. Kitlesel basın, toplumda olup bitenler üzerine insanların sahip olduğu bilgiyi sonsuza dek arttırır ve onların bu bilgiyi politik eyleme dönüştürmelerini de sonsuza dek yasaklar. Radyo ve televizyon izleyicisinin müdahalesine izin vermez; yayın sürerken politikacıya tepki gösterecek olursanız, onun bir sonraki cümlesini kaçırabilirsiniz. Size onun bir şeyler anlatabilmesi için sessiz olmak zorundasınız. Pasiflik bu teknolojinin "mantığı"dır. Kitlesel basın, geçen yüzyılda tiyatrolarda ve konser salonlarında biçimlenmeye başlayan kalabalık halinde sessiz kalma tarzlarını pekiştirir. İzleyicinin yanıtlama olanağının elektronik basın tarafından bütünüyle baskı altında tutulması, kişiliğe duyulan ilginin mantığını oluşturur.

---

[70] Jean Baudrillard, a.g.e, s.21-22.

[71] Richard Sennett, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s.167-267. v.d.

Televizyonun politika üzerindeki etkisi, genellikle politikacının sanki bir aktörmüş gibi davranma zorunluluğu bağlamında inceler.

Elektronik basın, liderin kişisel yaşamını aşırı sergileyerek ve işi gereği yaptığı çalışmalarını gölgede bırakarak bu sapmada can alıcı bir rol oynuyor.

Basın seküler karizmayı teşvik eder. Seküler karizmada, kişinin güçlü olduğunu hissediyorsunuz, fakat nedenini açıklayamıyorsunuz. Weber ve Freud, 19. yüzyılın ortalarında biçimlenen elektriklendirici kişiliğin karizmatik kişinin modeli olduğunu varsaydılar, ikisi de karizmanın düzensizlik ve stres durumlarında ortaya çıktığını söyler.

1848 ayaklanmasında, Lamartine öfkeli kalabalığa meydan okuyordu, onları aşağılıyordu ve onlarla yürümeyi reddetmişti. Onlar ise kişi olarak Lamartine'e "hayranlık duydular" ve pişmanlık gösterdiler. Lamartine'in Şubat, Mart ve Nisan zaferleri, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik isteyen yığınları ayaktakımı olduklarını yüzlerine haykırarak disipline sokan bir kişinin başarısıydı. Kendisinin onlardan daha iyi olduğunu, çünkü, "zaptetmekten ve iktidardan" söz edebildiğini, onlarınsa hayvanlar gibi heyecanlandıklarını, tek yapabildiklerinin bu olduğunu söylüyordu. O, yığınların şefiydi. O günlerde kalabalıklar, Stern'in anlattığına göre, onun etkisi altına girerek, "aklın almayacağı bir sessizliğe" gömülüyorlardı. Lamartine'in mesajları her zaman azarlama ve ahlaki suçlamalarla doluydu. Lamartine tüm dikkatleri kendisi üzerinde toplarken onları utandırıyordu ve pasifleştirmeye çalışıyordu. Sonuçta, izleyiciler bir kez disipline sokulunca, pasifleşirler. İzleyicinin tüm gördüğü, konuşmacının kendilerinden üstün olduğudur. Şayet Lamartine'i karizmatik bir icracı olarak adlandırmamızın bir anlamı varsa, dinleyicilerinde, onlarda kesinlikle bulunmayan bir şeye kendisinin sahip olduğu duygusunu yaratabildiğini söylememiz gerekecektir.

Elektronik basın tarafından gerçekleştirilen kompulsif kişilik ilgisi ile başarılı bir hınç politikasının saptırma gereksinim birbirine denk düşüyor. Bir

kez güç elde ettiğine hınç politikasının dikkate alması gereken savunma zırhı için elektronik basın pekala uygundur.

Hınç'ın gücünü kullanmaya çalışan politik bir aktör olarak Nixon, ilk politik mücadelelerinden itibaren kendisini sürekli düzene karşı bir savaşçı olarak gösterdi. Söz konusu düzen, komünistler ve vatan hainleriyle ortaklık içindeydi. Nixon kamuoyunun ilgisini itkisel yaşamı üzerinde odaklandırarak uyuşturma işini yürüttü. Nixon'un Checkers söylevi Lamartine'in söylevleri kadar büyük bir politik pasifleştirme edimiydi.

Kamu içinde kabul görme konusunda Paganini örnek verilir. Sıra dışı bir tekniğe sahip olan Paganini müzik zevkinden yoksundu. Sahnede bütün yaptığı ilgiyi kendi üzerinde toplamaktı. Bir eleştirmen "O'nun büyüklüğü biliniyor, ama nedeni hayır" diyordu. İcrayı kendi içinde bir amaç olarak görüyordu; onun büyüklüğü izleyicilerine müzik metinini unutturabilmesindeydi. İcra bir anlamda dinleyiciyi şok etme halini aldı. Paganini gibi hakim kişi, izleyicilerini duygu şokuna sürükler. Paganini'nin izleyicisi şok edilme anında coşku doluydu.

Basın, Paganini'nin yöntemini kullanarak, izleyicilerini duygu şokuna sürüklüyor. Böylece düşünme fonksiyonu ortadan kalkıyor, yerini ikna etme ve pasifleştirme alıyor. Bu durum ise, basının ahlaksızlığını ortaya çıkarıyor.

Hans Speler, kahvehaneler ile "kamuoyu"nun ortaya çıkışı arasında bağlantı kurmaktadır.[72]

1709'da Tatler [Dedikoducu] dergisi kahvehane hayatıyla o kadar iç içe geçmiştir ki, bu hayat Tatler'in sayılarına bakarak neredeyse aynen canlandırılabilir. Gazetede çıkan makaleler kahvehane tartışmaların bir parçası olarak algılanıyordu.[73]

---

[72] Hans Speier, **The Historical Developmcnt of Public Opinion**, New York, 1952, s.323 vd, Aktaran: Jürgen Habermas, a.g.e, s. 138.

[73] Jürgen Habermas, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çev: Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, İstanbul, a.g.e, s. 115.

Kahvehane, 17. yüzyıl sonlarında ve 18. yüzyıl başlarında ortak bir buluşma yeriydi. Kahvehaneler başlıca bir enformasyon merkezleriydi. Gazeteler burada okunurdu. 18. yüzyıl başında Londra'daki kahvehane sahipleri gazeteleri kendileri basıp yayımlamaya başladılar.

Kahvehanelerde enformasyonun eksiksiz olması için, mevki ayrımları geçici olarak askıya alınıyordu. Orada oturan herkesin, istediği ile konuşmaya, istediği konuya katılmaya hakkı vardı.

İnsanlar böylece söz konusu kahvehanelerde kendi duygularını, kişisel geçmişlerini ya da mevkilerini ele vermeksizin sosyalliklerini yaşadılar.[74]

18. yüzyıl ortası kulüp sohbetlerinde, bilmek istediğiniz ilk şey ne konuşulduğu değil, kimin konuştuğuydu. Bunun sonucu da bilgi akışının parçalanmasıydı. Kulüpte olduğunuz zaman dünyada neler olup bittiğini öğrenebilme şansınız kahvehane günlerinde olduğundan çok daha sınırlıydı. 18. yüzyıl ortasına gelindiğinde, bir sosyal etkinlik anlamında sokakta gezinmek önem kazanmıştı. Yaya yürüyüşlerine ve atlı arabaların hareketlerini kolaylaştırmak amacıyla kamuya açık park tasarlandı. Parkta, ilk kez kamusal ortamda sessizlik ilkesi filizlendi.

Sessizlik bağımsızlık olarak yalıtılmanın aracıydı. Sükunet düzen demekti, çünkü sükunet toplumsal etkileşimin yokluğuydu. 19. yüzyıl kulüplerinde sükunet bir hak olmuştu.[75]

Enformasyon merkezleri olan kahvehaneler, kahvehanelerle kamuoyunun ve gazetenin ortaya çıkışı arasındaki bağlantı ve kulüplerdeki bilgi akışının parçalanması aşamalarını basın ile bağlantı kurarsak, basının oluşturduğu pasiflik ve sessizleştirme politikasını daha iyi kavrayabiliriz.

---

[74] Richard Sennett, a.g.e, s. 112. v.d.
[75] Jolm Woode, **Clubs**, Londra, 1900, Çeşitli Yerlerde, Aktaran Richard Sennett, a.g.e, s.271.

Tepedeki basın liderleri diğer seçkinlerle birliktedirler. Harvard'daki Niemans gibi burslar, üst düzey gazetecilerin en önemli üniversitelerde vakit geçirerek ünlü kişilerle tanışmalarına ve seçkin değerlerini özümsemelerine fırsat sağlar. Üst düzey gazeteciler, siyasetçiler, iş adamları ve akademisyenler panellerde bir araya gelirler ve genelde bu panellerde muhaliflere yer yoktur, tüm bunlar, basın seçkinlerinin diğer seçkinlerle bir arada dolaşmalarının, doğrudan temasları, kişisel bağlan ve paylaşılan ortak değerleri geliştirmenin yollarıdır. Seçkilerin aynı okullardan mezun olmaları üst düzey gazetecilerle iktidar seçkinleri arasındaki önemli bağlantıları sağlar. Edward Herman ve Noam Chomsky basının egemen seçkinlere hizmet ettiğini savunurlar.[76]

Victorya dönemindeki bazı yorumcular, basının tam anlamıyla temsilci bir kurum olduğunu ve yönetim sürecinin bir ortağı olarak kabul edilmesi gerektiğini söylediler. Thomas Carlyle'in savunduğu gibi. basın "bir iktidar, hükümetin bir parçası" olarak düşünülmelidir.[77]

19. yüzyılda sermaye ihtiyacı o kadar büyük çaplı ve yayımcılığın sağladığı güç o kadar tehditkar görünüyordu ki, kimi ülkelerde basının tesisi başlangıçtan itibaren devlet yönetimi altında gerçekleşti veya devlet denetimine alındı.

Althusser'e göre, "Devlet"in ideolojik aygıtlarından biri kitle iletişim araçlarıdır.[78] kitle iletişim araçlarıyla yayılan "kültür" bir entegrasyon kültürüdür: sadece bilgi ile akıl yürütmeyi, yayıncılık biçimleriyle psikolojik edebiyatın biçimlerini human interest'çe belirlenen bir eğlenceye ve "yaşam yardımı'na entegre etmekle kalmaz; aynı zamanda reklamcılığın unsurlarını asimile edecek kadar esnektir.[79] Kitle kültüründe her şey standartlaşıyor,

---

[76] Pamela Shoemaker ve Stepnen D. Reese, **İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi**, Derleyen: Süleyman İrvan, a.g.e, s.112-114.
[77] James Curran, **Medya ve Demokrasi**, Yeniden Değer Biçme, Der:Süleyman İrvan s. 155.

[78] Armand ve Michele Mattelart. **İletişim Kuramları Tarihi**, Çeviren: Merih Zıllıoğlu. İletişim Yayınları, İstanbul. 1998. s.76.
[79] H.M. Enzensberger, **Bemısstseins-Inddustrie**. s.7. Aktaran: Jürgen Habermas. a.g.e. s.301.

klişeleşiyor, formül haline getirilip, basit mesaj bombardımanı sağlanıyor. Okuması, seyretmesi, dinlenmesi kolay mesajları, çözümlemek için düşünce mekanizmamızı devreye sokmuyoruz.

Basın bir duygu imparatorluğudur. Başarılı TV yapımlarında duygu yükünün ağırlığı önem kazanır, çünkü ilgiyi duygusallık ayakta tutar. Bir canlı yayında tesadüfen görülen birkaç saniyelik görüntü, milyonlarca evde duygusal patlamalara neden olabilir.

Televizyon kamerası veya mikrofonu gerçekliği kaydetmez, onu kodlar: Kodlama ideolojik olan bir gerçeklik duygusu üretir. Dolayısıyla yeniden-sunulan gerçeklik değil, ideolojidir ve bu ideolojinin etkililiği televizyonun görselliği ile sağlanır. Baudrillard'ın postmodernist kuramında, imgeler ve gerçeklik farklı varlıkbilimsel statülere sahip değildir: imgeyle gerçeklik arasında hiçbir fark yoktur. Postmodern kültür parçalı bir kültürdür. Televizyon parçalı kültüre özellikle uygundur. Postmodernizm, yüzeyin altındaki "derin" anlamı reddeder. Postmodernizmde kategori ihlali söz konusu olamaz, çünkü ihlal edilebilecek kategori sınırları yoktur. Değiştirme anlamda değil, gösteridedir.[80]

Sorun TV'nin eğlenceli konular sunması değil, konuları eğlenceli hale getirip izleyiciyi artırma çabası içinde gerçeği örtmesidir. TV'nin duygusallıkta izlediği yol, basına da bu alanda sanki örnek oluyor.

Basın sayısındaki çokluk, içerikte çoğulculuk anlamına gelmeyebilir. Kanal sayısındaki artışın başaramadığı şey, kamusal olaylarla ilgili programlardaki ideolojik çeşitlilikte benzer bir artışın sağlanamamasıdır. Reklamcılar, reklamları geri çekme yoluyla basın içeriğini doğrudan etkiliyorlar.[81] Bu durum ise, basın ahlakını tehlikeye atmaktadır.

[80] John Fiske. **Postmodernizra ve Televizyon**, Derleyen: Süleyman İrvan. a.g.e. s.30-37.
[81] James Curran, a.g.e, s. 160-164. v.d.

Profesyonelliğin anlamı, gazetecinin ilk yükümlülüğünün kamuya hizmet etmek olduğudur. Profesyonelliğin diğer bir versiyonu gerçeği-arama üzerinde durur. Bir gerçeği arama taktiği, haber yazmayı "bilimselleştirme" çabasıdır. Basında kar peşinde koşan çalışanlar profesyonelliği genelde pazar değerleri açısından tanımlarlar. Böyle bir tanımlama, profesyonellik ve sonuçta basın ahlakıyla bağdaşmamaktadır.

Basının demokratik işlevlerinden biri, temsil aktörü olarak hareket etmesidir. Basının temsil rolü, içinde alternatif görüşlerin ve bakış açılarının tümüyle yer alabildiği koşulların yaratılmasına yardım etmeyi içerir. Günümüzde basın, iktidar ve seçkinler tarafından denetlenmektedir. Bu durumda basının temsil aktörü olarak hareket etmesi olanaksızdır.

Basın bize ne düşünülmesi gerektiğini değil, neyin üzerinde düşünülmesi gerektiğini söyler; bir "tören yöneticisi" ya da toplumda tartışma konusu olması gereken sorunların kaydolacağı bir ilan tahtası rolünü oynar.[82] Hall'ın da belirttiği gibi, yorumlama konusundaki izleyicilerin seçme haklan, zaten basının kendilerine sunacağı "mönü" ile sınırlı olacaktır. Sonuçta, basın izleyiciyi, mesajı belli bir biçimde almaya davet etmektedir. Televizyon, "her şeyi kapsayan bakışıyla bizleri 'salon emperyalistlerine' dönüştürür." elektronik basın bize sanal gerçeklik sunuyor. Batı basını, uluslararası iletişimin tek yönlü akışı içerisinde Batılı olmayan öbür bütün Ötekileri temsil etme hakkını kendinde görmektedir. Böylece belirli görüntüler bize ulaşmaktadır. Ekran, kendi kimliklerimizi tanımladığımız ve inşa ettiğimiz Öteki ile ilgili korkularımızı, düşlerimizi ve isteklerimizi yansıttığımız bir ekrandır. "Biz-iyi", "onlar-kötü" gibi temel çatışkıların inşasında ekran iş başındadır.[83]

Caldorola, Körfez Savaşı bağlamında uydu televizyon yayınlarının görsel etkisinin, olayların tarihsel perspektifini ortadan kaldırdığını, "gerçek" olanı kurgusal bir anlatım içerisine gömerek, üzerlerine Müttefiklerin

[82] Armand ve Michele Mattelart a.g.e. s. 120.
[83] David Morley ve Kevin Robins. **Kimlik Mekanları**. Çeviren: Emrehan Zeybekoğlu. Ayrıntı Yayınları. İstanbul. 1997. s. 174-184.

bombaları yağan halklarla ötekiler arasındaki kültürel mesafeyi daha da sağlama aldığını belirtir.[84]

Basın haberin ahlaksızlık aşamasıdır.[85] Basında bilgi saklama süreci halkla ilişkiler uzmanları tarafından gerçekleşiyor. Bu durum ise, basın ahlakıyla bağdaşmıyor.

Halkla İlişkiler Danışmanları Derneği, Meslek İlkelerini şöyle açıklıyor: Bir halkla ilişkiler uzmanı, müşteri ve işverenlere karşı, basına, topluma ve meslektaşlarına karşı sorumludur. Dürüst bir halkla ilişkiler uzmanı, basına ve kamuya doğru, yeterli ve sağlıklı bilgi vermekle görevlidir.[86] Halkla ilişkiler, üzerine en güzel tanım şöyledir:

Public relation [Halkla ilişkiler] esasında Public Opinion'a [kamuoyu] değil, reputation (tanınma, şöhret) anlamında opinion'a ilişkindir.[87]

Basın, değer yüklü olmayan haberciliği kural olarak kabul ederek seçkin kaynaklar tarafından kurulan ve yorumlanan oyunun sınırlarını, değerlerini ve ideolojik kurallarını kabul etmektedir.

Basın çağı, bir Gösteri Çağıdır. Gösteri Çağı ise, ideolojinin yerine kozmetiğin geçtiği, hakikatin imaja yenik düştüğü, her şeyin "eğlenceli" bir biçimde sunularak içeriksizleştirildiği, müthiş bir enformasyon bombardımanının insanları parçalara ayırarak tepkisizleştirdiği, hafızanın kaybolduğu, algılamanın ve muhakeme yeteneğinin azaldığı bir dönemdir.[88] Basın Çağını yaşayan bireyler olarak, Gösteri Çağının ardından, Kuşku Çağına doğru hızla ilerliyoruz.

---

[84] David Morley ve Kevin Robins. a.g.e, s.298.
[85] Jean Baudrillard. a.g.e. s.61.
[86] Nilhan Araş. **Halkla İlişkilerde Etik**, 4.Boyut. S: 18. Aylık Toplum İletişim Kültür ve Sanat Dergisi. İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi. İstanbul. 20 Nisan 1997. s.57.
[87] Jürgen Habermas. a.g.e. s.336.

[88] Neil Postman. **Televizyon: Öldüren Eğlence**, Çev:Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994, Kapaktan alınan bir Paragraf.

Steve Snyder'e göre, etik, bir bireyin davranış standartlarına ilişkin kişisel kurallardır ve farklı konulara bağlı olarak değişkenlik göstermez. Davir Russel ise etiği şöyle anlatıyor: Etik, başkalarının haklarına duyulan saygının nicel ölçüsüdür.[89] Bu durumda acaba etik yönetmeliklerine güvenebilir miyiz?

"Mass Media in the Information Age" adlı ortak çalışmada Pasgua ve meslektaşlarının belirttiği gibi: Etik yönetmelikler yasa değildirler; yalnızca, yaptırım gücünden yoksun bir rehberlik hizmeti sunarlar. Bu nedenle etik yönetmelikler, emretmekten ziyade önerirler.

Bu durum ise etik sorunlarının ve etik ikilemlerinin yaşanmasına neden oluyor.

Etik sorunlardan biri, anındalık uğruna yanlış enformasyon sorunudur. 1963 yılında Kennedy'nin suikastına ilişkin doğrulanmış haber sayıları asgari düzeydeydi ve hızla gelişin olayları geçmeye çalışan haberciler, bulabildikleri her enformasyon parçasını yayınladılar. Sonuç olarak o kadar çok dedikodu olmuş ki, kimse neye inanacağını bilemedi.[90]

Eski bir TV muhabiri olan Jan R. Costello, "Exploiting Grief: Restraint and Right to Know" adlı makalesinde, haber seçimine ilişkin, kimisi de görsel muhabirliğin fazlaca abartılmasıyla ortaya çıkan pek çok etik soruyu gündeme getiriyor: Neden muhabirler kameraları kederli ailelere, kalbi kırık dullara ve acı çeken kaza kurbanlarına yöneltiyorlar? Foto muhabirler ve .televizyon gazetecileri neden şanssız bir insanın trajik ve kanlı ölümünü ön plana çıkartacak kadar ileri gidiyorlar? Çünkü bu heyecan yaratmak için hızlı ve pis yöntemdir ve heyecan, haberleri sattırır. Bu durumda şu soruyu sormak gereklidir: Haber önceliklerimiz ne olmalıdır?

---

[89] Marilyn J. Matelski. **TV Haberciliğinde Etik.** Çeviren: Bahar Öcal Düzgören. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul. 1996. s.51-52. v.d.

[90] Marilyn J. Matelski. a.g.e, s.21-22. v.d.

Etik ikilemlerden biri şöyle tanımlanabilir: muhabirin değerleri, TV kanalının ilkeleri ile nasıl uyum sağlayacaktır? İkinci etik ikilem ise, haber yönetmenlerinin değerleri, çalıştıkları kanalın ilkeleriyle tam olarak çakışmaktadır. Burada sorun, kendi kişisel/profesyonel değerlerine bağlılık ile şebekeye bağlılık arasında etik bir ikilemin yaşanmasıdır.

Bazı profesyoneller, televizyon haberlerinde aşırı ölçüde amatör çekimlerin kullanılması halinde, ortaya çıkabilecek ciddi etik ikilemleri öngörebiliyorlar. Kişinin her şeyden önce, çekimi kimin yaptığını ve habere konu olan olay sırasında yanında niçin kamera bulundurduğunu dikkatle irdelemesi gerekir. Televizyon haberlerinde amatör çekimlerin kullanılmasına ilişkin en önemli etik sorun ise: haberin doğruluğunu anındalığını kurban etme potansiyelidir.[91]

NBC haberlerinin sorumlu yönetmeni olan Don Browne bir haberi gereğinden çabuk vermek yüzünden ortaya çıkan dolaylı sorunlarını şöyle anlatıyor: Rekabetçi baskılardan ötürü ya da fazla enformasyon olduğu için haberleri denetime tabi tutmadan yayınlamamız halinde, güvenirlik konusunda sorunlarla karşı karşıya kalırız. Şebekelerin haber bültenlerinde daha uzun ve yorum içeren paketler yer almaktadır; ancak bir başka eğilim daha popüler ve tehlikelidir. Bu da enformasyonu aktarmak yerine eğlence dünyasının teknikleriyle ilgilenmektir. Basın ve ahlak ilişkisi son yıllarda giderek artan oranlarda kamusal tartışmanın merkezi öğelerinden birisi haline geliyor. Bunun temel nedenlerinden birisi, basının kazandığı güçle ilişkilidir.

Basın ahlakı hem basın pratiği hem de etik düşünceyle ilgilenir. Basın Pratiği: Theodore Glasser ve James Ettema 1989 yılında, bir dizi çalışmanın en sonuncusunda, bir pratik ve meslek olarak araştırmacı gazeteciliğin birbirleriyle çelişen ahlaki temellerini incelediler. Araştırmacı gazeteciler bir yandan, kamusal skandalları ortaya çıkararak 'ekmeklerini kazanırlarken aynı zamanda iyi ve kötü arasındaki farkı da açıkça ifade etmekte ve sağlamlaştırmaktadırlar; öte yandan, profesyonel nesnel

[91] Marilyn J. Matelski. a.g.e. s.82-83. v.d.

tarafsızlık ilkesi onları kendi tercihlerinin ahlakı temelleri hakkında açıkça uslamlama yapmaktan alıkoymaktadır.[92]

Araştırmacı gazetecilik ahlaki düzeni muhafaza etme ya da değiştirme işlevi görebilirken, gazetecilik gelenekleri ve pratikleri bu düzenle ilgili eleştirel tartışmaları altüst ederek düzenin rasyonalitesini zayıflatma işlevi de görür. Gazeteciliğin ahlaki kaynaklarının yoksullaşması, ahlaki değerlerinin yozlaştırılmasına ve çözülmesine, bu değerlerin tanımlanması ve geliştirilmesinden daha rahat bir şekilde yol açabilmektedir. Profesyoneller adalet ve haksızlık gibi büyük sorunlarla ilgilenmezler, ahlak düşünceleri profesyoneller olarak yaptıkları etkinlikler ve görevleri ile sınırlıdır.

Dewey'e göre, uzmanlar "uzmanlaşmış bir sınıf haline geldikçe yerine getirmeleri gereken gereksinimlerin bilgisinden dışlanmaktadırlar." Basın ahlakı profesyonel davranışların profesyonelce izlenmesi anlamına geldiği için, bu dar görüşlüğü aşmaya yönelik hiçbir şey yapmamaktadır. Özetle, duyarlı bir basın ahlakı açık bir biçimde siyasal olmak zorundadır. Basın ahlakındaki gerilimler aynı zamanda miras aldığımız siyasal kuramlar, kurumla ve kültürlerdeki gerilimlerdir.[93]

Basında özgürlükleri sınırlayan sorumluluklardır. Bu sorumluluklarla sahip olunması gereken ahlak şekillenir.

Chicago Komisyonu'nun hazırladığı raporda vurgulanan basının sosyal sorumluluğu gereksiniminden yola çıkılarak, ABD'de 1954 yılında Siebert, Peterson ve Schramm tarafından yazılan "Basının Dört Teorisi-Four Theories ve of The Press" adlı kitapta Otoriter, Liberal, Sovyet Komünist ve Sosyal Sorumluluk kuramlarına yer verilmiştir.[94]

---

[92] John Durham Peters ve Kenneth Cmiel. **Medya Etiği ve Kamusal Alan**, Der: Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1997, s.253-255.

[93] John Durham Peters ve Kenneth Cmiel. a.g.e. s.275-279.

[94] İsmet Giritli, **Günümüzde Haberleşme**, Der Yayınları, İstanbul, 1985, s.55. Aktaran:Yasemin İnceoğlu s.93.

2.1. BASINDA SOSYAL SORUMLULUK YAKLAŞIMI

"Basının Dört Teorisi"ni oluşturan kuramlar sırayla şunlardır:

1. Otoriter Medya Görüşü (Bu dönemde kitle iletişim araçlarına bakış açısı değiştiğinden medya kelimesinin kullanımı uygundur.)
2. Liberal Medya Görüşü
3. Komünist Medya Görüşü
4. Sosyal Sorumluluk Medya Görüşü

Ancak konumuz gereği burada sadece dördüncü teoriyi tanımlayacağız.

Sosyal Sorumluluk Medya Görüşü: Liberal medya görüşü basın özgürlüğünü güvence altına almadı. Bu yüzden sosyal sorumluluk görüşü tepki olarak ortaya atılmıştır.[95] Sosyal sorumluluk görüşünün kurallarını şöyle sıralayabiliriz: Kitle iletişim araçları topluma karşı sorumluluğunu yerine getirmelidir. Medya bu sorumluluğu yerine getirirken bilgilendirme, gerçeklik, tarafsızlık ve denge gibi meslek ilkelerine ön plana almalıdır. Medya suç ve şiddeti özendirici yayınlardan kaçınmalıdır. Kitle iletişim araçlarının yapısı çoğulcu olmalı. Medya değişik bakış açıları yansıtmalıdır. Medya kamu yararını ön planda tutmalıdır.[96]

17. yüzyıldan bu yana basının görevi nedir, nasıl kontrol edilmelidir, gazetecinin sorumluluğu kime karşıdır tartışmaları sürüp durdu. 16. ve 17. yüzyılda basının görevi ve sorumluluğu iktidarın tüm politikalarını desteklemek ve devletin hizmetinde olmaktı.

---

[95] Raşit Kaya, **Kitle İletişim Sistemleri**, Ankara, 1985, s.52. Aktaran: Murat Sadullah Çebi, a.g.e. s. 1564.

[96] Denis Mc Quail **Mass Communication Theon**, s. 117-118. Aktaran: Murat Sadullah Cebi. a.g.e.s. 1566-1567.

17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başında, John Milton, Locke ve John Stuart Mili gibi düşünürlerin yazılarından güç alan kimi gazeteciler görev alanlarını ve meslek amaçlarını değiştirmeye başladılar. Bu gazetecilerin amaçları ve görevleri devlete hizmet değil, kamuyu bilgilendirmekti. 20. yüzyılın ilk yarısında medya tamamen kontrolden çıktı. İşte meslek etiği ilk kez toplumsal sorumluluk kuramının geçerli olduğu yerlerde ağırlık kazandı.[97]

Sorumlu habercilik, evrensel değerlere, kişinin hak ve özgürlüklerine saygı, anayasaya ve yasalarla korunmuş değerleri ihlal etmeyen haberciliktir.[98] Gazetecilikte sorumluluk ve ahlak genellikle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Ahlak, sorumluluk ve özgürlük üçlemesinde, en güzel diyalektik formülasyonlardan biri bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Gazetecinin sorumluluk anlayışını aşındıran öğeleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Meslek ilkelerine karşı ilgisizlik
2. Araştırma gazeteciliği ilgi göstermemek
3. Meslek içi eğitim yokluğu
4. Özeleştiri yokluğu ya da sapması
5. Haber kaynaklarıyla ilişkiler
6. TV'de kuralsızlık dönemi
7. Habercilik anlayışındaki değişim.
8. Reyting tutkusu
9. Dile özensizlik
10. Örgütsüzlük
11. Yanlış istihdam politikası
12. Tekelleşme
13. Promosyon[99]

---

[97] Tuğrul Eryılmaz, a.g.e, s.21-23.

[98] Ekrem Karaismailoğlu. Basın ve Etik, Yeni Türkiye11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996,. s.132.

[99] Nail Güreli,**Basında Sorumluluğun Çeşitli Boyutları**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996, s.253-254.

Haberi eksik ve yanlış bilgiyle vermek, haberde adı geçen ve suçlanan kişinin görüşünün yansıtılmaması, sorumlu gazetecilikle bağdaşmaz.

Parlamenterler Asamblesi'nin 428 sayılı (1970) çözüm önerisine göre "Basın ve medya görevlerini yerine getirirken, halka ve topluma karşı sorumlu oldukları konusunda duyarlı olmalıdırlar.[100]

1971 yılında Münih'te kabul edilen "Münih Şartı" Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ) ve Uluslararası Gazeteciler Teşkilatı (OIJ) ile Avrupa gazeteciler sendikalarının çoğu tarafından kabul edilmiştir. Bu metin, gazetecinin görev ve haklarını tanımlamaktadır. Münih Şartı'ndaki görevler deklarasyonunun birinci maddesi şöyledir: "Sonuçları kendisi için ve kamunun gerçeği bilmesi açısından her ne olursa olsun, gerçeğe saygılı davranmak..." Deklarasyonunun üçüncü maddesi ise şöyledir: "Gazeteci kendi inancına ya da vicdanına aykırı bir mesleki işi yahut düşünceyi ifade etmeye zorlanamaz." Deklarasyonun dördüncü ve beşinci maddeleri ise şöyledir: "Haber, fotoğraf ve belgeler elde etmek için yasadışı yöntemler kullanmamak, kişilerin özel hayatına saygılı olmaya kendini zorlamak."[101]

Yayın organının bir "çizgisi" vardır. Gazeteciden de o "çizgiye" uyması beklenir. Münih Bildirgesi bu "çizgiye" dikkat çeker ve gazetecileri bu "çizgiye" bir savunma hattı olarak sahip çıkmaya çağırır: Örneğin, İsviçre'de, basın toplu sözleşmelerinde, gazeteciye "direnme hakkı" tanımaktadır. Yayıncı, çalışanların onayı olmaksızın gazetenin genel çizgisini, tipini değiştirmek istediğinde, gazetecinin "tazminat hakkı" doğmaktadır. Fransa'da gazeteci, "onuruna, saygınlığına ve ahlaki duyarlığına aykırı" bir durumda istifa ettiğinde, işten çıkarılmış gibi kıdem tazminatı söz konusu olabilir.[102]

---

[100] Nail Güreli, a.g.e, s.254.
[101] İsmail Kapan. **Medya ve Ahlak**, Yeni Türkiye 11. Medya Özel Sayı I, Ankara. Eylül-Ekim 1996,5.136-137.
[102] Umur Talu, a.g.e, s.286.

Gazeteci göreve başladığı andan itibaren iki çeşit sözleşme yapar. Birincisi bağlı olduğu haber organizasyonu ile hukuki sözleşmesi, diğeri ise okuyucusu, seyircisi veya dinleyicisi ile arasındaki mesleki ve manevi bir sözleşmedir. Gazetecinin sosyal sorumluluğu bu ikinci sözleşmeyle başlar. Basının sorumluluklarını yerine getirmesi için gerekli olan fonksiyonları dörde ayırabiliriz. Bunlardan ilki siyasi fonksiyonudur, ikincisi eğitim alanındadır. Üçüncü fonksiyonu ise toplumun gündemini oluşturma rolünde kendini gösterir. Dördüncü fonksiyon sosyo-kültürel içeriklidir.[103]

"Sosyal sorumluluk" 1947'de ABD'de Robert M. Hutchins başkanlığında kurulan Hutchins Komisyonunun "Özgür ve Sorumlu Basın" adlı raporunda ortaya konmaktadır.[104] Komisyon, basında yer alan haberlerin adil olup olmadığını, çarpıtılıp çarpıtılmadığını, gerçekleri ne ölçüde yansıttığını soruşturmak üzere çalışmalarını sürdürdü.[105]

Özgürlükçü ortamın yarattığı sorumsuz gazeteciliğin gerçekte olup olmadığını araştıran Komisyon 1947'de yayınladığı bir raporda, basının beş temel hizmeti eksiksiz olarak vermesi konusunda ısrarla durulmuştur. Bu hizmetleri şöyle sıralayabiliriz: "1. Günün haberlerinin doğru ve kapsamlı olarak derlenmesi. 2. Bir yorum ve fikir alış-verişinde bulunma ortamı yaratılması. 3. özgür bir basın tüm düşünceleri yansıtabilmelidir. Basın canlı, günü gününe, saati saatine yaşayan bir tarihin aynasıdır. Bu ayna gerçeklere uygun olmalıdır ve bu gerçekleri halka gösterebilmesi için Basının Özgür olması şarttır. 4. Toplumun hedef ve değerleri açıklığa kavuşturulması ve bu alanda tanıtım metotları saptanmalı. 5. Toplumun her üyesine ulaşma yolları araştırılması ve oluşturulmalı."[106]

---

[103] Nurdoğan Rigel, **Kağıt Kaplanlar**, Der Yayınları. İstanbul, 1993, s.83-85.
[104] İsmet Giritli, a.g.e. s.93.
[105] Nurdoğan Rigel, a.g.e, s.102.
[106] Herbert Altschull, **From The Ideas Milton Behind American to Journalism Mc Luhan**. Longman, New York. 1990, s.283. Aktaran: Nurdoğan Rigel. a.g.e. s. 102-103.

Komisyon raporunda, üzerinde ısrarla durulan konu, basının sadece olayları anlamlı bir çerçevede sunması değil, gerçekleri de açıklamasıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere gazeteciliğin profesyonel ideolojisi araştırmacı gazetecilik ruhudur. Hutchins Komisyonu bayrağı altında, basın ahlakı yükümlülüğü de objektif olguların ötesine geçmeyecek şekilde oluşturulmuştur. Rapora göre, eğer bir yanlış varsa, doğrusunu araştırıp bulmak ve yayınlamak gazetecinin görevidir. Gazetecilerin ideolojisi özgür ifade üzerinedir. Sosyal sorumluluk doktrini kapsamındaki ifade özgürlüğü, bireyin düşüncesi ve vicdanı üzerine kuruludur. İfade özgürlüğü, bazı kişilerin bencilce sonuçlar çıkarmasına neden olacak bir kavram değildir. Sahip olduğu ahlaki değerlerle yakından ilgilidir. Bu özgürlüğü sosyal sorumluluk çerçevesinde kurmak, hem birey, hem de toplum için anlam taşır.[107]

2.2. BASINDA AHLAK

Basının devlete karşı özgürlüğünü savunabilecek, toplum önünde basının saygınlığını koruyabilecek bir kuruma ihtiyacı vardır. Bu da basın ahlak yasalarının hazırlanması ve özdenetim kurumlarının ABD'de gazetecilerin oluşturulmasıyla mümkün olabilir.

Los Angeles Times yazarlarından David Show, gazetecilerin herkesten daha çok ahlaklı olmak zorunda olduklarını yazar; çünkü yalancı bir politikacının foyalarını ortaya çıkardıktan sonra gazetecinin yalan söylemesi büyük bir çelişki olacaktır. Ahlak tartışmalarından olabildiğince uzak kalabilmek için kabul edilen iki vazgeçilmez kural vardır: doğruluk ve hakkaniyet. Bir gazeteci haber izlerken gerek zaman baskısı altında, gerekse atlatılmak korkusuyla, yanlış yapabilir. Associated Press'te kabul edilmiş bir formül, "Haberi önce al, fakat ondan önce doğru ol." der. Doğru kuralıyla bir başka sorun, okuyucuların beklentileridir. Walter Lippman'ın dediği gibi, haber ve gerçek aynı şey değildir. Olan bir şeyi okuyucusuna ileten gazeteci zaman baskısı altında her zaman o haberin arkasındaki gerçeği

[107] Nurdoğan Rigel. a.g.e, s. 103-104.

yakalamayabilir. Ne olursa olsun, haber kovalarken ve yazarken gazeteci, tarafsız olmalı. Hakkaniyet kuralı da bundan gelmektedir.[108]

Batı basınında ahlak kavramı içinde en çok tartışılan ve kuralları geliştirilen konulardan biri, gazetecilerin meslekleri dolayısıyla ulaştıkları bedava olanaklar ve armağanlar olmuştur.

Washington Post Gazetesi'ne yollanan armağanlar kapıdan içeri sokulmadan hayır kurumlarına gönderilmektedir. Bradlee'nin gazete muhabirleri için yazdığı ahlak kuralları arasında gazetecilere haber izlerken yaptıkları harcamaları, ödemeleri ve kesinlikle armağan kabul etmemeleri belirtilmektedir. Gazetecinin haber kaynağından armağan kabul etmesinin endişe ile karşılanmasının nedeni, gazetecinin tarafsızlığını yitirmesi endişesidir.[109]

Gazetecilerin haber kaynakları ile duygusal ilişkiye girmeleri kesinlikle kabul edilmeyen bir durumdur.

Bu konuda Philadelphia Inquirer gazetesinin getirdiği kural, hiçbir muhabirin kaynağıyla, evlilik yoluyla veya romantik bir ilişki sonucunda ilgisi olduğu kişi hakkında haber değeri olan yazı yazmaması, fotoğraf çekmemesi ve yorumda bulunmamasıdır. Gazeteci hapse girmek pahasına da olsa haber kaynağının kimliğini saklı tutmalıdır. Bu konuda ABD'de gazete yazı işleri müdürleri özellikle Janet Cooke skandalından sonra aşırı titiz olmaya başlamışlardır. Bu skandal 1981'de Washington Post gazetesinin kazandığı Pulitzer Ödülünü geri vermesine neden olmuştur. Janet Cooke, 8 yaşında eroinman bir zenci çocuğun acıklı öyküsünden bir dizi yazmış ve Pulitzer ödülünü kazanmıştı. Ancak haberi yazdığı zaman çocuğun kimliğini gizli tutmuş, yazı işleri sorumluları da kendisini bu konuda sıkıştırmamışlardı. Ancak Cooke, ödülü aldıktan kısa bir süre sonra yazdığı dizinin tamamen

[108] Zeynep Alemdar, **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1990, s. 18-24.
[109] Zeynep Alemdar, a.g.e, s.35-36. v.d.

uydurma bir öykü olduğunu açıklamak zorunda kalmış ve işini kaybetmişti. Bu olay gazeteye ders olmuş ve önemli haberlerde muhabir eğer kaynağın adını kullanmıyorsa, hiç olmazsa gazetedeki sorumlunun ya da bir müdürün kaynağın gerçek kimliğinden haberdar edilmesi kuralı getirilmiştir.

Amerikan basınında tartışma konusu haline gelen bir başka gazetecilik yöntemi ise, gazetecinin kimliğini gizleyerek haber toplaması üzerine yoğunlaşmıştır. "Undercover reporting" adlı yöntem, ilk defa 1880'de New York World gazetesinin muhabiri tarafından kullanılmıştır. 1979'dan beri Pulitzer Ödülü Jürisi "Undercover" yöntemiyle ortaya çıkarılmış haberlere ödül vermeme konusunda bir çoğunluk oluşmuştur. Basın ahlakı açısından çok önemli bir nokta da yalan habercilik konusudur. Haber uydurma konusunda Janet Cooke skandalı örnek verilebilir. Basın ahlakı konusunda bir başka nokta, muhabirlerin, sütun yazarlarının başkalarından alıntı yaptıkları zaman bunu belirtmeleri; başkalarının yazdıklarını kendilerine mal etmekten kaçınmalarıdır. Basın ahlakı açısından tartışılan bir başka yöntem ise haber kaynağından ya da kaynaklardan habersiz birtakım konuşmaları gizlice dinlemek, haber kaynağından habersiz fotoğraf çekmektir.

Gazetecilerin kişilerin özel yaşamlarına saygı göstermekte dikkatli olmaları gereken haber konulan arasında tecavüz ve intihar olayları yer alır. Amerikan basınının ortak tutumu, tecavüze uğrayan kişilerin adlarının saklı tutulmasıdır. Bir başka eğilim, 18 yaşından küçük gençlerin yasal açıdan başları derde girdiğinde haberlerin abartılmadan verilmesidir. Bu tür olaylar haber yapıldığında genç kahramanların kimlikleri hakkında fazla bilgi de verilmemektedir. Gazetecinin yazdığı haberde kasıtsız yanlışlıklar yapması genellikle zamansızlık, hızlı çalışma, dikkatsizlik, haberi başka bir kaynaktan kontrol etmeme ve bilgi eksikliği sayılabilir.

Harvard Üniversitesi Niemon burslarının yirminci yıldönümü nedeniyle yapılan bir konuşmada vicdan geleneği şöyle açıklanmaktadır: Haber, dünyada olup bitenlerin kronolojik bir sıra içinde fakat ahlak ölçülerinden geçirildikten sonra yayınlanmış şeklidir.

"Haber eşittir para", basın anlayışı varolduğu sürece, basın ahlakından söz etmek imkansızdır. Basında sansasyonel habercilik, tiraj, promosyon ve reklam savaşları habercilik anlayışını metalaştırdı. Medya bir silah gibi kullanılıyor. Oysa medya amaç değil, bir araç olarak kullanılmalı. Sözü edilen sorunları çözmek için, "Etik raporu" oluşturulabilir. "Etik raporu", istihdam ve transfer gibi durumlarda göz önünde bulundurulmalı. "Etik raporu", süzgeç işlevi yaparak, ahlakı gazeteciler için geçiş hakkı sağlayarak, ahlaksız olanları da devre dışı bırakacak. Basın ahlakı özetle, gazetecinin kendi ahlakına bağlıdır.

Uluslararası Çalışma Örgütünün 1928'de yayımladığı "Gazetecilerin Çalışma ve Yaşama Koşulları" üzerine raporu önemli noktalara değiniyordu: Gazeteci normal bir yaşam sürmeye izin verebilecek ücret alabilmeli, çalışmasını verimli kılacak, düşüncesini sınırlamayacak belirli bir iş güvencesine sahip olmalı, yoğun çalışmanın yaratacağı zihinsel yorgunluğa karşı korunmalı. Rapora göre, gazetecinin iş güvenliğini en çok ekonomideki değil, düşünce alanındaki bunalım tehdit eder." Söz konusu şartların uygulanmasıyla, basın ahlakından söz edebiliriz.

2.2.1. Enformasyon ve Ahlak

Alain Echegoyen'ın (1991) açıkladığı gibi, medyadaki enformasyon bir monologa indirgenmiştir: yüz yüze konuşma durumunun aksine, medyada alıcının yanıt verme ya da farklı görüşte olduğunu açıklama fırsatı yoktur. İnandırmak etimolojik olarak tartışma sırasında karşı tarafın bakış açısını değiştirerek desteğini almayı ifade eder. Yani, tartışmada üstünlük sağlanabilmesi için bir başka kişinin katılımı gereklidir, ikna etme ise, diyaloga dayanmayan, daha güçlü ve tek yönlü bir süreçtir. Alıcı diyalogda etkin taraf iken, iknada edilgin bir rol üstlenir. Medya, özellikle de görsel medya aracılığıyla aldığımız enformasyonu tehdit eden şey, iknanın bu özelliğidir. Öyleyse tüm medya yayıncılarının ve gazetecilerin karşı karşıya kaldığı ahlaki ikilem şudur: ya her türlü yolu kullanarak izleyicileri ve dinleyicileri belirli bir kanalı izlemeye veya gazeteyi okumaya ikna etmek ya

da doğru ve tarafsız enformasyonla ve etik kanılarla onları inandırmak. Kitle iletişim araçları sadece insanların bilgisini genişleten ve zenginleştiren enformasyonu aktarmamakta, aynı zamanda belirli bir görüşü ortaya koymaktadırlar. Buradaki sorun, gerçekliğe ilişkin bilgilerin tam olarak medya tarafından sağlanmasından dolayı, enformasyon sürecinde gerçeklikten herhangi bir sapma olduğunda, çoğu kez bu sapmanın yurttaşlar tarafından düzeltilememesidir. Bu nedenle, medyanın çok büyük ahlaki sorumluluğu söz konusudur.[110]

Kitle iletişim araçları en geniş izleyici kitlesini kendilerine çekme tasası içindedir. İzleyici kitlesinin büyüklüğü kitle iletişim araçlarının reklam gelirlerini arttırmaktadır. Buradaki risk, izleyici (okur/dinleyici v.b.) kavramıyla "müşteri" kavramının karıştırılmasıdır. Örneğin, okuyucuların, dinleyicilerin ya da izleyicilerin sayısı sık sık pazar payı olarak dile getirilir. Enformasyon ve iletişimin, aktarılan yanlı imgeler seline direnememe tehlikesi burada yatmaktadır. Gazeteciler en sansasyonel başlıklar için yarışmakta ve televizyon izleyicileri üzerinde doğrudan duygusal etki yaratmak amacıyla düzenlenen en çarpıcı görüntüleri gösteren bir gösteri aracı haline gelmektedir. Biz, imgenin göz kamaştıran büyüsü altında doğruluk ve geçerliliği hoş ve çekici olanla karıştırma riskiyle karşı karşıyayız. Bu bağlamda enformasyon ve iletişim bir imgeler dizisine indirgenebilir. Gazetelerin haber başlıklarının diline ve fotoğraflara öylesine alıştık ki, bu dil ve sözcükler görsel imgelerle desteklenmediklerinde güçlerini yitirmektedirler. İmge özden çok daha önemli hale geldi.

Gazeteciliği ahlak ve yasal açılardan ele almanın başlangıç noktası enformasyonun temel bir hak olduğu gerçeği olmalıdır. Enformasyon özgürlüğü hakkının iki ayrılmaz boyutu çerçevesinde ele alınması gerektiğini söyleyebiliriz: enformasyon iletme hakkı ve enformasyon alma hakkı. Vicdan özgürlüğüyle bağlantılı olan birinci boyutu, medya sahiplerinin, editörlerin ve gazetecilerin yanı sıra yurttaşların da özgür ifade hakkına saygı

[110] Manuel Nunez-Encabo, **Gazetecilik Etiği ve Demokrasi**, Derleyen: Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1997, s.284-286.

gösterilmesini gerektirir. Bilgi edinme hakkıyla bağlantılı olan ikinci boyut ise halkın doğru ve tarafsız enformasyon ile dürüst ya da etik kanıları alabilmesini güvence altına alır. Kişisel çıkarlarımız nedeniyle sık sık bu iki boyutu birbirinden ayırır ya da bunlardan birini göz ardı ederiz.[111]

Enformasyonun temel bir hak olarak görülmesi düşüncesinden, onun bir meta olarak kabul edilmemesi ya da ele alınmaması gerektiği çıkarsanabilir. Eğer enformasyon temel bir hak olarak kabul edilmezse, pazarın yasalarına tabi olan ve medya sahiplerinin, editörlerin ve gazetecilerin özel çıkarları doğrultusunda zorla kabul ettirilen bir meta haline dönüşür.

Kamusal ya da özel medya, enformasyonu başlı başına bir amaç olarak değil, bireyin ve toplumun gelişimine katkıda bulunmanın bir aracı olarak kabul etmelidir. Medyanın amacı kamuoyunu önceden belirlemek ya da yaratmak olmamalıdır.

Medyanın hedefi, kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin çeşitli enformasyonu ve kanıları aktarmak olmalıdır. Medya kamuoyunu temsil etmez. (Habermas, 1994) Medya yurttaşların kendi kanılarını oluşturmalarına ve onları ifade etmelerine yarayan araçların en önemlilerinden biridir. Kamuoyunu gerçekten temsil eden ve meşruiyeti olan şey, yalnızca halkın sesidir. Medya kamuoyu yaratmak amacıyla enformasyonu uyarlamamalı ya da kendi çıkarları doğrultusunda kullanmamalıdır. Eğer bilgilendirme ve iletişim sağlama amacı, eğitme, yargılama ve kamuoyu yaratma şekline dönüşürse medya, okullar ya da yargı gibi diğer toplumsal kurumlara ait olan işlevleri üstlenerek ve halka ait hakları sahiplenerek devletin en büyük gücü haline gelir. Sonuçta medya sahipleri, editörler ve gazeteciler kamu hizmeti anlayışından uzaklaşan bir "mediocracy" haline gelebilirler. Medyanın enformasyon özgürlüğü sınırsız değildir. Bu nedenle hem haklar ve görevler hem de özgürlük ve sorumluluk üzerinde durmalıyız. Parlamenterler Meclisi'nin 1978 yılındaki 428 sayılı kararına göre, "basının ve diğer kitle

[111] Manuel Nunez Encabo, a.g.e, s.288-289. v.d.

iletişim araçlarının görevi, işlevlerini topluma ve birey yurttaşlara karşı sorumluluk duygusu içinde yerine getirmektir. “İlke olarak, yasal ve etik bakış açısından yapılabilecek her türlü enformasyon tartışmasının kanılar ve enformasyon arasında açık bir ayrım yapması gerekmektedir.

Ahlak, enformasyon ve iletişimin kökeninde yer almaktadır. Bir toplumun ahlakı, büyük çapta enformasyonun elde edilme tarzına dayanmaktadır.

2.2.2. Enformasyona Erişme Özgürlüğü

Enformasyon özgürlüğü, bütün yurttaşların eşit olarak yararlandıkları ve onları yasalara aykırı engellemelerden koruyan temel bir haktır. Doğruluk, enformasyon özgürlüğünün sadece ve sadece doğruyu yayma amacı gütmesi gerektiğini ve onun artık yalnızca editörlerin ve gazetecilerin ifade özgürlüğüne değil, aynı zamanda yurttaşların doğruyu bulup çıkarmaları için daha iyi fırsatlar sunan olabildiğince çok enformasyona ulaşma hakkın da dayandığını varsayar.

Doğruluğun mutlak doğruyla özdeşleştirilmesi yaklaşımı, doğruluğun tümüyle nesnel olarak ölçülebilir bir şey olarak kutsallaştırması anlamına gelebilir ve enformasyonun tam gerçeklikle mutlak uyumlu olmasını gerektirir. Böyle bir doğruluk derecesine ulaşmak imkansızdır. Böyle bir doğruluk talebi, haberlere ve enformasyona sansür uygulanmasına yol açabilir.

Yanlış enformasyon bazen kaçınılmazdır ancak eğer iyi niyetle verilmişse kabul edilebilir. Son an baskısı altında haberleri hızla seçmek zorunda olan medyada bu sorun sık sık yaşanır. Öznel doğruluk yaklaşımı ise, tam doğruyu bilmenin imkansız olduğu varsayımına dayandığından dolayı, bizi mutlak göreceliğe götürür ve pratikte enformasyonun doğruluğunu aramaktan vazgeçmek anlamına gelebilir. Bu ise, doğrunun varlığını tümüyle teorik bir sorun haline getirir ve enformasyona kanıya, doğruluk talebini de dindar bir umuda indirger. Sonuçta enformasyonun doğruluğu, uygun

araştırmadan sonra ortaya çıkarılan olguların aktarılması, güvenilir verilere dayanan doğrulatmanın yapılması, haberde aktarılan olguların olayların meydana geliş gerçekliğine karşılık gelmesini sağlamak için çaba gösterilmesi ve bunların tarafsız bir biçimde sunulması ile sağlanacaktır.

2.2.3. Kanıları Aktarma Ahlakı

Gazetecilikte sadece enformasyon özgürlüğünü değil, kanı özgürlüğünü de tam olarak korumak önemlidir. Doğruluk enformasyon açısından çok önemli olsa da aynı şey kanıların ifade edilmesi açısından geçerli değildir. Kanılar özneldirler, kişiden kişiye değişirler ve kanıtlanamazlar ya da çürütülemezler. Kanıların ifade edilmesi genel fikirler üzerinde düşünceler ve yorumlar anlamına gelebileceği gibi, özgün kişisel deneyimlere ya da etkinliklere ilişkin olgulara da gönderme yapabilir. İkinci durumda gazetecilik ahlakı olgularla, kanılar arasında ayrım yapılmasını gerektirir, böylece enformasyonu kullananların kafası karışmayacaktır. Her ne kadar kanıların açıklanmasında doğruluk aranmasa da dürüstlük şarttır, yani kanılar demokratik değerlerin savunulması bağlamında etik bir çerçeve içinde aktarılmak zorundadırlar.

2.2.4. Enformasyon ve Sansür

Enformasyonu sağlayan editörlere ve gazetecilere başlıca baskılar hem kamu otoritelerinden hem de ekonomik çıkar gruplarından gelebilir. Kamu otoritelerinin oluşturduğu tehdit haber sansürü ile temsil edilmektedir. Sansürün kaldırılması, devlete ve kamu otoritelerine rağmen ifade özgürlüğünün, enformasyon sağlayıcıların haklarının ve aynı zamanda enformasyonunun doğruluğunun güvence altına alınması sürecindeki en önemli zafer olmuştur.

Medya artık, haberler üzerindeki etkisi giderek büyüyen ve gerçek bir toplumsal güç haline gelme potansiyeline sahip olan büyük ekonomik işletmeler tarafından yönetilmektedir. Bu nedenle enformasyonun

doğruluğunu ilk önce yayın şirketlerine bağlı haber medyasında güvence altına almamız gerekmektedir. Haber medyası şirketlerinin yasal ve ahlaki yükümlülüklerinden ötürü gazetecilerin aktardığı haberlerin doğruluğuna müdahale etmemeleri gerekir.

Enformasyon kaygısının ilk aşaması, bilgi yerine enformasyonun alınmasıyla başlar. Oysa bilgi ve enformasyon farklı kavramlardır: Bu ikisi arasındaki fark, bir benzetmeyle ortaya konulabilir. Bir kitabın arkasındaki özel adlar fihristi, depolanmış verilere benzetilebilir. Bilgi de ciddi okuyucuların düzenledikleri analitik fihriste benzetilebilir.[112]

Medya, bilgiyi alıp, değiştirdikten sonra, işlenmiş veriler olarak kamuya aktarıyor.

Umberto ECO'ya göre, "Enformasyonun kendisi alınıp satılan bir meta haline gelmiştir. Üretilen enformasyonda bir anlam kaybı söz konusudur.[113]

19. yüzyılda enformasyon aktarma işlevini yerine getiren telgraf, Thoreau'nun belirttiği gibi, ilgililiği ilgisizliğe çevirmişti. Bir enformasyon denizinde işe yarayan çok az enformasyon vardı. Telgraf ülkeyi "bir mahalle" haline getirmiş olabilirdi, ancak bu, en yüzeysel bilgileri bilen yabancıların oturduğu bir mahalleydi. Bugün tam da böyle bir mahallede ("Global Köy") yaşıyoruz. Günlük haberlerin çoğunun yaşamımız üzerinde hiçbir etkisi olmaz. Telgrafın asıl mirası, bol miktarda ilgisiz enformasyon yaratarak, "enformasyon-eylem oranı" tabloyu değiştirmektir. Telgraf, kamusal söylemi özünde tutarsız bir hale getirmişti. Süreklilik, kalıcılık ya da tutarlılık testinden geçirdiğimizde, telgrafın hiçbir değeri kalmaz. Telgraf yalnızca mesajları iletmeye uygundur. Telgrafın dili başlık diliydi: Sansasyonel, parça parça başlıklar. Haberler ya heyecanla dikkat çeken ya da hızla unutulacak

[112] Nabi Avcı, **Enformatik Cehalet**, Rehber Yayınları, Ankara, 1990, s. 133.
[113] Nur Topçuoğlu, **Basında Reklam ve Tüketim Olgusu**, Yeni Türkiye 11, Medya özel Sayısı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996, s.452.

sloganlar biçimine bürünmüştü. Haberlerin dilinde hiçbir süreklilik izi görülemezdi. Mesajların kendisinden önceki ya da sonraki mesajlarla hiçbir bağı yoktu. Her başlık kendi bağlamında tek başına duruyordu. Haberlere bir anlam yükleyen, alacının kendisiydi. Telgraf açısından zekanın anlamı, şeyler hakkında bilgi sahibi olmak değil, şeyleri duymuş olmak demekti. Telgrafın yarattığı enformasyon dünyasında, etkili olabilme duygusu kayboldu. Bize yanıt hakkı tanımayan enformasyon yağmuruna tutuluyorduk.[114] 20. yüzyılda medya telgrafın işlevini üstlenmiştir.

Sonuç olarak, enformasyon yapıları hangi biçime bürünürlerse bürünsünler yine de içerik özellikle de kalite sorunu varlığını sürdürecektir.

2.2.5. Haber Örgütü

Haber örgütünün gazetecilik ahlakı tartışmasında önemli bir yeri vardır. Haber örgütü yalnızca ekonomik bir kurum olarak görülemez, aynı zamanda toplumsal bir kurumdur. Görevi, sadece yurttaşları enformasyonun öznesi olarak değil de nesnesi olarak gören ve basın organlarının maddi yaşamlarını sürdürmelerini sağlayan iç yapılanmanın çıkarlarına hizmet etmek değildir. Bu nedenle gazetecilik ahlakı daima bir bütün olarak mülk sahiplerini, editörleri, gazetecileri de içeren haber örgütü ahlakı bağlamında düşünülmelidir. Bu nedenden dolayı, haber örgütlerinin işleyişini denetleyecek özel yasal düzenlemelerin olması gerekir.[115]

2.2.6. Tarafsızlık

Objektif ve objektif haber verme anlayışı, Amerikan İç Savaşı sırasında yapılan gazetecilik uygulamaları sonucunda doğmuştur. Amerikan İç Savaşında telgraf hatlarının iyi çalışmaması ve telgraf ücretlerinin pahalılığı nedeniyle, Amerikan gazeteleri ve gazetecileri haberin özünü

[114] Neil Postman, a.g.e, s.80-83.
[115] Manuel Nunez Encabo, a.g.e, s.288.

vermek için yeni yöntemler ve teknikler denemek zorunda kalmışlardır. Bu yönden ilk başvurulan yol, haberlerin verilmesi için gerekli tüm enformasyonu içinde bulunduran yığma girişin kullanılmasıdır.

20. yüzyılın başlarında "New York Times"da "tarafsızlık" inancı şu idi: gerçekleri ve değerleri kişiler birbirlerinden ayırabilirlerdi ve ayırmalılardı. Bu görüşe göre, gerçekler, dünya hakkındaki iddialardı. Değerler ise, kişilerin dünyanın ne biçimde olmasına dair bilinçli veya bilinçsiz tercihleridir. Büyük ölçüde sübjektif olan bu tercihlerin yaptırımı yoktu. Yani tarafsızlık inancı, gerçeklere duyulan güven, değerlere yönelik güvensizlik ve bunların ayırımı için verilen sözdü.[116]

Finli iletişim profesörü ve Uluslararası Gazeteciler Organizasyonu Başkanı Kaarle Nordenstreng'e göre, belirli durumlarda gazetecinin tarafsızlığından söz edilemez. Gazetecinin tarafsız kalamayacağı global değerler, Nordenstreng'e göre, şu şekilde sıralanmaktadır: Barış ile ilgili evrensel değerler, demokrasi, insan hakları, sosyal gelişmeler, ulusal özgürlük.[117]

Gazetecilik ahlak ilkelerinde ilk sırada yer alması gereken kural tarafsızlıktır. Oysa son dönemlerde, özellikle siyasi haberlerde, unutulan ilk kural tarafsızlık olmuştur.

Örneğin, seçim haberlerini demokratik sorgulamadan çok at yarışı biçiminde değerlendiren ve kampanya taktikleri ile oyun planlarına ağırlık veren bir yöntem, gazetecinin "tarafsız" yorumlama biçimine kaçışını sağlamaktadır.[118]

---

[116] Wayne C. Booth, **Modern Dogma and the Rhctoric of Assent**, Chicago:University of Clücago Press, 1974, s. 14-15, Aktaran: Yasemin İnceoğlu, Uluslararası Medya, Der Yayınları, İstanbul, 1997, s. 110.

[117] Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayını, 1987, s. 147, Aktaran: Nurdoğan Rigel, Kağıt kaplanlar, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s. 112. 5-1

[118] James Curran, **Medya ve Demokrasi**, Yeniden Değer Biçme, Der: Süleyman İrvan, a.g.e, s.170-171.

2.3. TÜRKİYE'DE BASIN AHLAKI ve ÖZGÜRLÜĞÜ

Basın özgürlüğü, düşünce özgürlüğü kapsamanda düşünülmelidir. Basın özgürlüğü, kişinin serbestçe ve hiçbir engele uğramadan bilgi edinebilmesi, haber alabilmesi ve bu konuda bütün haberleşme araçlarını kullanabilmesini gerektirir. Özgür bilgi iki açıdan incelenebilir. Birincisi bilgi sağlama hakkı, ikincisi ise bilgi edinme hakkı. Birinci açıdan, editör ve muhabirlerin, serbest anlatım hakkına ve özgürlüğüne saygı olarak incelenir. İkinci açıdan ise, kişilerin doğru, tarafsız bilgi veya ahlaki değerlere uygun dürüst yorum elde etme hakkı olarak algılanır.[119]

Düşünce açıklama özgürlüğünün belirtisi, eleştiri hakkıdır. Eleştiri hakkı özgür ifade ortamında gerçekleşebilir. Özgür ifadenin temeli de özgür basındır. Ahlak, kişisel bir sorumluluktur. Bu yüzden de özgürlükle doğrudan ilgilidir. Bu noktada bir gazetecinin ne kadar özgür olduğu, kendi davranışlarından ne ölçüde sorumlu olduğu önem kazanmaktadır.[120] Basın özgürlüğünün önündeki en büyük engellerden biri; medyanın içinde yer alarak bu mesleğe tanınan hak ve ayrıcalıkları kendi çıkarları için kullanabilecek olan basın mensuplarıdır.

2.3.1. Türkiye'de Basın Özgürlüğü

Anayasamızın 28'inci maddesi "Basın hürdür, sansür edilemez" cümlesi ile başlayarak temel ilkeyi koyarken, "Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır" ifadesi ile de basın özgürlüğünü güvenceye almıştır.[121] 26'ıncı madde ise, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetini düzenlemektedir.[122]

---

[119] Vedat Demir, **Türkiye'de Medya ve Özdenetim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.13-14.

[120] L. Doğan Tılıç. **Milliyetçilik ve Yeni Sahiplik Yapısı Kıskacında Türk Medyası: Bazı Ahlaki Sorunlar**, Birikim, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Medya ve Etik. Birikim Yayınları, İstanbul, Ocak 1999, s.35.

[121] Ekrem Karaismailoğlu, a.g.e, s. 131.

[122] Hikmet Çetinkaya. **Basın özgürlüğü mü İletişim özgürlüğü mü?**. Yeni Türkiye 11. Medya Özel Sayı 1. Ankara, Eylül-Ekim 1996, s.296.

Türkiye'nin 6366 sayılı kanunla onayladığı Avrupa Konseyi İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi'nin 10 uncu maddesi, haberleşme özgürlüğünü de kapsayan söz özgürlüğünden söz etmektedir. Basın kanununun 32. Maddesi, intihar olayları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyanları etki altında bırakabilecek nitelikte olan ayrıntılı yazıları ve olaya ilişkin resimlerin yayınlanmasını yasaklamıştır.[123]

Basın hürriyetinin sınırlanmasında, anayasanın 26. ve 27. Maddeleri hükümleri uygulanır. Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazanlar veya bastıranlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar.[124]

Gazetecilik hakkının sınırlarından ilkini oluşturan "gerçeklik", haberin ve bir olaya dayanan eleştiride olayın gerçeğe uygun olmasını ifade eder. Gazetecilik hakkının sınırlarından ikincisi "kamu yararı ve toplumsal ilgi"dir. Kamu yararına yönelik bir haber objektif olarak gerçek olayları yansıttıkça hukuka uygun sayılır.

Basının haber verme kamusal görevini etkin bir biçimde yerine getirebilmesi haber kaynaklarının gizliliğinin güvenceye kavuşturulmasına bağlıdır. Basının haber kaynaklarının gizliliğinin korunması gereksinimi ilk olarak İngiltere'de duyulmuştur. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun 48. Maddesi meslek sırrı nedeni ile tanıklıktan çekilme hakkını yalnız "müdafiler, hekimler ve ebelerce tanımıştır. Böylece gazeteciler de dahil olmak üzere diğer meslek mensuplarına bu hak verilmemiştir.[125]

---

[123] Kayıhan İçel, **Kitle Haberleşme Hukuku**, Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları. İstanbul. 1985,5.51-53.

[124] Mahmut İhsan Özgen, **Basın Ahlakı Kuralları ve Yasaları**, Kardeşler Basımevi. İstanbul. 1988,s.61.

[125] Kayıhan İçel, a.g.e, s.236-242.

Basın özgürlüğünün her şeyden önce devlet ile basın arasındaki ilişkilerin düzenlemesine karşılık, cevap ve düzeltme hakkı kavramı basın ile okuyucu kitlesi arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Cevap ve düzeltme aynı zamanda kamu çıkarına da uygun düşer. Cevap ve düzeltme hakkının tarihsel kökeni 1789 Fransız İhtilalidir. Basın Kanununun 2950 sayılı Kanunla değişik 19.maddesi, bir kimsenin cevap ve düzeltme hakkına sahip olabilmesi için, yayının "haysiyet ve şerefine dokunacak" veya "kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı" nitelikte bulunmasını aramıştır.[126]

2.3.2. Özel Hayatın Gizliliği ile Basın Özgürlüğü Arasındaki İlişki

1982 Anayasasının 20. maddesinin gerekçesinde "...özel hayatın korunması her şeyden önce bu hayatın gizliliğinin korunması, başkalarının gözleri önüne serilememesi..." ifadesi yer almaktadır.[127] Özel hayatın gizliliği ve korunması hakkının müdahalelere maruz kaldığı en önemli alan, 1982 Anayasası'nın 28. maddesinde düzenlenen basın hürriyeti ve dolayısıyla kitle iletişim araçları mensuplarının haber verme hakkı oluşturmaktadır. Haber verme hakkının hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmesi ve kullanılması sınırsız değildir ve kanun koyucunun çizdiği çerçevede haber verme hakkının kullanılmış olması halinde hukuka uygunluk sebebinin varlığından bahsedilebilir. Haber verme hakkının söz konusu olabilmesi için, duyurulan konunun öncelikle haber niteliği taşıması gerekir ve eğer ortada bir haber yok ise, haber verme hakkının varlığından da bahsedilemez. Açıklanan konunun haber niteliği taşıması için aranılacak unsurlar, gerçek ve güncel olması, açıklanmasında kamu yararının bulunması, kamu ilgisini çekmesi ve haber verme hakkına ait sınırların aşılmaması gerekir. Haber hakkının kullanılmasında başkalarının özel ve aile hayatına izinsiz olarak girmesi ve bu şekilde elde edilen belgeleri kanıt olarak kullanılması hukuken doğru değildir.[128]

---

[126] Kayıhan İçel, a.g.e, s. 153-156.
[127] Ersan Şen, **Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması**, Kazancı Yayınlar. İstanbul, 1996. s.7-8.
[128] Ersan Şen. a.g.e. s. 18-21.

Türkiye'de böyle bir kanun maddesi olmasına rağmen, tezimizin sonunda ortaya koyduğumuz örnek olayla da durumun ne kadar vahim ve içinden çıkılması güç bir hal aldığını göreceğiz.

Basın Kanunu'nun 33.maddesinin 3. bendi, "On sekiz yaşını doldurmamış olan suç faili ve mağdurunun kimliklerini açıklayan bilgi ve fotoğrafların yayınlanmasını" yasaklamıştır.[129] Kamuya mal olmuş bir kişinin özel hayatının gizlilik alanına giren bazı konularının kamuya açıklanması kişilik hakkına yönelik hukuka aykırı bir saldın sayılmayabilecektir.[130]

Ahlak ve etik kavramlarını genel anlamda incelemenin dışında birey olarak gazetecinin sahip olduğu ahlak ve sorumluluklar da ön plana çıkmaktadır.

2.3.3. Basında Yapısal Dönüşüm

Düzenli haber akışı kamusallaştıktan, yani halk için erişilebilir hale geldikten sonra, tam anlamıyla bir basının anlamından söz edilebilir.

Şimdi kitle, kanaatlerini kilisenin ya da devletin seçkin şahıslarından, önderlerden veya kitaplardan almıyor. Düşünme işini, onların yerine onlara benzeyen ve onlara gazeteler aracılığı ile seslenen adamlar yerine getiriyor.[131]

19. yüzyılın otuzlu yılların başlarında Penny-basını ye ardından yüzyılın ortalarında Weekend-basını, ticari kitle basını için "psikolojik

[129] Ersan Şen, a.ge. s. 180.
[130] Mustafa Dural, **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**, İstanbul. 1987. s. 147. Aktaran: Ersan Şen, a.g.e, s.237.
[131] Mill, **Über die Freiheit**, ed.Pickford, Frankfurt, 1860, s.92-93, Aktaran: Jürgen Habermas, a.g.e, s.242.

rahatlatmayı" sağlarlar. Kitle basınında hafta sonu gazeteleri ve magazin dergileri bulvar basının öncüleri oldular.[132]

Kişileri düşünmeye teşvik edecek, çözüm önerileri üretip, hareket etmeye teşvik edecek kitle iletişim araçları bu dönem itibariyle farklılaşmaya başlamıştır.

Haberler de içine girdikleri şeyin biçimini alırlar, hikayeye benzerler. (news stories-haber hikayesi), fact [olay] ile fiction [kurgu] arasındaki kesin ayrım, bir yana bırakılır.[133]

Haber basını kanaat basına dönüştüğünde, ekonomik etmene siyasal bir etmen daha eklendi.

Bu gelişmeyi Bücher şöyle tanımlıyor: "Gazeteler salt haber yayımlayan müesseseler olmaktan çıkıp, kamuoyunun taşıyıcıları ve yönlendiricileri, parti politikasının mücadele araçları oldular." Basının yapısal dönüşümünün işletme sosyolojisiyle ilgili veçheleri, kendini dayatan genel yoğunlaşma ve merkezileşme eğilimlerinden kopartılamaz. 19. yüzyılın son çeyreğinde ilk büyük gazete holdingleri oluşmuştur.[134] Basın evvelce bir kamusal topluluk olarak bir araya gelen özel şahısların akıl yürütme faaliyetini salt aktarabilip güçlendirebilirken şimdi bu faaliyet tersine kitle iletişim araçlarınca belirleniyor. Basının ticarileşmesi, kamuoyunun bir reklam aracına dönüşmesine karşılık geliyor. Basınla işbirliğinin sıkılaşması sonucunda, büyük reklam ajansları gazete sayfalarında geniş ilan hacimlerine abone oldular ve böylece basının önemli bir kısmını denetler hale geldiler. Basının haber kaynaklarından biri olan halkla ilişkiler "haber yapma ve haber yaratma" yöntemini kullanır, haber ve reklamı birbirine kaynatır. Basının yapısal dönüşümüyle birlikte, kanaat oluşturma süreci de gerçekleşiyor.

---

[132] Jürgen Habermas, a.g.e, s. 291-292.
[133] G. Seldes, **The Great Audience**, New York, 1951, Aktaran: Jürgen Habermas, a.g.e, s.294.
[134] Jürgen Habermas, a.g.e, s.310-316. v.d.

Basının ahlak anlayışı Mill'in eleştirisiyle açıklanabilir. Mili, gazeteleri uymacılığın araçları olarak gördü ve onların halkın yerine düşündüklerini söyledi.[135]

2.3.4. Günümüz Koşullarında Basın Ahlakını Olumsuz Etkileyen Faktörler

Basın sektörünün bugününe bakıldığında, gerek basın kuruluşlarının genel anlamda, gerekse basın mensuplarının meslek ahlakını olumsuz yönde etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bunlar başlıca, tekelleşme, promosyon ve tiraj kaygısıdır.

2.3.4.1. Tekelleşme

Medyada tekelleşme veya yoğunlaşma, farklı medya sektörlerinde aynı grup veya şirket çıkarlarının birikmesini ifade etmektedir. Genellikle iki şekilde olmaktadır. Birincisi, kendi yazı işleri kadrosuna sahip medya organı sayısında azalma, ikincisi ise, birden çok medyanın kontrolünün bir kişi veya bir grup eline geçmesidir. İkinci grup kendi içerisinde farklı biçimlerde tezahür edebilmektedir. Çapraz sahiplik olarak ifade edebileceğimiz durum, basın, radyo ve televizyon sektörleri arasında hisse alımı, satımı, aktarımının yanı sıra, yatay entegrasyon yoluyla bir şirket veya grubun aynı medya sektöründe birden çok yayın organını kontrol etmesi veya dikey entegrasyon ile bir şirketin veya grubun medya sektöründe dağıtımdan üretim sürecine kadar değişik bölümleri kontrol etmesi ya da çok taraflı medya entegrasyonu yoluyla bir şirket veya grubun bir çok medya sektöründe pay (ve söz) sahibi olması biçiminde gerçekleşebilmektedir.[136]

Basında tekelleşmenin, basın özgürlüğünü ihlal edici bir olgu olduğu biliniyor. Tekelleşme nedeniyle başka bir iş bulamama endişesi, düşünce özgürlüğünün en büyük engellerinden biridir. Tekelci basın, gazetecilik

[135] John Durham Peters ve Kenneth, a.g.e, s.267.
[136] Vedat Demir. **Medya ve Etik**, Seminer Konuşmaları XI. Yerel Medya Eğitim Semineri-Adıyaman (26-27 Mayıs 2005)

kavramını bozar. Örneğin dürüst ve doğru haber veren, kamuyu aydınlatmayı ve toplumsal yararı ön planda tutan, araştırmacı, kavramları sorgulayan ve bunu yaparken kişi haklarına saldırmayan gazeteciler tekelci basında kendilerine yer bulamazlar.

Washington Post'un bulunduğu grubun yönetim kurulunda, IBM, Bank of New York, Bankers Trust, Heinz, Coca Cola, General Electric'ten üyeler olmuştur. Peter Drejer ve Steve Welnberg, bir makalelerinde, bunu "İçice kilitli" ya da "kenetlenmiş yönetimler" olarak adlandırmaktadır.[137]

Tekelleşme sansürün ikiz kardeşidir. Bunu engellemenin tek yolu tüm demokratik ülkelerdeki gibi bir an önce anti-terörist yasaların yaşama geçmesidir.[138]

Medya halkın sesi, gözü, kulağı mıdır? Yoksa toplumdaki güçlü ve baskın grupların sesini duyuran, deyim yerinde ise onların borusunu çalan, bu güçlerin eli-kolu olarak faaliyet gösteren güdümlü araçlar mıdır? Halkın sesini siyasi elitlere ve karar verme sürecini kontrol altında bulunduran güçlere duyurma işlevini mi yerine getirir? Yoksa, toplumdaki etkin güçlerin vazgeçilmez ve çok güçlü silahları olarak, toplumun sosyal-ekonomik problemlerini maniple edip, geniş halk kitlelerinin ilgi, dikkat ve enerjilerini başka alanlara kanalize etme görevlerini mi icra ederler? Kuşkusuz bütün bu ve böylesi türden sorulara farklı insanlar, farklı cevaplar vereceklerdir. Fakat şurası çok açık bir gerçektir ki, medya çok önemli bir toplumsal güçtür. Toplumsal yapı içinde güç, servet ve prestij elde etmenin son derece etkin silahlarını bünyesinde barındırır.

Belirli komisyonlar karşılığında bazı gazetecilerin arabuluculuğunda gerçekleşen hükümet pazarlıkları vardır. Bütün bunlar, kapalı kapılar ardında cereyan eden ve ancak çok azının kamuoyuna yansıdığı düşünülen

[137] Umur Talu. a.g.e. s.285.
[138] Nazmi Bilgin, **Medya ve Etik**, Yeni Türkiye 11. Medya Özel Sayı l, Ankara, Eylül-Ekim 1996,s.l34.

olaylardır. Böylesi olaylar hem medyanın itibarını sarsacak, hem zaten kuşkuyla bakılan politikayı siyasetçileri kamuoyunun gözünden düşürecek, hem de kamuoyunu rencide edip halkın demokrasiye olan inancını sarsacak nitelikteki olaylardır. Böylesi, hiç de zarif olmayan ilişkilerin yanı sıra, artık olağan-rutin işler gözüyle bakılan ve kimi zaman bazı politikacılara ve siyasi partilere destek, bazen de hedef olarak seçilen politikacıları ve partileri yıpratma amaçlarını taşıyan haber ve programları da unutmamak gerekir. Özellikle 1980'ler sonrası Türkiye'sinde, bu türden örneklerin sayısını arttırmak hiç de zor olmayacaktır. Bütün bunlar hatırlandığında, tekelleşme yolunda koşar adım ilerleyen günümüz Türk medyasının gücünün ve ülkemizdeki medya-siyaset ilişkilerinin boyutları konusunda geriye söylenecek pek fazla bir şey kalmamaktadır.

Medyanın etkileri konusunda sosyal bilimciler tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, özellikle 1930-1960 yılları arasında bazı sosyal bilimcilerce ortaya atılan "medyanın birey ve toplum üzerinde çok az etkisi olabilir, hatta hiç bir belirleyici etkisi yoktur" şeklindeki görüşlerin, günümüz koşullarında anlamını yitirmiş olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Günümüz dünyasında, medyanın bu denli güçlü olması ve politika alanında oynadığı böylesi çok önemli roller nedeniyle, politikacılar ve siyasi partiler medya ile olan ilişkilerine büyük bir önem ve öncelik atfederler. Bu konu ile bağlantılı olarak, medya elitleri de, çağdaş toplumlardaki en önemli elit gruplarından bir tanesini oluştururlar. Günümüz demokratik toplumlarında medya ve medya elitleri, genellikle "dördüncü kuvvet" olarak adlandırılırlar. Dördüncü kuvvetin gücü bazı durumlarda, siyasi elitlerin gücünün boyutlarına kadar ulaşır, hatta bazen onların bazılarını aşar bile.

Bir siyasi parti, medyanın da desteği ile iktidara geldiğinde, bedel ödeme sırası, o siyasi partiye gelecektir. Elde ettiği iktidar nimetlerinin hiç değilse bir kısmını, seçim döneminde kendileri için yapılmış olan paha biçilmez hizmetlerin karşılığı olarak, destekçileri ile paylaşmak, olağan bir görev olacaktır onlar için: Yeri geldiğinde çok cazip koşullarda kredi kanalları

açılacak, kimi zaman destekçiler aleyhine sonuçlar doğurabilecek yasal düzenlemelerin parlamentodan geçmesini engellemek için canla başla çalışılacak, bazen de sadık dostlar lehine gelişmeler doğurabilecek yasal düzenlemelerin bir an evvel hayata geçirilmesi için elden gelen esirgenmeyecektir. Ya da, yine vefa borcunun bir gereği olarak, kamu sektörüne ait kuruluşların reklam ve tanıtım bütçelerinden ayrılacak cömert paylarla yapılan hizmetlerin karşılıkları fazlasıyla ödenecektir.

Tekelleşme ile birlikte çok seslilik ortadan kalkmaya başlamıştır. Farklı yorumların, farklı düşüncelerin aktarımı son bulmuştur. Son derece tehlikeli olan bu durumu ortadan kaldırabilmek için en kısa sürede bir takım önlemler alınmalıdır.

Küreselleşme bütün dünyayı etkileyen ve önemli değişimlere neden olan karmaşık bir süreçtir. Adaletsiz ve eşitsiz gelişen küresel süreç, daha çok bu sürecin aktörlüğünü yapan ülkelere yararlar sağlamaktadır. Küresel sürecin nasıl işlediğini anlamaya çalışmak, gelişmeleri yakından takip etmek, küresel sürecin gereklerini yerine getirmeye çalışmak; bu süreçten hem daha az zarar görmeyi sağlayacak, hem de bazı imkanlarından yararlanmanın yolunu açabilecektir.

Küreselleşme çağında kitle iletişim araçları çok büyük önem kazanmıştır. Teknolojik gelişmenin hızlı yükselişi de basını küresel süreçte öne çıkartmıştır. Kitle iletişim araçlarının mesafeleri kısaltması, internetin yaygınlaşması hayatımıza önemli yenilikler ve değişiklikler getirmiştir.

Kitle iletişim araçlarının küresel süreçte yaygınlaşması, kamuoyunu daha kolay yönlendirilebilir hale getirmiş, küresel aktörlerin kamuoyu üzerindeki etkinliğini de artırmıştır.

Küresel aktörlerin kamuoyu üzerindeki etkinliklerinin artması, beraberinde kendi kültürlerini dünya üzerinde yaygınlaştırmalarının da yolunu açmıştır. Basın aracılığıyla kültürel bir hegemonya dönemi başlamış, özellikle

Amerika Birleşik Devletleri ve güçlü Batılı ülkeler kendi kültürlerini kitle iletişim araçları vasıtasıyla diğer ülkelere ve toplumlara empoze etmeye başlamışlardır.

Küreselleşme sürecinin basın aracılığıyla kültürler üzerindeki olumsuz yansımaları, kültürel yozlaşmayla birlikte, dünyanın tek bir kültüre doğru değişim göstermesi tehlikesini de beraberinde getirmiştir.

Kültürel yozlaşma ve tek bir kültüre doğru gidiş, kitle iletişim araçlarının yayınlarını da olumsuz etkilemektedir. Özellikle televizyon yayınlarının formatları ve içerikleri birbirlerine benzemeye başlamakta, çoğunlukla ABD ve Batılı ülkelerin ürettiği program formatları kopya edilerek diğer ülkelere pazarlanmaktadır. Ülkelerin kendi kültürel değerlerine uyum sağlayamayan ve aykırı duran bu program formatları ve içerikleri, ya tepkiyle karşılanmakta ve toplumsal bir rahatsızlığa yol açmakta ya da toplumun önemli bir kesiminin itirazlarına rağmen yayınlanarak kültürel yozlaşmaya neden olmaktadır.

Küreselleşme süreci, basının düzenini de etkilemiş, küresel işbirliklerin kapısını aralamıştır. Basında kartelleşme tehlikesi belirmiş, basın daha çok uluslararası şirketlerin tekeline girmeye başlamıştır.

Basında kartelleşme ve tekelleşme beraberinde kamuoyunun yanlış yönlendirilebilme tehlikesini de getirmektedir. Özellikle basın kuruluşlarının sahiplerinin kendi kişisel çıkarları için basının gücünü kullanmak istemeleri, ciddi sıkıntılara neden olabilmektedir.

Türkiye özeline bakıldığında basında kartelleşme tehlikesinin mevcut olduğu gözlenmektedir. Ulusal yayın yapan televizyon ve gazetelerin çok az sayıda kişinin elinde toplandığı görülmektedir. Basın kuruluşlarının sahiplerinin aynı zamanda devlet ihalelerine girmeleri, kamu kurum ve kuruluşlarıyla ticari ilişkilerinin bulunması, basının gücünün her an yanlış kullanılabileceği endişesine yol açmaktadır. Kimi zaman bu endişenin

gerçekleştiği, kişisel çıkarlar için basının gücünün devreye sokulduğu da bilinmektedir.

Türkiye ayrıca küreselleşme sürecinin kültürel baskısına maruz kalan ülkelerden biri konumundadır. Kitle iletişim araçlarının format ve içeriklerinin ABD ve Batılı ülkelerden uyarlama olması, Türkiye'nin kültürel değerleriyle örtüşmeyen yayınların çoğalması, toplumun bu yayınlara tepkisinin giderek artması ve RTÜK gibi denetim görevi yapan kuruluşların sık sık uyarılarda bulunması, kültürel yozlaşma tehlikesinin ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu da göstermektedir.

Kültürel yozlaşmada basın ciddi bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki mevcut çarpık basın yapılanması mutlaka değiştirilmeli; basın kuruluşlarının sahiplerinin basın dışı sektörlerde faaliyet göstermesi engellenmeli, basın kuruluşlarının maddi imkan elde etmekten çok toplumsal sorumluluğu bulunan önemli bir kurum olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

2.3.4.2. Promosyon

Promosyon sözcüğü Fransızcadan gelmektedir ve Türkçe karşılığı "özendirme"dir. Yani, asıl ürünün satışını cazip kılmak için kullanılan yan unsurdur.

Basın ahlakını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri de gazetelerin promosyon üzerinde yoğunlaşmasıdır. Çeşitli dönemlerde, çeşitli gazeteler tirajlarını yükseltmek doğrultusunda okuyucuya ödüller sunmaktadırlar. Burada bir tiraj kaygısı söz konusudur.

Promosyonunda çeşitleri bulunmaktadır, kuponla yada direkt olarak okuyucuya çeşitli ürünler sunulmakta, okuyucu haber alma hakkı olan bir kişiden çok, ürüne yöneltilen bir müşteri muamelesi görmektedir. Üstelikte bu girişimde bulunan gazeteler, çeşitli yayın organlarında verdikleri ilanlarla, gazetenin satın alınan ürünün yanında hediye edildiğini söyleyerek, alttan alta kalitelerini düşürmektedirler. Gazete promosyon dağıtırken kendisi

promosyon durumuna düşmektedir. Kamu göz göre göre haberden, bilgiden uzaklaştırılmakta, ürüne yöneltilmektedir. Üstelikte ilk başta sadece ansiklopedi, kitap, atlas gibi ürünler promosyon olarak verilirken zaman geçtikçe olay boyut değiştirmiş, tencere, tava vb. ürünler dağıtılmaya başlanmıştır.

Önemli olan gazetenin gazete olarak alınması, okunması ve gündem oluşturmasıdır. İnsanlar gazeteleri alıp kuponunu kesip ardından çöpe atmaktadırlar. Üstelikte tiraj kaygısıyla yola çıkılmaktadır ancak, promosyonun ardından tiraj yine aynı noktaya dönmektedir.

Gazete promosyonları, yıllardan bu yana Türkiye'de de akla gelmeyecek her türlü ürün ve mal kullanılarak sürdürülmüştür. Öyle ki, gazeteler sayesinde, gazetelerin yan kuruluşları olan pazarlama şirketleri televizyon, buzdolabı, tabak-çanak, gıda maddesi gibi sayısız çeşitteki ürünün satışı yapılmıştır. Bu dönemde, büyük gazeteler, küçük esnaf, bakkal ve marketlere karşı haksız rekabet içinde ciddi paralar kazanmışlardır. Bunun yanı sıra söz verilip yerine getirilmeyen buzdolabı, televizyon, kitap, vs. ürünler yüzünden de basın itibarını kaybetmiştir.

Bugün, promosyon konusunda daha doğru bir mevzuat var. Gazetelerin sadece kültür ürünleri vermesine izin veriliyor. Aslında, iyi bir çalışma ile bu bile gazetelere iyi gelir ve ek okur sağlayabilecek bir olanak. Eğitim ihtiyacının dev boyutlarda olduğu ve yüzlerce trilyonun döndüğü bir sektörden iyi bir pay alınabilir. Promosyon olanakları, okurların basına olan güvenlerine zarar vermemesi prensibi çok sıkı biçimde gözetilerek, her gazetenin kendi çizgisi paralelinde sürdürülmelidir. Gazetelerin promosyon servisleri, diğer servislerle koordineli biçimde, araştırmalara dayalı etkin, yaratıcı faaliyetlerde bulunmalıdırlar.

2.3.4.3. Tiraj Kaygısı

Tiraj kaygısı da basın ahlakını olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında. Çeşitli yollarla tirajlarını yükseltme gayreti içerisinde olan gazeteler, aynı şekilde reytinglerini yükseltmek isteyen televizyonlar bu yolda basın ahlakı ile bağdaşmayan yollara hiç şüphe duymadan sapabiliyorlar.

Bu noktada basın insanın insan olmasından kaynaklanan özelliklerini sömürerek ahlak dışı girişimlerde bulunuyor. Şiddet, cinsellik, özel hayatlar ve çoğaltabileceğimiz pek çok örnekle konular süsleniyor ve kamuya sunuluyor.

Basın ahlakıyla bağdaşmayan bütün bu faktörler halkı bilgiye değil, içi boş magazine yönlendiriyor. Gitgide kirlenen basın ahlakı, tamamen göz ardı ediliyor.

2.3.5. Haberin Yapısal Dönüşümü

Haberde yapısal dönüşüm ikna etme ile başlıyor. Okuyucu ile haberi aktaran arasında diyalog olmayınca, haber iletme süreci enformasyona dönüşür. Enformasyon ise, düşündürmez sadece ikna eder.

Enformasyonu bilgi olarak algılarsak, haber ise bu bilginin gerçeği araştırıldıktan sonraki kurgulanmış halidir. Habere görsellik, kurgu ve gösteri katıldıkça, fikir gazeteciliğinden, kitle gazeteciliğine geçişi görüyoruz. Duygusal habercilik, düşündürme fonksiyonlarını azaltmaktadır. Habercilikte görselliği ön plana çıkararak, bir anlamda gerçeği örtme dikkat çekmektedir.

Tıbbın sağlığı her zaman olması gerektiği gibi yerine getirdiği söylenemeyeceği gibi, gazeteciliğinde her zaman gerçeği sağladığı söylenemez. Bazı gazeteciler gerçeğin aktarılmasını sekteye uğratabilir, bazı

gazeteler gerçeği sistematik olarak çarpıtabilir, hatta geleneksel gazetecilik becerilerini kullananların ürettiği eğlencenin tamamen aracı olabilirler.[139]

Basın son derece önemli bir gücü elinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla geçmiş dönemler itibariyle bu gücün farkına varan sermaye sahipleri birer köşe sahibi olabilmek için pek çok şeyden vazgeçmişlerdir. Kitle iletişim araçlarının sermaye sahiplerinin eline geçmesiyle son derece tehlikeli bir durum ortaya çıkmıştır. Basın bugün çok önemli gündemleri bile değiştirebilmektedir.

Bill Moyers, gerçekliğe dayanan haberleri, Doğrudan Haberi "Eski Haber" olarak tanımlıyor. Günümüzde gerçeği örten eğlenceli haberciliğe ise "Yeni haber" adını veriyor.[140]

Moyers'in söyledikleri, kitle iletişim araçlarının ilk ortaya çıkış amaçlarıyla bugünkü durumun ne kadar büyük bir farklılık sergilediğini gözler önüne sermektedir.

Haberin yapısal dönüşümü bir benzetme ile açıklanabilir: Mathien'e göre, hammaddeler gelir, "filtre"den geçer ve "temizlenmiş tortu"lar haber olur. Kapital'a göre ise, "filtre"de, enformasyon "in-former" edilir, yani şekle sokulur. "Hammadde" üç aşamada dönüşüme uğrar: "Seçme", yani haberin varolup olmamasına karar verme. "Hiyerarşi belirleme", yani önem sırasına sokma ve "Değerlendirme", yani okutmak, izletmek için şekil verme.[141]

Haberin yapısal dönüşümü serbest piyasa ile ilişkindir. Bir hikayenin "haber değeri" pek ender olarak onun gerçeklik değerinin bir işlevidir. Haber değeri daha çok, hikayenin hedeflediği öngörülen piyasaya yönelik bir işlevdir.

[139] John O'Neill, a.g.e, s.36-37.
[140] Nurdoğan Rigel, a.g.e, s.52.
[141] Umur Talu, a.g.e, s.287.

Gerçeklik ve buna bağlı olarak haber değeri, reyting nedeniyle maniple ediliyor.

Reyting habercilik anlayışını magazin haberciliğe ve şok haberciliğe kaydırarak, gerçekleri bozmaktadır.

Haber değeri taşımayan konular öykünme yoluyla 'habere dönüştürüldüğünde, yapısal dönüşüm başlıyor. Haberin yapısal dönüşümü ile anlam arasındaki ilişkiyi şöyle açıklayabiliriz:

Haber oranı arttığı ölçüde anlam oranı azalmaktadır. Haber enflasyonuyla anlam azalması (deflasyonu) arasında anlamlı bir ilişki vardır.[142] Anlam yitmesi, haberin yıkıcı, ikna edici eylemine doğrudan bağlıdır.[143]

"Körfez'de Savaş" aşırı haberle, anlam ya da anlamsızlık arasındaki ilişkileri çok iyi bir şekilde ortaya koyan bir olaydır. Tüm o "sözde bilgiler" haberin kapsamına girmektedir yoksa anlamın değil. Haber anlamını hem yok edip hem de nötralize ediyorsa ortada kitlelere iletilmiş bir bilgiden söz edebilmek oldukça güç olacaktır. Sonuçta, gerçeklerin=anlamın açıklanmadığı bir olayda gösterinin tanığı olmak istemeleri çok doğaldır.

Gazete bir bakıma haber demektir. İnsanlar bilgilenmek için gazete alırlar. Olaylarla ilgili haberleri okumak isterler. Olup biteni, ilgisini çeken tüm haberleri aldığı gazetede görmek isterler. Haberlerin, belli kurallar içinde yerleştirildiği gazete, yazı işlerinde şekillenir.

Haber merkezinde veya havuzda toplanan haberler aşağıdaki kaynaklardan gelir:

1. Ulusal ve uluslararası haber ve fotoğraf ajansları.
2. Gazetenin bünyesinde bulunan haber kaynakları veya birimleri.

[142] Jean Baudrillard, a.g.e. s.65.
[143] Jean Baudrillard, a.g.e. s.65.

a) İstihbarat Servisi. Bu servisin bünyesinde ağırlıklı olarak polis ve adliye muhabirleri çalışmaktadır. Eğitim, sağlık ve magazin muhabirleri de bu servis bünyesinde çalıştığı gibi, bazı kuruluşlarda da ayrı birim olarak kurulmuştur. Zamanla başka ilginç konularla ilgilenen muhabirler de barınabilmektedir.

b) Ekonomi ve Dış haberler Servisleri'ne bağlı muhabirler. Bunlar merkezde olabilecekleri gibi değişik illerde veya ülkelerde bulunabilirler.

c) Ankara haber Merkezi.

d) Yurt Haberler Servisinin bünyesinde bulunan muhabirler.

e) Özel haber yapan, değişik konumda ve statüde bulunan muhabirler.

f) İnternet veya başka kaynaklar.

Bütün bu kaynaklardan sürekli haber akar. Haber havuzuna hergün 1000'in üzerinde haber düşer. Haber havuzunun başında haber müdürü bulunur. Haber müdürü ve ona bağlı olan haber merkezi bütün bu haberleri toparlamak, geliştirmek, tamamlatmak, yayına uygun hale getirmekle yükümlüdür. Haber müdürü, tecrübeli ve iyi yetişmiş bir gazetecidir. Haberi iyi seçer, iyi hisseder, iyi takip eder ve tüm gündeme hakimdir, olması gereken budur.

Haber müdürünün değişik kanallardan gelen haberleri birleştirmek gibi oldukça zor bir işi de vardır. Bilgisayarına gelen haberlerin tamamını tarar. Çok önemli olanları ayrı dosyalarda toparlar, bunu yaparken kamu yararını gözetmeli ve objektifliği ön planda tutmalıdır. Benzer olanları bir araya getirir. Gereksiz gördüklerini de çöpe atar.

Haber Merkezinde tecrübeli gazeteciler bulunur. Gündeme ve gazetenin yayın politikasına uygun haberleri toparlamak için haber müdürünün direktifleri doğrultusunda çalışırlar. Gazetecilik Ekip İşidir

Yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, haber müdürü, servis şefleri, editörler ve diğer gazeteciler uyum içinde çalışmalı, birbirlerini tamamlamalıdırlar.

Haber Havuzuna düşen haberler, kodlarına göre ilgili servis şeflerinin bilgisayarlarına da düşer (ekonomik, dış haberler, kültür sanat, magazin, spor gibi).

Haber havuzuna, haberlere müdahale yetkisi belirlenmiştir. Yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü tam yetkilidir. Servis şefleri kendileriyle ilgili haberlerde yetkilidir, ama koordinasyonlu olmak şartıyla.

Yayın yönetmeni, ilgili müdürler ve servis şefleri değişik zamanlarda toplanarak gündemi ve sayfaların oluşumunu görüşür.

Gazeteyi şekillendiren yazı işleri ekibidir. Başında, yazı işleri müdürünün bulunduğu, sayfa sekreterleri ve diğer elemanlardan oluşmuş bir ekip. Gazetenin şekli ekibin damgasını taşır, uyandırdığı ilgi veya ilgisizlik de başarı veya başarısızlık olarak algılanır.

Sayfalar yapılırken, haberler değerlendirilirken bulvar gazeteleri ile fikir gazeteleri farklılıklar gösterir. Bulvar basınınında büyük hurufat, bol fotoğraf, büyük başlıklar, kısa yazılar, kısaca göze hitap etme esastır. Fikir gazetelerinde ise beyne yönelme, nisbeten küçük hurufat, uzun yazılar, okuyucuyu düşünmeye yönelten bir anlayış öne çıkar.

Haberlerin ilginç, çekici, albenili olarak sunulması için sayfalar, özellikle birinci sayfa büyük önem taşımaktadır. Birinci sayfa gazetenin vitrinidir. Okuyucu bu sayfayı görerek gazeteyi alır. Günün önemli gelişmelerinin sergilendiği sayfadır. Birinci sayfa gazetenin başarısını gösteren önemli bir skaladır. Gazetelerin karakteristik özelliklerini taşır. Bulvar ve fikir gazetelerinde büyük farklılıklar göstermekle beraber, birinci sayfalar bazı kurallar dahilinde yapılır.

Sayfanın başında, logonun altında manşet bulunur. O günkü olaylar ayıklanır, en önemli olanı seçilir, manşet yapılır, bu da başka haberlerle desteklenir. Manşet haberin önemine göre büyük puntolu başlık seçilir. Manşet çarpıcı olmalı, gazeteyi aldırmalıdır. Sıradan bir haber manşete çıkarılıp sekiz sütüna verilemez. Manşete çıkarılan haberin önemi, veriliş büyüklüğüne uygun olmadır. Manşet haber sonraki günlerde devam ettirilmelidir. Bir gün verilip, kesilmemeli, okuyucu merakta bırakılmamalıdır. Zaten gazetecilik takip gerektirir, bütün haberlerin gelişimi takip edilip okuyucuya sunulmalıdır.

Eksiden sürmanşet denilen ve gazetenin başlığının üzerinde verilen haberler çoktu, ama şimdi genellikle buralar promosyon anonsları için kullanılıyor.

Birinci sayfayı, bir fotoğrafı tablo gibi işleyerek yapanlar da oluyor. Ama genel olarak birinci sayfada 13 haberin yer alması kuralı göz önüne alınır. Günün en önemli olayları, önem derecesine göre ve büyüklükte verilir.

Mizampaj, yani safya düzeninde çeşitli kurallar göz önüne alınır. Gazetelerin çoğu blok çalışmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru hurufatlar küçülmektedir. Rengarenk yazı yerine siyah yazı seçilmektedir. Ancak zaman zaman dikkati arttırmak için renkli spotlar kullanıyor.

Kullanılan dil çok önemlidir. Kısa ve anlaşılır cümleler kullanılmalı. Ağdalı anlatımlardan kaçınılmalıdır. Bir cümlede onbir kelimeden fazla kullanmamaya çalışılmalıdır. Uzun cümleler ve uzun yazılar okuyucuyu sıkmaktadır. Uzun yazılarda ara başlık ihmal edilmemelidir. İyi Türkçe ve düzgün üsluptan taviz vermemek gerekir.

Haberler sade, açık ve doğru olmalıdır. Bunun için 5 N ve 1K kuralı aranmalıdır. Olayların türüne göre değişik tarz dil kullanılmalıdır. Ekonomik olaylar anlatılırken bol rakam sıralanır, magazin haberlerinde renklilik, spor

haberlerinde de heyecan hakimdir. Okura soru sorulmamalı, dolambaçlı anlatımlardan kaçınılmalıdır.

Gazete, bir günlük ömre sahiptir. Herşey zamanında yazılmalı, okuyucu yönlendirilmemelidir, yanıltılmamalıdır.

Gazetelerde sayfalar ekonomi, dış haberler, magazin, kültür sanat, politika, vb. şekilde sınıflandırılmıştır. Değişen ihtiyaçlara göre internet, sigorta, eğitim, sağlık, kadın, oto vb. sayfalar da yapılmaktadır. Sayfalar genellikle servis şeflerinin kontrolünde, diğer ilgilerinin bilgisi dahilinde yapılır. Önemli haberler, bu sayfalardan birinci sayfaya alınarak anonslanabilir. Özellikle ekonomi haberleri ve sayfaları gittikçe fazla bir yer işgal etmeye başlamıştır.

Birkaç yıl öncesine kadar ihtiyaç olarak kabul edilmeyen bazı alanlar veya konular günümüzde ayrı sayfa olarak okuyucuya sunulabilmektedir. İlerde okuyucunun talepleri doğrultusunda yeni sayfalar veya bölümler olabilecektir.

Örneğin, 5-6 yıl öncesine kadar bilgisayar, internet veya bilişim, iletişim günlük hayatımıza bu denli girmemişti. Bu konulara ayrı sayfa veya bölüm olarak fazla yer verilmiyordu. Ama, günümüzde hemen hemen her gazete bu alanlarla ilgili ayrı sayfalar yapmakta, hatta bazı gazeteler ilave verebilmektedir. Gençliğin bu çağdaş sektörlere yöneldiği bir zamanda, bunlara gözünü kapayan bir gazetenin yaşama şansı olamaz.

Haber mutlaka objektif ve yorumsuz olmalıdır. Yorum yapılmışsa, bu, haber metninden ayrı verilmelidir. Haberi yazan veya kullanan kendi görüşleri doğrultusunda çarpıtma yapmamalıdır. Yanlış, çarpıtılmış haberler o yayın kuruluşunun güvenilirliğini, saygınlığını bitirir.

Yazarlar veya başkaları haberle ilgili kendi görüşleri doğrultusunda yorum yazabilir, ama bu ayrı bir şekilde verilmelidir. Haber ile yorum kesin bir şekilde ayrılmalıdır.

Okuyucu yanıltılmamalıdır. Günümüzdeki iletişim imkanlarında okuyucu aldatıldığını kolay anlar ve bu yarayı onarmak mümkün olmaz. Böyle bir hataya düşülmüş ise okuyuculardan açıkça özür dilenmelidir. Gerektiği zaman düzeltme yapmaktan çekinilmemelidir.

3- BASINDA ÜZEYİR GARİH CİNAYETİ İLE İLGİLİ HABERLERİN BASIN AHLAK İLKELERİNE UYGUNLUĞUNUN İÇERİK ANALİZİ (Hürriyet, Radikal, Milliyet Gazeteleri)

3.1. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, Üzeyir Garih cinayetiyle ilgili haberlerin Türk basınında nasıl sunulduğunu ortaya koymak ve aynı yayın grubuna ait farklı gazetelerde, aynı konunun nasıl işlendiğini ve etiğe uygunluğun değişip değişmediğini belirlemektir. Seçilen bir örnek olaydan (Üzeyir Garih cinayeti) hareketle, Türk basınının durumunu yansıtacak üç gazetenin (Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazeteleri) 10 gün boyunca (26 Ağustos 2001 - 4 Eylül 2001 tarihleri arası) yayınlamış olduğu haberleri göz önünde bulundurarak, Türk basınının haberlere bakış açısını belirlemek ve bu doğrultuda gazetelerin ahlak ve etik değerlere uygun hareket edip etmediklerini gözler önüne sermek amaçlanmıştır. Yapılan literatür araştırması sonucunda bu konuyla ilgili bir içerik çözümlemesine rastlanmamış olması, bu çalışmadan elde edilen bulguları daha önemli hale getirmektedir.

Basın çalışmalarında, çeşitli sorunların, basında sunum biçimlerini ortaya koymaya yönelik araştırmalar önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmalarda genel olarak basının olaylara yönelik tutumu sorgulanmaktadır. Bu çalışmada Türk basınının bir haberi ele alış biçiminin irdelemesinden çok, bakış açıları ve yaklaşımları ön plana çıkarılmıştır ve böylece literatüre bir katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

3.2. Varsayımlar, Yöntem ve Örneklem

Çalışmanın varsayımları da göz önünde bulundurularak araştırma örneklemi olarak üç gazete seçilmiştir: Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazeteleri. Bu gazetelerin, büyük bir basın grubunun en yüksek tirajlı gazeteleri olmalarının yanında, popüler olarak nitelenebilecek bir habercilik anlayışını benimsemeleri de örnekleme dahil edilmelerini beraberinde getirmiştir.

1. Basın, haber üretim sürecinde, gerekli araştırmaları yeterince yapmamaktadır. Bu doğrultuda Hürriyet ve Milliyet gazeteleri doğruluğu kesinleşmemiş haberleri, halkın ilgisi doğrultusunda şekillendirerek sunmaktadır. Radikal gazetesi ise haber üretimi konusunda diğer iki gazeteye oranla daha hassas çalışmaktadır.

2. Basın haberlerinde "Basın Ahlak İlkeleri"ne uyulmamaktadır. Hürriyet ve Milliyet gazeteleri yoğunlukla ilkeleri hiçe saymakta, radikal gazetesi ise bu iki gazeteye oranla ilkelere daha fazla uyum göstermektedir.

3. Haber içeriğinin doğruluğundan çok sansasyonel ve ilgi çekici kılınması ön planda tutulmaktadır. Hürriyet ve Milliyet gazeteleri haberin doğruluğu kanıtlanmadan, duyumlar doğrultusunda elde edilen sansasyonel haberlere yoğunlukla yer vermektedir. Radikal Gazetesi'nde de sansasyonel haberlere rastlamak mümkündür ancak diğer iki gazeteye oranla haber içeriğinin doğruluğuna daha fazla önem vermektedir.

Bu varsayımların sınanması için nicel ve nitel içerik analizi yapılması öngörülmüştür.

İçerik analizi yöntemi ilk önce iletişim içeriklerinin sistematik ve objektif betimlenmesini amaçlayan ampirik bir yöntem özelliği gösterirken zaman içinde metodolojinin gelişmesiyle sosyal bilimsel verilerin içerik analizini gerçekleştirme amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır. İletişim biliminde içerik analizi öncelikle aktörlerin iletilerinin, medya içeriklerinin incelenmesinde ve iletişim araştırmalarının gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır. Merten'e göre, içerik analizi, bir metnin açık içeriksel karakteristiklerinden yararlanarak, açık olmayan karakteristiklerinin ve bağlamının araştırılıp, sosyal gerçekliğin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bir yöntemdir. Çalışma sorununun belirlenmesi, araştırma amacının saptanması, araştırma materyalinin seçilmesi, araştırma zamanının belirlenmesi ve nedenselleştirilmesi, varsayımların oluşturulması, değişkenlerin

somutlaştırılması, içerik analizi yönteminin belirlenmesi, kategorilerin oluşturulması, örneklemin tanımlanması, ön kodlama, kodlama ve sonuçların yorumlanması aşamalarını kapsamaktadır. İçerik analizi yönteminden yararlanırken uyulması gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar analizin objektif ve sistematik olmasını gerektirmektedir. İçerik analizi, varsayımların formüle edilmesi ve buradan hareketle oluşturulan değişkenlerin kategori sisteminde somutlaştırılmasına dayanan bir araştırma yöntemidir. [144]

3.3. Kapsam

Aynı basın grubuna ait farklı üç gazete olan Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin 10 gün boyunca (26 Ağustos 2001 - 4 Eylül 2001 tarihleri arası), Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili olarak yayınlamış olduğu bütün haberlerin değerlendirilmesi, habere bakış açıları ve sunuş biçimleri.

3.4. Elde Edilen Bulgular

Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerinde yer alan haberler niceliksel ve niteliksel analize tabi tutulmuştur.

3.4.1. Haberin Niceliksel Analizi

Gazete Yazı Türü	**RADİKAL**	**HÜRRİYET**	**MİLLİYET**
Haber Sayısı	77	103	131

Tablo 1: Üzeyir Garih cinayetine ilişkin Haber Sayısı

26 Ağustos 2001 - 4 Eylül 2001 tarihleri arasında (10 gün süreyle), Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerinde, Üzeyir Garih Cinayeti ile ilgili

[144] Füsun Alver, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı,** Der Yayınları, İstanbul, 2003, s. 241

haberlerin incelemesine yönelik, içerik analizi çalışması bünyesinde yayınlanmış bulunan haberlerin sayısı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda aynı yayın grubuna ait olan bu 3 gazete içerisinde, aynı konulu haberlere en çok Milliyet Gazetesi yer vermiştir. Hürriyet gazetesi'nde de çok sayıda haber yayınlanmış olmasının yanında, en az haber sayısı tespiti Radikal Gazetesi'nde yapılmıştır.

Haberin Yer Aldığı Sayfa	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
1. Sayfa	23	29,87%	28	27,18%	42	32,06%
İç Sayfalar	54	70,13%	75	72,82%	89	67,94%
Toplam	77	100,00%	103	100,00%	131	100,00%

Tablo 2: Haberin Yer Aldığı Sayfalar

Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerini, Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlerin yer aldıkları sayfalar açısından incelediğimizde, her üç gazetede de birinci sayfada yer alan haberlerin oranının, iç sayfalarda yer alan haberlerin oranına göre daha az olduğu görülmüştür. Ancak bir karşılaştırma yapıldığında, Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili olarak Milliyet Gazetesi'nde birinci sayfada yayınlanan haberlerin, diğer iki gazete olan Hürriyet ve Milliyet gazetelerine oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Her bir gazetede yayınlanan tüm haberlerin miktarıyla da orantılı olarak, en az haber yayınlanmış olan Radikal Gazetesi'nde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili olarak birinci sayfada yayınlanan haberler diğer iki gazeteye oranla azdır.

Haberin Sayfa İçindeki Yeri	RADİKAL		HÜRRİYET		MİLLİYET	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Sağ Üst Köşede	2	2,60%	12	11,65%	7	5,34%
Sağ Alt Köşede	6	7,79%	8	7,77%	17	12,98%
Sağ Ortada	10	12,99%	9	8,74%	12	9,16%
Orta Üstte	13	16,88%	23	22,33%	19	14,50%
Orta Altta	16	20,78%	4	3,88%	19	14,50%
Tam Ortada	18	23,38%	14	13,59%	26	19,85%
Sol Üst Köşede	2	2,60%	4	3,88%	8	6,11%
Sol Alt Köşede	6	7,79%	15	14,56%	12	9,16%
Sol Ortada	4	5,19%	12	11,65%	11	8,40%
Tüm Sayfa	0	0,00%	2	1,94%	0	0,00%
Toplam	77	100,00%	103	100,00%	131	100,00%

Tablo 3: Haberin Sayfa İçindeki Yeri

Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerinde, Üzeyir Garih Cinayeti ile ilgili haberlerin sayfa içindeki yeri incelendiğinde; Radikal Gazetesi'nde ilgili haberlerin en fazla oranda sırasıyla sayfanın; tam ortasında, orta altta, orta

üstte, sağ ortada, sağ alt köşede ve sol alt köşede, sol ortada, sağ üst köşede ve sol üst köşede yer verdiği gözlenmiştir. Hürriyet Gazetesi'nde, Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili en fazla haberin yer aldığı sayfa yüzeyleri sırasıyla şöyledir: Sayfanın orta üstünde, sol alt köşesinde, tam ortasında, sağ üst köşesinde ve sol ortada, sağ ortasında, sağ alt köşesinde, orta altında ve sol üst köşesinde ve tüm sayfada. Milliyet Gazetesi'nde, Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili en fazla haberin yer aldığı sayfa yüzeyleri ise sırasıyla şöyledir: Sayfanın tam ortasında, orta üstünde ve orta altında, sağ alt köşesinde, sağ ortada ve sol alt köşede, sol ortada, sol üst köşede ve sağ üst köşesindedir.

Haberin Üretildiği Haber Organizasyonu	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Kendi Üretimi	67	87,01%	102	99,03%	127	96,95%
Haber Ajanslarının Üretimi	8	10,39%	1	0,97%	4	3,05%
Karma Üretim	2	2,60%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	77	100,00%	103	100,00%	131	100,00%

Tablo 4: Haberin Üretildiği Haber Organizasyonu

Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerinde, yer alan Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlerin önemli bir bölümü gazetelerin kendi üretimidir. Bunun yanında karma ve haber ajanslarının üretimine de yer verildiği gözlenmiştir. Her üç gazete de haber ajanslarından faydalanmış yalnızca Radikal Gazetesi karma üretimden yararlanmıştır. Karma ve haber ajanslarının üretiminden en fazla yararlanan, dolayısıyla kendi üretim oranı

azalan gazete Radikal Gazetesi'dir. Haberleri en fazla kendi kaynakları ile üreten gazetenin ise Hürriyet Gazetesi olduğu görülmektedir.

Haberde Ana Başlığın Özellikleri	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Yalnızca Bir Ana Başlığa Sahip	68	88,31%	84	81,55%	115	87,79%
Bir Ana Başlık ve Üst Başlığa Sahip	6	7,79%	4	3,88%	11	8,40%
Bir Ana Başlık ve Alt Başlığa Sahip	3	3,90%	13	12,62%	5	3,82%
Bir Ana Başlık, Üst Başlık ve Alt Başlığa Sahip	0	0,00%	2	1,94%	0	0,00%
Toplam	77	100,00%	103	100,00%	131	100,00%

Tablo 5: Haberde Ana Başlığın Özellikleri

Analiz edilen Üzeyir Garih Cinayeti ile ilgili haberlerden haberde ana başlığın özellikleri "yalnızca bir ana başlığa sahip", "bir ana başlık ve üst başlığa sahip", "bir ana başlık ve alt başlığa sahip" ve "bir ana başlık, üst başlık ve alt başlığa sahip" değişkenlerine göre incelenmiştir. Elde edilen verilere göre, Radikal Gazetesi'nde yer alan haberlerin büyük bir bölümü "yalnızca bir ana başlığa sahip"tir. Buna karşılık "bir ana başlık ve alt başlığa

sahip" haberler en az oranda bulunmakta, "bir ana başlık, üst başlık ve alt başlığa sahip" haber ise hiç bulunmamaktadır. Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerin büyük bir bölümü "yalnızca bir ana başlığa sahip"tir. Buna karşılık "bir ana başlık, üst başlık ve alt başlığa sahip" haberler en az oranda bulunmaktadır. Milliyet Gazetesi'nde yer alan haberlerin büyük bir bölümü "yalnızca bir ana başlığa sahip"tir. Buna karşılık "bir ana başlık ve alt başlığa sahip" haberler en az oranda bulunmakta, "bir ana başlık, üst başlık ve alt başlığa sahip" haber ise hiç bulunmamaktadır.

Haberde Ana Başlığın Metinle İlişkisi	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Ana Başlık Metnin İçeriğiyle Uyumlu	77	100,00%	97	94,17%	126	96,18%
Ana Başlık Metnin İçeriğiyle Bir Ölçüde Uyumlu	0	0,00%	5	4,85%	5	3,82%
Ana Başlık Metnin İçeriğiyle Uyumsuz	0	0,00%	1	0,97%	0	0,00%
Toplam	7	100,00%	03	100,00%	131	100,00%

Tablo 6: Haberde Ana Başlığın Metinle İlişkisi

Haberde ana başlığın metinle ilişkisi "ana başlık metnin içeriğiyle uyumlu", "ana başlık metnin içeriğiyle bir ölçüde uyumlu", "ana başlık metnin içeriğiyle uyumsuz" değişkenlerine göre incelenmiştir. Elde edilen bulgulara

göre; Radikal Gazetesi'nde yer alan haberlerin tamamında ana başlık metin içeriğiyle uyumludur. Hürriyet ve milliyet gazetelerinde de yer alan haberlerin büyük bir bölümünde ana başlık metin içeriğiyle uyumludur. Ana başlıkla metin içeriğinin uyumluluğu konusunda en düşük orana sahip olan ise Hürriyet Gazetesi'dir.

Haberde Ana Başlığın İçeriksel Özelliği	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Nesnel	68	88,31%	81	78,64%	105	80,15%
Nesnel Değil	9	11,69%	22	21,36%	26	19,85%
Toplam	77	100,00%	103	100,00%	131	100,00%

Tablo 7: Haberde Ana Başlığın İçeriksel Özelliği

Haberde ana başlığın içeriksel özellikleri "nesnel" ve "nesnel değil" değişkenlerine göre incelenmiştir. Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde, Üzeyir Garih Cinayeti ile ilgili haberlerin ana başlıklarının içeriksel özellikleri incelendiğinde, önemli bir bölümünün nesnel olduğu saptanmıştır. Elde edilen verilere göre; bu üç gazete arasında Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haberlerin ana başlıkları diğer iki gazeteye oranla daha az nesneldir. Nesnellik oranı en yüksek olan ise Radikal Gazetesi'dir.

Metinde Fotoğraf Kullanımı	RADİKAL		HÜRRİYET		MİLLİYET	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Fotoğraflı	46	59,74%	68	66,02%	90	68,70%
Fotoğrafsız	31	40,26%	35	33,98%	41	31,30%
Toplam	77	100,00%	103	100,00%	131	100,00%

Tablo 8: Metinde Fotoğraf Kullanımı

Radikal Gazetesi'nde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili toplam 77 haber incelendiğinde şu bulgular elde edilmiştir: Fotoğraf kullanılan haber oranı daha fazla, fotoğrafsız haber oranı ise daha azdır. Hürriyet Gazetesi'nde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili toplam 103 haber incelendiğinde şu bulgular elde edilmiştir: Fotoğraf kullanılan haber oranı daha fazla, fotoğrafsız haber oranı ise daha azdır. Milliyet Gazetesi'nde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili toplam 131 haber incelendiğinde şu bulgular elde edilmiştir: Fotoğraf kullanılan haber oranı daha fazla, fotoğrafsız haber oranı ise daha azdır. Elde edilen bulgulara göre bu üç gazete arasında en fazla oranda fotoğraf kullanan gazetenin Milliyet Gazetesi, en az oranda fotoğraf kullanan gazetenin ise Radikal Gazetesi olduğu gözlenmiştir.

Fotoğrafın Sayfa İçindeki Yeri	RADİKAL		HÜRRİYET		MİLLİYET	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Sağ Üst Köşede	6	8,70%	16	15,24%	15	12,20%
Sağ Alt Köşede	3	4,35%	6	5,71%	15	12,20%
Sağ Ortada	5	7,25%	5	4,76%	14	11,38%
Orta Üstte	10	14,49%	18	17,14%	16	13,01%
Orta Altta	14	20,29%	6	5,71%	11	8,94%
Tam Ortada	18	26,09%	14	13,33%	14	11,38%
Sol Üst Köşede	7	10,14%	17	16,19%	9	7,32%
Sol Alt Köşede	4	5,80%	11	10,48%	14	11,38%
Sol Ortada	2	2,90%	12	11,43%	15	12,20%
Tüm Sayfa	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	69	100,00%	105	100,00%	123	100,00%

Tablo 9: Fotoğrafın Sayfa İçindeki Yeri

Elde edilen verilere göre, Radikal Gazetesi'nde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlerde fotoğraflar en fazla oranda sırasıyla sayfanın tam ortasında, orta altında, orta üstünde, sol üst köşesinde, sağ üst köşesinde,

sağ ortada, sol alt köşesinde ve sağ alt köşesinde yer almıştır. Sol ortada ise en az oranda fotoğrafa yer verilmiştir. Hürriyet Gazetesi'nde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlerde fotoğraflar en fazla oranda sırasıyla sayfanın orta üstünde, sol üst köşesinde, sağ üst köşesinde, tam ortasında, sol ortasında, sol alt köşesinde, sağ alt köşede ve orta altta yer almıştır. Sağ ortada ise en az oranda fotoğrafa yer verilmiştir. Milliyet Gazetesi'ne baktığımızda ise Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlerde fotoğraflar en fazla oranda sırasıyla sayfanın orta üstünde, sağ üst köşesinde, sağ alt köşesinde, sol ortada, sağ ortada, tam ortasında, sol alt köşesinde, ve orta alttadır. Sol üst köşede ise en az oranda fotoğrafa yer verilmiştir

Fotoğrafın Üretildiği Haber Organizasyonu	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Kendi Üretimi	11	15,94%	14	13,33%	18	14,63%
Haber Ajanslarının Üretimi	2	2,90%	0	0,00%	3	2,44%
Belirlenemedi	56	81,16%	91	86,67%	102	82,93%
Toplam	69	100,00%	105	100,00%	123	100,00%

Tablo 10: Fotoğrafın Üretildiği Haber Organizasyonu

Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde yer alan Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili fotoğrafların büyük bölümünün kaynağı belirlenememiştir. Her bir gazetede yayınlanan fotoğrafların az bir bölümü kendi üretimleridir, çok az oranda haber ajanslarının üretimi kullanılmış, bunun yanında Hürriyet Gazetesi haber ajanslarının üretiminden hiç faydalanmamıştır.

Fotoğrafın Rengi	**RADİKAL**		**HÜRRİYET**		**MİLLİYET**	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Siyah Beyaz	5	7,25%	2	1,90%	3	2,44%
Renkli	64	92,75%	103	98,10%	120	97,56%
Toplam	69	100,00%	105	100,00%	123	100,00%

Tablo 11: Fotoğrafın Rengi

Haberlerin analizi kapsamında Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlerde yer alan fotoğrafların rengi de incelenmiştir. Radikal Gazetesi'nde toplam 69 fotoğrafa yer verildiği belirlenmiş ve fotoğrafların önemli ölçüde renkli olduğu saptanmıştır, düşük oranda siyah-beyaz fotoğraf kullanılmıştır. Hürriyet Gazetesi'nde toplam 105 fotoğrafa yer verildiği belirlenmiş ve fotoğrafların önemli ölçüde renkli olduğu saptanmıştır, oldukça düşük oranda siyah-beyaz fotoğraf kullanılmıştır. Milliyet Gazetesi'nde toplam 123 fotoğrafa yer verildiği belirlenmiş ve fotoğrafların önemli ölçüde renkli olduğu saptanmıştır, çok düşük oranda siyah-beyaz fotoğraf kullanılmıştır.

Fotoğrafın Metinle İlişkisi	RADİKAL		HÜRRİYET		MİLLİYET	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Fotoğraf Metinle Uyumlu	68	98,55%	103	98,10%	120	97,56%
Fotoğraf Metinle Uyumsuz	1	1,45%	2	1,90%	3	2,44%
Toplam	69	100,00%	105	100,00%	123	100,00%

Tablo 12: Fotoğrafın Metinle İlişkisi

Analiz kapsamında fotoğrafların haberle ilişkisi de incelenmiştir. Elde edilen verilere göre; Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili olarak yer alan fotoğraflar büyük oranda haberlerle uyumludur.

Fotoğrafın Altyazısının İçeriği	RADİKAL		HÜRRİYET		MİLLİYET	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Nesnel	43	62,32%	33	31,43%	60	48,78%
Nesnel Değil	3	4,35%	6	5,71%	10	8,13%
Altyazısız	23	33,33%	66	62,86%	53	43,09%
Toplam	69	100,00%	105	100,00%	123	100,00%

Tablo 13: Fotoğrafın Altyazısının İçeriği

Analiz kapsamında fotoğraf altyazılarının içeriği de incelenmiştir. Buna göre, Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde yer alan fotoğraf altyazıları büyük oranda nesneldir. Bu üç gazete birbiriyle kıyaslandığında, 123 fotoğraf alt yazısı kullanmış olan Milliyet Gazetesi'nin diğer iki gazeteye oranla daha az nesnel olduğu belirlenmiştir.

3.4.2. Haberin Niteliksel Analizi

Basın Ahlak İlkeleri	RADİKAL		HÜRRİYET		MİLLİYET	
	Toplam Haber Sayısı:77		Toplam Haber Sayısı:103		Toplam Haber Sayısı:131	
	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)	SAYI	ORAN (%)
Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.	11	%14,29	53	%51,46	74	%56,49
Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.	14	%18,18	61	%59,22	81	%61,83
Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.	0	%0	0	%0	0	%0

Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.	17	%23,08	69	%66,99	89	%67,94
Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.	24	%31,17	71	%68,93	97	%74,05
Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.	27	%35,06	63	%61,17	91	%69,47
Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.	14	%18,18	44	%42,72	76	%58,02
Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.	56	%72,73	83	%80,58	102	%77,86
Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.	8	%10,39	52	%50,49	69	%52,67

Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.	17	%22,08	56	%54,37	77	%58,78
Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.	0	%0	0	%0	0	%0
Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.	4	%5,19	22	%21,36	31	%23,66
Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.	18	%23,38	66	%64,08	86	%65,65
İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.	0	%0	0	%0	0	%0
Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.	0	%0	0	%0	0	%0
Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.	0	%0	0	%0	0	%0

Tablo 14: Haberlerin Basın Ahlak İlkelerine Uyumluluğu. (Tablo 15'te seçilmiş olan üç gazetenin Basın Ahlak İlkelerine hangi oranda riayet etmedikleri sorgulanmıştır)

Radikal, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde yer alan haberlerin niceliksel analizinin yanında, niteliksel analizi de gerçekleştirilmiştir. Niceliksel analiz bölümünde aynı yayın grubuna ait bu üç farklı gazetenin "Basın Ahlak İlkelerine" riayet edip etmedikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda 16 Basın Ahlak İlkesi her bir gazete için değerlendirilmiştir. Buna göre; "Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz." İlkesine Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. "Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz." İlkesine Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. "Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez." İlkesine uyum incelenen konu doğrultusunda sınanamamıştır. "Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez." Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. "Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz." Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. "Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz." Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. "Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz." Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. "Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir." İlkesine her üç gazete de uyum gösterememiştir.

“Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.” Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. “Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.” Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. “Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.” İlkesine uyum incelenen konu doğrultusunda sınanamamıştır. “Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.” Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. “Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.” Radikal Gazetesi yüksek oranda riayet ederken, diğer iki gazete, bu ilkeye bağlı kalmamıştır. “İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.” İlkesine uyum incelenen konu doğrultusunda sınanamamıştır. “Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.” İlkesine uyum incelenen konu doğrultusunda sınanamamıştır. “Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.” İlkesine uyum incelenen konu doğrultusunda sınanamamıştır.

Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili, aynı yayın grubuna ait olan üç farklı gazetesi olan Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerinde 10 gün boyunca yayınlanan haberlerin Basın Ahlak İlkelerine uygunluk açısından niteliksel analizi yapıldığında, genel manada Basın Ahlak İlkelerinin ihlal edildiği gözlenmiştir. Bunun yanında Hürriyet ve Milliyet gazeteleri aynı oranda ihlalde bulunmuş, Radikal Gazetesi ise diğerlerinden farklı olarak daha fazla oranda Basın Ahlak İlkelerine uyum göstermiştir.

3.5. Elde Edilen Bulguların Değerlendirilmesi

Aynı yayın grubuna ait üç gazete olan Hürriyet, Milliyet ve Radikal gazetelerinde Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili olarak, 10 gün boyunca (26

Ağustos 2001 - 4 Eylül 2001 tarihleri arası) yayınlanan haberlerin analiz edilmesinden sonra elde edilen bulgular, analiz öncesinde oluşturulan varsayımların büyük ölçüde doğru olduğunu göstermiştir. Birinci varsayım; Basının, haber üretim sürecinde, gerekli araştırmaları yeterince yapmaması, bu doğrultuda Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin doğruluğu kesinleşmemiş haberleri, halkın ilgisi doğrultusunda şekillendirerek sunması ve Radikal gazetesinin ise haber üretimi konusunda diğer iki gazeteye oranla daha hassas çalışmasıdır. Varsayımların sınanması amacıyla oluşturulan kodlama çizelgelerinden elde edilen bulgulara göre, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin Üzeyir Garih cinayetine ilişkin yayınlamış olduğu haberlerde, haberin doğruluğunun henüz kanıtlanmamış olduğu durumlarda dahi haber oluşturma yoluna gittiği, bunun yanında Radikal gazetesinin bu iki gazeteye oranla daha hassas bir tavır sergilediği belirlenmiştir.

İkinci varsayım ise, Basın haberlerinde "Basın Ahlak İlkeleri"ne uyulmaması ve bu doğrultuda Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin yoğunlukla ilkeleri hiçe sayması, bunun yanında Radikal Gazetesi'nin bu iki gazeteye oranla ilkelere daha fazla uyum göstermesidir. Elde edilen bulgulara göre ikinci varsayım da doğrulanmıştır. Özellikle içerik analizi yöntemiyle sınanan varsayımlar arasındaki bu ikinci varsayımımız, içerik analizi içerisinde yer alan nitel analiz bölümünde en açık haliyle kendini göstermiştir.

Üçüncü varsayım, haber içeriğinin doğruluğundan çok sansasyonel ve ilgi çekici kılınmasının ön planda tutulmasıdır. Hürriyet ve Milliyet gazeteleri haberin doğruluğu kanıtlanmadan, duyumlar doğrultusunda elde edilen sansasyonel haberlere yoğunlukla yer vermektedir. Radikal Gazetesi'nde de sansasyonel haberlere rastlamak mümkündür ancak diğer iki gazeteye oranla haber içeriğinin doğruluğuna daha fazla önem vermektedir. Elde edilen verilere göre, Üzeyir Garih cinayeti ile ilgili haberlere sansasyonel içerik katıldığı, haberlerin doğruluğu kanıtlanmadan yayınlandığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Radikal Gazetesi'nin diğer iki gazeteye oranla bu konuda daha titiz çalıştığı belirlenmiştir. Dolayısıyla üçüncü ve son varsayımımız da doğrulanmıştır.

Genel olarak, Üzeyir Garih cinayeti'nin basın ahlak ilkelerine uygunluğunu değerlendirirsek, ombudsmanlık sisteminden, söz konusu ilkelere uyum gösterilip gösterilmediğine kadar geniş bir yelpazede durumu değerlendirmek gerekir.

Ombudsman, hem günümüz gazetecilik ahlakının en önemli meselelerinden olan hem de günümüzde gazetecilerin yarattığı en önemli meselelerden olan "özel hayata saygı" konusunda hayli geniş kabul gören bir sistemdir.

Basının ombudsmanları, vatandaşları gazetelerin dikkatsizliğine, çarpıtmalarına ya da haksızlıklarına karşı korumayı amaçlayan bir kurumdur. Gazete yönetiminden bağımsız ve iş güvenliği içinde çalışan ombudsman, okuyucuların şikâyetlerini araştırıyor ve gerektiğinde kendi gazetesinin hata işlediğini yazabiliyor ve nihayet haberlerde gerekli düzeltmeler yapılıyor. Saygınlığını kanıtlamak isteyen gazete ise bu kimseye dokunamıyor; ombudsmanın işine son verse ya da ona baskı yapsa zor durumda kalabilir. Aslında ombudsman gazetenin prestijini de yükseltmektedir. Ancak bildiğimiz kadarıyla bugün Türkiye'de büyük gazeteler olarak nitelendirdiğimiz gazeteler arasında sadece Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin ombudsmanları bulunmaktadır.

Bu noktada Türkiye'de basın ahlakı konusunu irdeleyebilmek amacıyla bir örnek olay belirledik. İşadamı Üzeyir Garih'in bir cinayete kurban gitmesinin ardından basına yansıyanları toparladık. Ve ombudsman kullanan bir gazeteden örnekler verdik.

İşadamı Üzeyir Garih'in 25 Ağustos 2001 günü İstanbul Eyüp Sultan Mezarlığı'nda öldürülmesinin ardından soruşturmayı yürüten kolluk kuvvetlerinin hukuka aykırı işlem ve uygulamaları ile medyada yer alan haberler ve medya mensuplarının gözaltına alınan şahıslar hakkında tavrı ile gelişen olayların değerlendirilmesi tezimizi doğrulayacak bir olay olarak karşımıza çıkıyor.

Ülkemizin tanınmış işadamlarından Musevi asıllı Üzeyir Garih 25 Ağustos 2001 Cumartesi günü öğle saatlerinde İstanbul'un Eyüp İlçesinde bulunan Eyüp Sultan Mezarlığı'nda ziyaret esnasında bıçaklanarak öldürülmüştür.

Cinayetin öğrenilmesinin hemen ardından Kolluk kuvvetleri olay mahalline seferber olmuş ve cinayet mahalli yakınında bulunanların sözlü ifadelerine dayanılarak gözaltı işlemleri yapılmıştır. İlk olarak olay mahalli yakınında "Deli Fuat" lakaplı birisinin adının geçmesi üzerine civarda bulunan "Fuat N." İsimli 13 yaşındaki çocuk babası ile birlikte toplam 6 kişi gözaltına alınmıştır. İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü yetkilileri yaptıkları açıklamalarla "katilin saptandığını" belirtmişlerdir. 26 Ağustos 2001 Pazar günkü gazetelerde Küçük F.N. büyük haksızlıklarla, aşağılanarak teşhir edilmiş, "tinerci, balici, madde bağımlısı, deli, katil"gibi sıfatlarla suçlu ilan edilmiştir.

Gözaltına alınanlar ertesi gün gece yarısı çıkarıldıkları Eyüp Nöbetçi Cumhuriyet Savcısı tarafından serbest bırakılmışlardır.

Ardından gasp edilen cep telefonunun elektronik olarak takibi ile Hasdal Kışlası'nda bir askerin kullandığı tespit edilmiştir. Telefonu kullanan askerin Yener Yermez isimli erden aldığının öğrenilmesi üzerine gözler "Yener Yermez"e çevrildi. Ancak aranıldığını kısa sürede öğrenen er Yener Yermez kışlasından firar etti. 29 Ağustos 2001 günü Yener Yermez ile bağları olduğu gerekçesiyle Pınar Konuşkan ve Suna Taşdelen ile birlikte N.P., E.N., ve 17 yaşındaki E.N. olmak üzere toplam 5 bayan gözaltına alındı.

F.N.'nin masum olduğunu ve haksızlığa uğradığı söylendi ama yapılan kontrolsüz yayınlarla gözaltına alınan kadınlara "fahişe" damgası vurulmasında bir sakınca görülmedi.

Pınar Konuşkan dışındaki bayanlar 3 Eylül günü çıkarıldıkları Eyüp Cumhuriyet Savcılığı tarafından ifadeleri alındıktan sonra serbest bırakıldılar.

Serbest bırakıldıktan sonra kızların kimisi başına türban takarak, kimisi Adliye'nin penceresinde kaçarak basından "kaçırıldı". Fakat günlerce Pınar Konuşkan olarak basına tanıtılan Suna Taşdelen kendisini gazeteci ordusunun içinde buldu. Taşdelen'in serbest bırakılması çok kısa sürmüştü, çünkü gazeteciler röportaj ve soru sorma sınırını aşarak Suna Taşdelen'i yaka paça yerlerde sürükleyerek "kaçırdılar".

Aynı şeyler iki gün sonra serbest bırakılan "gerçek" Pınar Konuşkan'ın başına daha da fazlasıyla geldi. Reyting kaygısıyla basın çalışanları Pınar Konuşkan'ı zorla, hatta boğazında tutularak, yerlerde sürükleyerek kaçırmaya çalıştılar. Baygınlık geçiren kadın, mahalle sakinlerinin yardımıyla ancak "kurtarılabildi".

Telefonun tespitinden sonra kışladan firar eden er Yener Yermez'e ait banka kartı Beşiktaş'ta bir bankamatik cihazında sıkışmış olarak bulundu. Yermez'in "bir numaralı zanlı" ilan edilmesinden yaklaşık 10 gün sonra Kayseri ili girişinde bir otobüste kimlik kontrolü sırasında yakalanarak gözaltına alındı. Gözaltına alındıktan sonra suçlamayı kabul ettiği öğrenildi.

5 Eylül'de Eyüp Sulh Ceza Mahkemesi "Soruşturmanın Gizliliğine" karar verdi. Ardından cinayetle ilgili örgüt iddiaları gerekçesiyle İstanbul DGM Cumhuriyet Başsavcılığı soruşturma başlattı.

Suna Taşdelen'in ailesi kızlarının Show TV kanalı tarafından kaçırılıp ekrana çıkarılmasından sonra hiçbir bilgi veya haber alamadıklarını söylemiştir. Defalarca Show TV'ye giderek kızını soran babaya yayından sonra bıraktıklarını ve nereye gittiğini bilmediklerini söylemişlerdir. Baba Hasan T. "Kızım televizyonda çıktıktan sonra oğlum işten çıkarıldı. Neyse ki kızımın olayla ilgisi olmadığı anlaşılınca tekrar işine dönebildi. Bu olaylardan sonra artık rahatlıkla sokağa çıkamaz olduk." dedi.

Kolluk kuvvetleri, olay yerini bir kordonla kapatarak en hassas şekilde delil araştırması yapması gerekirken, emniyetin çeşitli birimlerine ait yüzlerce polis ve basın mensupları olay yerini adeta işgal etmiştir.

Bir taraftan medyaya doğru - yanlış sürekli bilgi sızdırılırken diğer taraftan da medya da yer alan yanlış bilgilere göre gözaltı işlemleri yapılmıştır.

Medya mensupları olayın ilk günlerinden itibaren gözaltına alınanlar hakkında gerçek dışı ve kişilik haklarına saldırı niteliği taşıyan yayanılar yapmışlardır. Bunun da en büyük sebebi her zaman rastlanıldığı gibi haber kaynağı olarak kolluk kuvvetlerini kullanması ve bilgilerin doğruluğunu incelememesidir.

Medya mensupları reyting uğruna basın meslek kurallarını, ahlak ve etiğini hiçe saymıştır. Reyting uğruna yapılanlar insanların kişilik haklarına saldırıyı aşarak Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak düzenlenen "adam kaçırma" suçunu işleme boyutlarına vardırmıştır.

Bunun yanında, televizyondan, internet üzerinden ve gazeteleri aracılığıyla yayın yapan basın kuruluşları Üzeyir Garih'in öldürüldüğü 25 Ağustos 2001 günü, Üzeyir Garih'in öldürüldüğünü, katil yakalandığını ve suçunu itiraf ettiğini vurguladılar. "Deli Fuat" lakaplı 13 yaşında bir çocuk suçlu olarak ortaya kondu. Ama olay henüz gerçekleşmişti ve olayın incelikleri polis tarafından bile incelenmeden medya bir çocuğu suçlu ilan etmiş ve boy boy fotoğraflarını yayınlayarak, teşhir edilebildiğince edilmiştir.

Garih Cinayeti soruşturması sırasında yaşananlar büyük şehirlerin varoşlarını, gecekondu mahallelerindeki sefaleti, sokak çocuklarını, küçük yaşta fuhşa düşen kızları, yetiştirme yurtlarını tekrar gündeme getirdi. Olayın medyaya yansımasıyla ilgili tek olumlu gelişme ise bu olmuştur.

Gazeteciler, tüm kaynaklardan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmalı ve dikkatsizlikten kaynaklanan hatalardan kaçınmak için çaba göstermelidirler. Bilinçli çarpıtmalara asla izin verilemez.

Türk basını, pek çok ayrı kaynaktan elde edilen bilgilerin doğruluğunu araştırmamakta ve bilgi edinmek için çok kaynağa da ihtiyaç duymamaktadır. İşin bir ucunda devlet olduğunda, polis olduğunda, gazeteler, bu "kaynaktan" gelen her şeyi tereddütsüz aktarmaktadırlar. Bugüne kadarki bütün büyük operasyon haberlerinde basın temelsiz, birbiriyle çelişen, pek çoğu sonradan yanlış veya daha kötüsü yalan çıkan binlerce ayrıntıyı aktarmıştır.

Özellikle polisin, tek bir yetkili ağızdan, gerektiğinde, gerektiği kadar açıklama yapmak yerine, gazetecilere pek çok çelişik ve tutarsız ayrıntıyı sızdırması nedeniyle, bu sorumsuzluk, yazılan haberlerin -gerçeğe denk düşmese bile- bir mantık bütünlüğünden de yoksun olmasına yol açmaktadır.

Türkiye'de gazeteci, haber aldığı olay hakkında önce bir karar veren, sonra bu hükmünü doğrulayacak şekilde haberi "düzenleyen" bir kişidir. Gazete veya TV kanalı, hemen her zaman bir yargı eşliğinde kamuya sunduğu haberle ilişkili tutumunu, öğrenilecek bir ayrıntı, sonradan kurulacak ve "aslında onun öyle olmadığını..." gösterecek bir bağlantı yüzünden değiştirmez. TV haberlerindeki magazinsel unsurlar, gazetelerin üçüncü sayfa haberleri, gazetecinin kendi işini bırakıp eline geçirdiği herkesi yargılamasının örnekleridir. Bütün bu haberlerdeki hemen bütün ayrıntılar, bir cinayetin, bir intiharın vs. hemen ardından, polisten edinilebilen bilgilerdir. Medya, bunlarla bir trajik hikaye kurar ve bunu kamuya sunar. Bunun adı her şey olabilir, ama asla "haber" olamaz.

Gazeteciler, haberlere konu olan kişilere, kendilerine ilişkin suçlamalara yanıt verme fırsatı sağlamak için gayretli bir şekilde ulaşmaya çalışmalıdırlar.

Gazete veya TV kanalı, bir tek haberle bir insanın hayatını söndürebilir. Bunu biliyoruz, örnekleri çok. Bu durumu Üzeyir Garih cinayetinin ardından izledik. 13 yaşında bir çocuk inanılmaz bir şekilde kamu önünde yargılandı.

Kanıtlara bakıp kişileri adam öldürmekle veya terörist bir örgüte üye olmakla suçlayacak kişi savcıdır. O da iddiasını mahkemeye sunmakla yükümlüdür ve ancak bu kadarına yetkilidir. Gazeteciyse, ancak mahkeme karar verdikten sonra, bu kişilerin o cinayetlerden ötürü hüküm giydiklerini belirtebilir. Ancak örnek olay olarak seçtiğimiz Üzeyir Garih cinayetinde görüyoruz ki basın ne yazık ki sahip olduğu misyonun fazlasıyla sınırları dışına çıkmıştır.

Haberler, olayın hemen üstüne vakit kaybedilmeden yazılır. Bu insanlar, ertesi gün bütün topluma teşhir edilecekleri sayfalar hazırlanırken, gözaltında veya hastanede bile olabilirler. Cevap verebilecek imkanları yoktur. Ama zaten onlara bir şey soran da olmamıştır. Medya yüzünden mağdur olan insanların mağduriyetini hiçbir tazminat cezası gideremez. Çünkü bu, toplumsal plandaki bir mağduriyettir ve ancak bir tek şekilde giderilebilir: mağdur edilenin masumiyeti üzerine aynı büyüklükte haberler yapılarak. Bu bir ikilemdir. Çünkü medya, zaten baştan kendini savunma hakkı tanımayarak mağdur ettiği insana bu hakkı sonradan, aklanması için hiç tanımaz. Ama tanısa bile bu yine medyanın gücünün artmasına yol açacak bir durumdur.

Bu olayla Türk basınının etik açıdan ne durumda olduğu açıkça görülmektedir. Henüz mahkeme olmadan insanlar basın tarafından suçlu ilan edilmiştir. Olayla ilişkisi olduğu tahmin edilen kişiler basın tarafından kaçırılmış, hatta para teklif edilerek bu kişiler konuşturulmuştur. Kamunun vicdanı ile oyun oynanmıştır. Çeşitli kaynaklardan alınan bilgiler, doğruluğu kanıtlanmadan kamuya sunulmuştur. Reyting kaygısı basın kuruluşlularını kamu vicdanı açısından son derece tehlikeli boyutlara taşımıştır. Basın tarafından suçlu ilan edilen kişiler linç tehlikesi bile yaşamışlardır. Bu

durumda basın kuruluşlarının her hangi bir ilkeye bağlı kalmadıkları, gazetecilerin meslek ahlakından bağımsız hareket ettiklerini söylemek de hiç yanlış olmaz.

Açıkça görüyoruz ki, Türkiye'de özdenetim için atılan adımlardan biri olan ve parmakla gösterilebilecek kadar az sayıda bulunan ombudsmanlık sistemi dahi gerektiği gibi değerlendirilememektedir. Okur temsilcisi niteliğiyle hizmet veren gazeteciler okurun dilinden değil, bağlı bulundukları kurumun dilinden konuşmaktadırlar.

Basın konseyi yüksek kurulu, Suna Taşdelen ve Pınar Konuşkan'ın kaçırılmasıyla ilgili görüntüler nedeniyle Show Televizyonu'nun "kınanmasına", karar vermişti.[145]

Üzeyir Garih cinayeti tanığı oldukları gerekçesiyle ifadelerine başvurulan Suna Taşdelen ve Pınar Konuşkan'ın Televizyon programına çıkarılma ve mülakat amacıyla kaçırılma girişimleri sırasında meydana gelen görüntülerle ilgili olarak yapılan başvuruyu inceleyen Yüksek Kurul, aşağıdaki gerekçelerle Show Televizyonu'nun "kınanmasına" karar verdi.

Basın Konseyi Başkanı Oktay Ekşi, "Üzeyir Garih cinayeti tanığı oldukları gerekçesiyle ifadelerine başvurulan Suna Taşdelen ve Pınar Konuşkan isimli kadınların Show TV ve Kanal D televizyonlarına mensup gazeteciler tarafından kaçırılırcasına zorlanarak kendi haber merkezlerine götürülme çabalarıyla ilgili görüntülerdeki gazetecilerle, bu gazetecilerin çalıştığı TV kanallarının –veya varsa gazetelerin- tutumlarının Basın Meslek İlkeleri'ne aykırı olduğu iddiasıyla ve Basın Konseyi Sözleşmesi'nin 11. Maddesinin d fıkrası gereğince" başvuruda bulunmuştur. Show TV yetkililerinden gelen açıklamada özetle, "kendilerinin Suna Taşdelen'i, anlaşarak ekrana çıkardıklarını, Pınar Konuşkan'la da Suna Taşdelen ve erkek arkadaşı aracılığıyla programa çıkma konusunda anlaştıklarını, ancak Konuşkan'ı haber merkezlerine götürmelerine Milliyet Gazetesi

[145] http://www.basinkonseyi.org.tr/kararlar/yk-kararlari131.htm

muhabirlerinin engel olduğunu, bu nedenle arbede yaşandığını" ifade etmişlerdir.

Basın Konseyi Yüksek Kurulu, yaptığı inceleme sonucu, Suna Taşdelen ile Pınar Konuşkan'ın programa çıkarma amacıyla kaçırılırcasına götürülmesi nedeniyle, Basın Meslek İlkeleri'nden "Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır" içerikli 12. maddesini ihlal ettiği sonucuna vararak, Show Televizyonu'nun "kınanmasına" oy çokluğuyla karar verdi.

(BKYK/2001/86)

Basın Konseyi'nin internet sitesinden alınan bu karar ve görüntüler, medyanın içinde bulunduğu etik yanlışlığı açıkça ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Yeni Çağ filozoflarından Descartes'e göre, kesin ahlak oluşmuş değil, oluşacak bir ahlaktır. Ahlakın temeli ile felsefi düşünce arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Bu bağlamda, ahlak ve etik ile felsefi düşünceler arasındaki ilişkiyi, basında etik ve ahlak kavramlarını ele aldık. Gazetecinin ahlak anlayışı ile enformasyon ve haber oluşumu arasındaki ilişkiyi dikkate alarak, basın etiğini anlatmaya çalıştık. Basın etiği konusunda önemli olan haber anlayışı, haber örgütü ve tarafsızlık gibi kavramlara yer verdik. Haberin ve basının yapısal dönüşümü arasındaki yakın ilişkiyi göstermeye çalıştık.

Özgürlük, hak, sorumluluk ve özdenetim kavramları çerçevesinde bir basın etiğinden söz edebiliriz. Bu bağlamda, basın etiği birçok soruyu yanıtlayabilir, örneğin: Basın özgürlüğü kimin özgürlüğüdür? Gazetecinin sosyal sorumluluğu kime karşıdır? Özdenetim neden gereklidir?

Gazeteci ile çalıştığı kurum arasındaki etik ikilemlerinin kaynağını göstermeye çalıştık. Basındaki sorunların tek çözüm yolunun, basın ahlak ilkeleri olduğunu, önemle belirttik. Basının önemli sorunlarını şöyle sıralayabiliriz: 'Tarafsız Gazetecilik'in yerini 'Yorumsal Gazetecilik' almıştır. Haber değeri olmayan enformasyonlar, eğlenceli bir biçimde sunulmaktadır. Bilgilendirme yerine enforme etme, gerçeği aktarma yerine kurgulanmış haber verme olağan görünmektedir. Haber bir mal olarak satılmakta, okuyucu Pazar payı olarak görülmektedir. Tartışma yerine ikna etme politikası, pasifleşen ve yabancılaşan kitleleri yaratmaktadır. Reyting kaygısı ve tekelleşme, haberin içeriğini etkilemektedir. Haberde "Biz ve Onlar" politikası uygulanmaktadır. Bir yanda azınlık olan seçkinler grubu diğer yanda çoğunluk olan halk söz konusudur.

Bu süreçte, basın kamu çıkarını dikkate almadan, iktidar erki için hizmet etmektedir. Haber yaratma ile haber aktarma arasındaki ince çizgiyi aşarak, basın, uydurma haber, saptırılmış haber ve yanlış haber üretmektedir. Karar alma mekanizmalarının sanal gündem yaratma sürecinde

halkın haber alma özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Tüm bu uygulamalar çerçevesinde, basında bir 'kimlik bunalımı' süreci yaşanmaktadır. Bunalımın nedeni ise, etik ilkelere önem vermemek. Bu süreci geçirirken, halkın basına olan güveni de azalmaktadır.

Çalışmamızda basında yapılan yanlış uygulamaları belirttikten sonra, uygulanması gereken etik ilkeleri vurgulayarak, varolan sorunlara çözüm bulmaya çalıştık.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından yayımlanan "Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi" gazetecilerin uyması gereken meslek kurallarını açık bir biçimde belirlemektedir. "Hak ve Sorumluluk Bildirgesinin beş ana hattı söyle tanımlanabilir:

A) İnsan ve Yurttaş Hakkı
B) Gazeteci Tanımı
C) Gazetecinin Sorumluluğu
D) Gazetecinin Hakları
E) Gazetecinin Temel Görevleri ve ilkeleri

Ancak tezimizin sonucunda görüyoruz ki ne dünyada ne de Türkiye'de yazılı olarak yer alan hiçbir kurala uyulmamakta, dolayısıyla basının öngörmesi gereken ahlak ve etik değerler göz ardı edilmektedir. Pek çok kaynak bu değerlerin üzerinde fazlasıyla durmuş ancak ne yazık ki konuyla ilgili açıklamalar olabildiğince dağınık olarak yer bulabilmiştir. Bu dağınıklık çeşitli çatışmalar yaratmış ve sağlıklı bir kaynağa ulaşmak neredeyse imkansız hale gelmiştir. Bu tezle geniş bir kaynak taraması yapılarak var olan bilgiler toparlanmış ve tutarlı bir kaynak oluşturulmuştur.

Türkiye'de ombudsman kurumuna baktığımızda, konuya ilişkin tartışmalar 1970'lerin sonlarında başlamıştır.

Bu konuda çoğunlukla ombudsman kurumunun mantığını savunan, ombudsman mekanizmasını yönetsel yapımıza uydurmayı amaçlayan çalışmalar yapılmıştır.

Bu çabaların en son halkası da Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı'yla getirilmeye çalışılan "Halk Denetçisi" kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından AB'nin kendi bünyesinde ve üye ülkelerde kurulan ombudsmanlık kurumunun Türkiye'de de kurulması önerilmektedir. Ne yazık ki böyle bir kurum henüz kurulamamıştır. 2000 yılında TBMM'de bu konuyla ilgili bir yasa taslağı hazırlanmış, ilgili komisyonlarda görüşülmüş; fakat kanun halini alamamıştır.

Türkiye'de ombudsmanlığın kurulamaması akla birtakım soruları da beraberinde getirmektedir. Acaba bazı kurumlarda kokuşan ve yıllardan beri süren ahlaksızlıkların önlenmesi istenmemekte midir? Ombudsmanın da yolsuzluk yapmasından, yakınlarına rant sağlamasından, taraf tutmasından, hakkaniyete riayet etmemesinden mi çekiniliyor? Halbuki ülkemiz genelinde liyakatli, bilgili, güvenilir vb. ombudsman özelliklerini yaşam biçimi yapan dürüst kimseler vardır. Ombudsmanlık ile halihazırda kurulu bulunan öteki bağımsız denetim kurullarını karıştırmamak gerekir. Bu kurulların hiçbirinin halk ile ilişkisi yoktur, bu nedenle de halkın şikayetlerine bakmamaktadır. Sayısı bir hayli kabarık olan bu kurulların neye yaradığını halk da bilmemektedir.

Gazeteciler İçin Doğru Davranış Kodları: Baskıcı rejimlerde kod, mağdur durumundaki gazetecilere ahlaki destek vermenin ve mesleki dayanışmayı teşvik etmenin bir yolu olabilir. Daha liberal rejimlerde kodlar, gazetecilerin kendileri yerine daha çok halktan kişileri korumaya ağırlık verecektir. Kodun içeriği onu hazırlayan cemiyete bağlı olacaktır.

Britanya'da kodlar bir sendika (Ulusal Gazeteciler Sendikası), bir yayıncı birliği (Gazete Yayıncıları Birliği), hükümete bağlı bir komite (Calcutt Komitesi) ve bir hukuk heyeti (Yayın Standartları Konseyi) tarafından oluşturulmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinde ise, gazete editörleri (Amerikan Gazete Editörleri Topluluğu) ve radyo ve televizyon direktörleri (Radyo/televizyon Haber Direktörleri Birliği) tarafından oluşturulan örnekler vardır. Gazetecilere yönelik davranış kodlarının çoğu haber yayıncılığından çok basın haberciliği ile ilgilidir.[146]

Basın konseyleri gibi düzenleyici kurumlar şikayetler hakkında karar verirken yalnızca davranış kodlarını yorumlamakla kalmayıp, nelerin kabul edilir olup olmadığına kendi yargılarını da katarak karar verebilirler. Bu yargılama sistemi içinde çalışan gazeteciler de, kendilerine yönelik şikayetleri önlemek üzere bu kurumların kararlarını ve bu kararların verilme nedenlerini dikkate almak zorundadırlar.

Gazeteciler için konulan kodlardan doğrudan yararlanan üç kesim vardır. Birincisi, gazetecilerin çalıştıkları gazete ve dergilerin okuyucularıdır. Haberlerin doğru, geçerli, objektif olmasını öngören hükümlerin, okuyucuları yönlendirilmekten koruyup, kendi günlük kararlarını verirken bu haberlerdeki bilgilerden yararlanmalarını sağlayacağı düşünülebilir. İkinci olarak gazetecilerin malzeme temin ettikleri kişiler gelir, örneğin bir kodda gazetecinin, kendisine bilgi veren bir kişinin adını açıklamaması, güvenini kötüye kullanmaması istenebilir. Üçüncü olarak da, gazetecinin araştırdığı hikayeye konu olan kişiler vardır. Bunlar için de kodda, gazetecinin hakkında yazdığı kişi veya kişilerin mahremiyetine girmemesi, taciz etmemesi istenebilir.

Gazeteciler için oluşturulan bir davranış kodu, pek çok meslek kodunda geçerli olan hükümleri içerebilir. Bu hükümlerin başında, meslek sahiplerine mesleğin itibarını sarsacak davranışlardan kaçınmalarını şiddetle

[146] Nigel G.E. Harris, **Gazeteciler İçin Davranış Kodları**, Der: A.Belsey ve R. Chaduick, a.g.e, s.86-87. v.d.

tavsiye eden hükümler gelir. Gazetecilik kodları genellikle, güvenirliği sağlamak için muhabirlerden yalnızca niteliği belirli olan malzemeleri aktarmalarını ister. Muhabirlerden gerçeği vermeleri, doğru ve objektif yazı yazmaları, gerçekleri çarpıtmadan, ayıklamadan ve yanlış sunmadan vermeleri, yanlılıktan ve taraf tutmaktan uzak kalmaları, varsayımları ve görüşleri gerçeklerden ayırmaları istenir.[147]

Kaynakların gizli tutulmayı talep ettikleri tartışmalı olan bir konu, kaynakların kimliğiyle değil, sağladıkları bilgiyle ilgilidir. Siyasetçiler bazen gazetecilere "kaydedilmek üzere" (on the record) pek az bilgi verirler, sonra da söyleyecekleri diğer şeylerin "kayıt dışı " (off the record) olmasını, yani gizli kalmasını isterler. Bu sözü aldıktan sonra haber değeri olan bilgilen açıklarlar. Kodlardan bazıları, gazetecilerden kişilerin özel yaşamına girmemesini açık bir dille isteyen hükümler içermektedir. Bu hükümler, halkın tepkisini çeken bazı özel yaşama tecavüz olaylarından sonra ortaya çıkmıştır. Gazeteciler bazen bir haberi kovalarken kimliklerini açığa vurmazlar veya gizlerler. Bazı kodlarda gazetecilerin bilgi toplarken kendilerini farklı tanımalarına veya kaçamak yapmalarına karşı çıkılır. Bu tür hükümler aldatmaya yönelik her türlü davranışı yasaklar.

Kendileri hakkında yayımlanan şeylerden ötürü korunmayı hak eden kişilerle ilgili hükümler üçe ayrılır. İlk olarak, kendilerine göre haksızlık yapıldığını düşünenlere cevap hakkı tanımasıyla ilgili hükümler bulunmaktadır. Bir kodda böyle bir hüküm varsa, cevapların orijinal habere verilen yere benzer bir yerde yayımlanması önemlidir. İkinci olarak, editörlerin yayımlamaktan kaçınmaları gerektiği söylenen bazı bilgilerin listesini içeren hükümler vardır. Örneğin tecavüz kurbanlarının kimliklerini vermek, suçluların masum olan yakınlarının ve arkadaşlarının ismini vermek yasal olduğu halde kodlarda bunlardan kaçınılması tavsiye edilir. Üçüncü olarak, ayrımcı bir dil kullanmayı, anlatılan haberle doğrudan ilgili olmadığı halde bir kişinin ırkı, rengi, dini, cinsiyeti veya cinsel tercihleriyle ilgili ayrıntıları vermeyi

[147] Nigel G.E. Harris, a.g.e, s.93-94. v.d.

onaylamayan hükümlerdir. Gazetecileri korumaya yönelik hükümler ya azdır, ya da hiç yoktur, birkaç kodda yer alan bir konu da telif hakkının ihlaliyle ilgilidir.

Mahremiyet ve medyanın mahremiyete tecavüz ettiğini bildiren iddialar, gazetecilik ahlakının merkezi konularındandır. Mahremiyet hakkı "Kamu yararı" adına belirli koşullarda aşılabilir. Bir kişinin özel alanında tutmayı tercih ettiği bir bilginin aslında kamusal alanda olması gerekiyorsa, bilginin kamusal alana getirilmesi o kişinin mahremiyet hakkının çiğnendiğini göstermez.

Mahremiyet ahlaki statüsünden gizlilikten ayrılır. Özel yaşamdaki bir davranış kamusal yaşamla ilgiliyse, özel yaşam inceleme ve araştırmaya açıktır. İlgisizse mahremiyetin sınırları içinde demektir. Rıza, mahremiyet konusuyla yakından alakalıdır. Suça, yolsuzluğa, ikiyüzlülüğe ve etik dışı davranışlara karışma hallerinde rıza almak gerekmez. Kendilerini halkın gözleri önünde buluveren sıradan insanların ve olaylarla hiçbir ilgisi olmayan masum aile bireylerinin mutlaka rızaları alınmalıdır. Medya etiği tıp alanındaki etik uygulamaları örnek kabul ederek, haberi yapılacak kişilerin rızalarının alınması gerektiğinde ısrar edebilir. Mahremiyeti koruması gereken yasalar değil, eliktir. Makul bir etik kodu, gazetecilerin araştırma yapmasını yasaklamak yerine teşvik etmelidir. Yani yapılmaması gerekenleri içeren olumsuz bir liste değil, demokratik bir toplumda basının olumlu rolünü vurgulayan bir kod olmalı.[148]

İtalya'da Ağustos ayının sonunda yeni bir etik kodu oluşturuldu. Böylelikle artık kamusal niteliği olan kişilerin özel hayatları kolay kolay didiklenmeyecek, ekranlara, mikrofonlara, gazete sütunlarına yansıyamayacak. Gizli çekim yani gizli kamera ve gizli mikrofonlarla yapılan kayıtlar, uzaktan teleobjektifle çekilen fotoğraflar İtalyan basınında daha sık denetlenecek. Yeni etik kod, gazetecilerin haber toplarken kimliklerini gizleme

[148] Andrew Belsey, **Mahremiyet Aleniyet Siyaset**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chacdwick, s.110-118.

uygulamasına da son veriyor. Yeni etik kodu, İtalyan Ulusal Gazeteciler Birliği ile resmi bir kurum olan Autorita Garante Per la Privacy'nin (Özel Yaşamı Güvence Altına Alan Makam) ortak çalışması sayesinde ortaya çıktı. Yeni etik kodda, 13. Madde, haberlere konu olan reşit olmayanların, çocuklarının kimlik ve resimlerinin yayımlanmamasıyla ilgilidir. Gazeteciler yeni etik kodun 'haber alma özgürlüğüne kısıtlamaları getirdiğini öne sürüyorlar. Yeni kodda "Eğer haber, kamusal niteliği olan bir kişinin özel hayatına ilişkin bilgi içeriyor ve bu bilgi ancak kişinin kamusal yaşamını ilgilendiriyorsa yayımlanabilir". Yeni kod 'özel ikamet' tanımını da genişletiyor. Hastane, işyeri, cezaevi gibi mekanlar da özel ev olarak algılanıyor ve bu mekanlara giriş de ancak habere konu olan kişinin izniyle gerçekleşebiliyor. Autorita Garante Per la Privacy'nin Başkanı Stefano Rodola, bu yeni etik kodu, "İletişim özgürlüğü ile kişilerin özel yaşamına saygı arasında bir denge kurma girişimi" olarak niteledi. Avrupa Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun yanı sıra Amerikan Federal İletişim Komisyonu'nun yaklaşık beş yıldır üzerinde durduğu ve artık Avrupa Hukuku'na giren 'imaj Hakkı' bütün insanların görüntülerinin, sadece ve münhasıran kendilerine ait olduğunu belirtiyor. Bu hak uyarınca, herhangi bir kişinin imajı yani fotoğraf ya da filmi, kendi izni olmaksızın, bilerek ya da bilmeyerek, açık ya da gizli bir şekilde çekilemez ve yayınlanamaz.[149]

Bütün bunların yanında tezimiz bünyesinde 3. bölüm içerisinde Üzeyir Garih cinayetinin ardından gazetelere yansıyan haberler nicel ve nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve basının ahlak ve etik ilkelere uyum göstermedikleri doğrulanmıştır.

Tezimizin sonucuyla birlikte bir de öneri getirmemiz gerekirse, Immediast yaklaşım karşımıza çıkmaktadır.

Asıl olarak Amerika'da faaliyet yürüten ama Avrupa'da ve dünyanın her tarafında hızla örgütlenmekte olan Immediast grubu medya karşıtı hareketlerden biridir. "Atmosfer kamunun malıdır, hava herkesindir, öyleyse radyo ve TV sinyalleri de kamuya ait malıdır" diyen grup, medyaya karşı

[149] Ragıp Duran, **Başkanın Şeyi ve Kamu Yararı**, Radikal Gazetesi, İstanbul, 11 Ekim 1998, s.6.

yürüttüğü muhalefeti, alternatif bir medyanın nasıl yaratılabileceğine dair somut bir programla ifade etmektedir. Medya, kamunun çıkarlarına değil, devletin ve diğer şirketlerin çıkarlarına hizmet eder. Immediast, medyanın devlet ve şirketler elinden alınarak halk denetimden geçmesini isteyen ve bunun için mücadele veren grubun adıdır.[150]

Artık işitmek istemediğimiz ve yanıt vermeyeceğimiz aldatıcı mesajlarla kuşatılmaya hoşgörüyle bakamayız. Artık halka iletilen bilgiyi sansürleyen, engelleyen ve inkar eden girilemez bir Devlet'e hoşgörüyle bakamayız. Amacımız kamunun bilincini aptalca zaman, yer ve dikkat ihlallerinden kurtarmaktır. Nihai görevimiz ise, ticari medyayı tamamen susturmaktır.

Bir bilgilenme ekolojisine doğru Immediast yaklaşımın amaçları; Şirket ve devlet medya denetiminin temel kaynaklarını, dinamiklerini ve etkilerini belgelemek. Akıl denetimi, davranış değiştirme ve imaj yaratımı yöntemlerini teşhir etmek. Aldatıcı, bilgisizlendirici ve bilinçaltı medya etkisine karşı bağışıklık kazanmayı ve kurtulmayı güçlendiren araç ve yöntemleri açıkça tartışmak. Tüm iletişim medyasında çözmek, üretmek ve yayımlamak üzere kamunun medya okur-yazarlığını artırmak. Kültürel anlatımlar, eğitim, şebeke çalışması ve direnişi yaratmak. Radyo ve TV yayınlarında kamu egemenliğini ilan etmek. Tüm kamu alanlarını hükümet, şirket ve iş dünyasının mesajlarından kurtarmak. Tüm ticari yayın medyasının halka devri ve halk üretim kütüphanelerinin yaratılması şeklinde sıralanabilir.[151]

---

[150] Noam Chomsky, **Medya Denetimi**, Çeviren: Şen Süer. Tüm Zamanlar Yayıncılık. İstanbul. 1993. s. 6-9.

[151] Noam Chomsky. a.g.e. s. 19.

EK. 1.BASINDA ÖZDENETİM ve BAZI ÜLKELERDE BASINDA ÖZDENETİM İLE İLGİLİ GELİŞTİRİLEN METİNLER

Pek çok ülkede basının kendi kendini denetimi yolunda atılan adımlar genellikle "basın ahlakı" çerçevesinde toplanmaktadır. Özdenetim bir yandan özgürlük diğer yandan ise, ahlak çerçevesinde değerlendirilmek istenmektedir.

Eğer gazeteciler etik gereklilikleri kabul ettirmek istiyorsak, bunların uygulanmasını izleyecek uygun bir mekanizmaya ihtiyaç duyulacaktır: Özdenetim ya da kendi kendini sınırlamayı sağlayacak bir mekanizma. Avrupa Konseyi kararında ve tavsiyesinde belirtildiği gibi, özdenetim mekanizmasının etkili olabilmesi için, etik ilkelerini çiğneyenlere belirli yaptırımları uygulayabilmesi gerekmektedir. Karar basit bir yaptırım önermektedir: medya, gazetecilerin ve medyanın doğruya bağlı kalmadığı ve etik ilkeler doğrultusunda hareket etmediği her durumu kamuya bildirmekle yükümlüdür. Ayrıca, Avrupa Konseyi içinde Avrupa medyasını denetleyecek bir Ombudsman (etik ilkelerin uygulanmasını denetleyen ve gerektiğinde gazetecileri uyaran kişi) makamının oluşturulması da önerilmektedir. Avrupa Konseyi, gazeteciliğin düzenlenmesinde yasalardan çok etik ilkelerden yanadır. Etik kodlar açısından bakıldığında, bunların etkili olabilmeleri ve saygınlık kazanabilmeleri için yazılı etik ilkeleri içermeleri, özdenetim mekanizmalarına ve yaptırımlara sahip olmaları gerekmektedir.

1.1. Basında Özdenetim Modelleri

Özdenetim modellerini üçe ayırabiliriz: 1) Ahlak kuralları 2) Basın konseyi 3) Ombudsman.

1) Ahlak Kuralları: Basında özdenetimi sağlamada uygulanan yollardan biri meslekle ilgili ahlak kurallarının belirlemesidir. Bu kurallar haber kaynağından hediye alınmaması, ücretsiz haber gezilerine katılınmaması veya haberde yapılan bir yanlışın düzeltilmesi konularında gazeteciye yol

gösteren kurallardır. Bu tür kurallar mesleki bir sorumluluk içinde çalışan gazeteciler üzerinde etkili olmakta, fakat özellikle ahlaki rehberliğe ihtiyacı olanlar için fazla yol gösterici olamamaktadır. Mesleki eğitim ve kültür düzeyi geliştikçe gazeteciler bu tür kurallara daha fazla ihtiyaç duymakta, onları yol gösterici olarak kabul etmektedirler. Ahlak kuralların hem bütün gazete çalışanlarını-muhabir, sütun yazarı ve yazı işleri sorumluları-hem de işvereni bağlamalıdır.[152]

2) Basın Konseyi: Özdenetim düşüncesinden yola çıkılarak varılan bir başka model "Basın Konseyi" modelidir. İlk uygulaması 1916'da İsveç'te görülmüş, İngiltere'de kurulması 1963'te gerçekleştirilmiş. Basın Konseyi'nin amacı, basında çıkan haksız ya da yanlış haberler, yorumlar sonucu onurlan, çıkarları zarar gören kişilerin şikayetleri üzerine konuyu incelemektir. İngiltere'de konseyin kararlarının basın organlarınca kullanılması eğilim güçlüdür. ABD'de ise, konsey modeli başarılı olamamıştır. Konsey modelinin eleştirmenleri genellikle basının gözlemcisinin gene basın olması gerektiğini, basın dışı katılımlı bir örgüt tarafından denetlenmenin basın özgürlüğüne gölge düşüreceğini savunurlar.[153] Basın Konseyleri, diğer görevlerinin yanı sıra profesyonel ahlak açısından yüksek standardı korumakla yükümlüdürler.[154]

3) Ombudsman: Bir başka özdenetim modeli İsveç uygulanmasından esinlenilerek geliştirilmiş olan ombudsman modelidir. İsveç'te uygulanan biçimiyle ombudsman, okuyucuların basınla ilgili şikayetlerini yönelttikleri kişidir. Ombudsmanın hükümetle hiçbir bağı yoktur. Bir parlamento üyesi, İsveç Barolar Birliği Başkanı ve İsveç Basın Konseyi temsilcisinden oluşan üç kişilik bir komisyon tarafından seçilir. Maaşı ise, Yayıncılar Derneğindeki gazeteciler tarafından ödenir. Bu modelin bir başka şekilde ortaya çıkması ise her basın organının kendi ombudsmanını belirlemesi biçiminde olmuştur. Bu model çerçevesinde ombudsman kurum içi yazılı eleştiriler yayımlayarak

[152] Zeynep Alemdar, a.g.e. s.24-25.
[153] Zeynep Alemdar. a.g.e. s.26-28.
[154] Vedat Demir, a.g.e. s.29.

gazetecilere mesleki sorumluluklarını hatırlatmanın yanı sıra haber ve yorumlarla ilgili okuyucu şikayetlerini değerlendirir. Bu modelde ombudsman, gazetedeki yanlışlıkları izleyip tekrar edilmelerini önlemeye çalışır. Bu durumda yapılacak olan yanlışlığı yayından önce önleyebilmesi olanaksızdır. Çünkü, ombudsman tarafsızlığını koruyabilmek için gazetenin hazırlanma aşamasına katılmaz, gazeteyi okuyucular gibi çıktığı zaman görür. ABD'de bu model ilk defa 1967'de basın etiği konusunda son derece duyarlı olan iki gazete Louisville Courrier -Journal ve Louisville Times uygulamıştır. Bugün ABD'de 1500'ü aşkın gazetenin sadece 35'inin ombudsmanı vardır. Washington Post gazetesinin eski ombudsmanı Joseph Laiten, gazetelerin ombudsman konusunda çekingen davranmalarını iki nedene bağlamaktadır. Genellikle deneyimli gazetecilerden seçilen ombudsmana ödenen yüksek ücret gereksiz görülmekte, onun yerine her yere koşturacak bir iki genç muhabir yeğlenmektedir. Laiten'e göre ikinci neden, gazetecilerin tepelerinden kendilerini gözlemleyen bir eleştirmenden hoşlanmamalarıdır. Ombudsmanı bağımsız kılan özellik onu yazı işleri üyelerinden ayıran statüsüdür. Çalışırken kendisini ne gazetenin patronuna ne de genel yayın müdürüne karşı sorumlu hissetmektedir. Washington Post'un eski ombudsmanlarından Charles Seib, bu sistemi değerlendirirken ombudsmanın gazete içindeki varlığının haber kadrosunu doğru, açık ve tarafsız haber yazma konusunda daha fazla duyarlılığa ittiğini belirtir.[155]

Ombudsmanlık kurumu 20. yy'ın ikinci yarısından itibaren insan haklarına büyük önem verilmeye başlanması ve yönetimde katılım fikrinin ağır basmasıyla gelişmiştir.

Kurumun oluşumu ise 18. yy'a dayanmaktadır. Oluşumun kaynak yeri İsveç'tir.

Kısaca değinmek gerekirse; 1709'da Poltava Savaşı'nda Ruslara yenilen İsveç Kralı XII. Charles (Demirbaş Şarl) yenilginin ardından kaçıp

[155] Zeynep Alemdar, a.g.e. s.28-30.

Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Demirbaş Şarl'ın Osmanlıya sığınmasından sonra ülkesinde yönetsel düzensizlikler baş göstermiş ve Kral, kamu düzenini sağlamak, yasalara uyulmasını ve kamu görevlilerinin yükümlülüklerini yerine getirmesini güvenceye almak için çok güvendiği bir kimseyi ombudsman (başdanışman) olarak atamıştır. Anayasal bir konuma kavuşmuştur. Beş buçuk yıla yakın Osmanlı topraklarında kalan Demirbaş Şarl'ın Osmanlı Devleti'nde yargıyı ve idareyi gözetim altında tutmak gibi bir işleve sahip olan "Şeyhülislamlık" kurumundan etkilenerek bir başdanışman atadığı da söylenmektedir.

Dünyadaki serüvenine 18. yy'da İsveç'te başlayan, yıllar içinde idarenin denetimi ve idareyle yurttaşın aynı eksende buluşması, idarenin düzgün işlemesini sağlama gibi rolleri üstlenen Ombudsman Kurumu, 20. yy'da bir çok ülke tarafından benimsendi. Kurumun İsveç'ten sonra ilk sıçradığı yer, İsveç'in de içinde olduğu İskandinav Yarımadası'ndaki ülkeler olmuştur. 1919 yılında Finlandiya ombudsman kurumunu kendi bünyesine katmıştır.

Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi gibi uluslar arası kuruluşların da desteğiyle ombudsman kurumunun yaygınlaşma hızı artmıştır. Danimarka 1954 yılında, diğer bir İskandinav Ülkesi Norveç 1963 yılında ombudsman kurumunu benimsemiştir.

İskandinav Yarımadası'ndan sonra ombudsman kurumu Anglo-Sakson ülkelerinde görülmeye başlanmıştır. 1962 yılında Yeni Zelanda, 1967'de Büyük Britanya, 1969'da Kuzey İrlanda, Kanada'nın Quebec Eyaleti, ABD'nin çeşitli eyaletleri ombudsmanlık sistemini kurmuştur.

Kıta Avrupası'nda da pek çok ülke ombudsman kurumunu benimsemiştir; Fransa 1973 yılında, 1977'da Avusturya, 1980'de İspanya ve Hollanda kurumsal düzenlemeyi yapmışlardır. 1992 yılında ise Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Anlaşması'nın 138/e maddesiyle Avrupa Birliği bünyesinde ombudsman kurumu kurulmuştur.

Görüldüğü üzere; bir çok ülkede kurulmuş olan ombudsman kurumu her ülkenin kendi yapısına uygun olarak farklı bir biçime ve işleve bürünmektedir. Ülkelerarası gözlenen farklılıklar bu ülkelerin ombudsman kurumlarının isimlerine de yansımaktadır; Kurum, İngiltere'de Yönetim İçin Parlamento Komiseri (Parliamentary Commissioner for Administration), Fransa'da "Arabulucu" (Mediateur) Avusturya'da "Halk Avukatı", Polonya'da "Yurttaş Hakları Savunucusu" gibi değişik adlarla ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan ombudsmana verilen görevlerin önceliği de ülkeden ülkeye değişmektedir; İsveç'te ombudsmanın görevi, insan hak ve özgürlüklerinin korunması olarak belirlenmişken, İngiltere'de bu görev yurttaşın kötü yönetime karşı korunması Fransa'da ise yurttaş ile yönetim arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

1.2. Dünyada Özdenetim Uygulamaları

Dünya geneline bakıldığında ülkeler bazında özdenetim uygulamaları belli bir tabana oturtulabilse bile nüans farklılıkları göstermektedir. Dünyadaki özdenetim uygulamalarını kavrayabilmek için farklı ülkelerde uygulanan özdenetim modellerini bilmek gerekir.

ABD'de özdenetim konusunda izlenen model, basın konseyinden çok; ahlak kuralları ve ombudsmanlıktır.[156]

Belçika basın ahlak ilkeleri 1951'de yayımlanmıştır. Ahlak ilkelerinin önemli bir özelliği, değişen koşullara göre gözden geçirilir olmasıdır. Belçika basın ahlak ilkeleri çok kapsamlı olup, 200'ü aşan maddeden oluşur. Gazetecilerin hakları, yükümlülükleri, Basın Konseyi çalışma biçimi bu maddelerde açıklığa kavuşturulur.

[156] Zeynep Alemdar, a.g.e. s.57. v.d.

Federal Alman Basın Konseyi'nin dört temel işlevini belirleyen ilkeler, ana çizgileriyle İngiliz örneğinden alınmıştır:

1) Basın özgürlüğünü korumak ve her türlü haber kaynağına ulaşmayı güvence altına almak.

2) Basın alanındaki kötüye kullanmaları belirlemek ve bunları önlemek.

3) Basındaki yapıyı yakından izlemek ve basın özgürlüğünü tehlikeye sokabilecek tekelci gelişimi önlemek.

4) Alman basınını, özellikle basınla ilgili yasa önerileri söz konusu olduğunda hükümet, parlamento ve kamu önünde temsil etmek.

Fransa'da basın ahlak kuralı konusunda kabul edilen ilk metin 1918'de ünlü "Gazetecinin Meslek Görevleri"dir. Bu metin, acık bir biçimde mesleğe yaraşır bir gazetecinin imzasız bile olsa, bütün yazdıklarının sorumluluğunu üstleneceğini, iftira, kanıtsız suçlama, belgelerin bozulması, olayların saptırılması ve yalanı en ağır meslek suçu sayacağını belirtir. Haber elde etmek için dürüst olmayan yolların kullanılmasını, iyi nimetin kötüye kullanımını kınar.

İsveç Basın Konseyi, Yayıncılar Kulübü, İsveç Gazete Yazı İşleri Müdürleri Derneği Gazeteciler Sendikası tarafından 1316'da kurulmuştur. Gazeteciler için bir meslek ahlak kuralı ilk defa 1923'te Yayıncılık Kulübü tarafından kabul edilmiştir. İsveç Gazeteciler Sendikası'nın ahlak ilkeleri, gazetecilerin meslek ahlakına aykırı hareketlerde bulunmayı reddetmeye çağırır. 1974'te başka ahlak ilkeleri gazeteciler, yazı işleri müdürleri ve radyo kuruluşları tarafından kabul edilmiştir. Bu yasa her türlü haksız yayına karşı kişilerin özel yaşamlarının korunması ilkesini getirir. Özel bir bölümü ticari kuruluşların basın üzerindeki baskılarına ayrılmıştır. Kurulan özel bir komite bu konudaki gelişmeleri izlemekle görevlidir. İsveç'teki bu gelişmelere 1969'da basın ombudsmanlığı kurumu eklenmiştir. Bir basın temsilcisi olarak üç kişilik özel bir komite tarafından seçilen basın ombudsmanı basınla ilgili şikayetleri izlemekle görevlidir.

1.3. Basında Özdenetim Konusunda Çeşitli Ülkelerde ya da Örgütlerde Geliştirilen Metinler

Basında özdenetimi sağlayabilmek için pek çok ülke ve örgüt, basın tarafından uyulması gereken kuralları çeşitli özdenetim modelleri çerçevesinde şekillendirmeye çalışmışlardır. Bunu sergileyebilmek adına bazı ülke ve örgütlerde geliştirilen metinlere yer verdik.

1.3.1. Birleşik Krallık Basın Konseyi

Birleşik Krallıkta basın konseyi modeli uygulanmaktadır. İngiltere'nin basın konseyi tüzüğünde, amaçlar aşağıdaki gibidir:

1) İngiliz basınının geleneksel özgürlüğünü korumak.
2) İngiliz basının şöhretini, önemli mesleki ve ticari zorunluluklara uygun bir şekilde korumak.
3) Basının davranışını ya da üçüncü kişilerin ve örgütlerin basına karşı davranışlarını ilgilendiren şikayetleri dinlemek, bu şikayetleri en hızlı ve en pratik yöntemlerle soruşturmak ve bu soruşturmadan sonra ve bu araştırmanın sonucunda başvurulacak davranışı saptamak.
4) Kamu yararını ilgilendiren önemli haber kaynaklarına ulaşmasını kısıtlayan her türlü gelişmeye karşı uyanık bulunmak.
5) Basında daha geniş çapta bir tekelleşme ve yoğunlaşma amacı güden her türlü oyunu açığa çıkarmak (sahip değiştirme, kontrolün el değiştirmesi ve basın kuruluşlarında aşın büyüme de dahil) ve bu gelişmeyi ortaya koyacak istatistik verileri yayımlamak.
6) Bu konuda hükümet, Birleşmiş Milletlerin ilgili kuruluşları ve yabancı ülkelerdeki basın kuruluşları nezdinde girişimlerde bulunmak.

7) Basın konseyinin çalışmaları hakkında düzenli aralıklarla raporlar yayınlamak, basının gelişmesi ve bununla ilgili etkenler konusunda zaman zaman bir durum değerlendirmesi yapmak.[157]

1.3.2. Avustralya Gazeteciler Cemiyeti Basın Ahlak İlkeleri

Avustralya Gazeteciler Cemiyeti Statüsü ve İç Yönetmeliğinin 49. maddesine göre basın mensupları, çalışmaları sırasında aşağıdaki ilkelere uyarlar:

1) Haberleri tam olarak dürüstlükle aktarmak ve yorumlamak.
2) Asıl olayları yazmayı ihmal etmemek. Bazı ayrıntıları atlayarak, değiştirerek, abartarak gerçekleri saptırmamak.
3) Mesleki çalışmalarda, her koşulda, haber kaynaklarının gizliliğine saygı göstermek.
4) Basın dünyası, içinde varolan yükümlülüklerden doğan birliği her zaman ve her yerde gözetmek ve her durumda bir meslektaştan haksız yere çıkar sağlamaya çalışmamak.
5) Kişisel çıkarların, mesleki çalışmalarla ilgili yargılar üzerinde etkili olmasına izin vermemek. Armağan alma ya da teklif etme, verilecek yargı üzerinde bir etki yapma durumunda ise ya da alan veya veren bu durum sonucunda bir çıkar sağlayacak ise verilecek ya da teklif edilecek armağan, bağış, ödül veya herhangi bir avantajı teklif veya kabul etmemek.
6) Haberleri, resimleri ve belgeleri elde etmek için yasal ve dürüst yollara başvurmak.
7) Bir gazeteci daha sonra yayımlanması düşünülen kişisel bir görüşme elde etmeye çalışmadan önce kendini radyo, televizyon ya da basının bir mensubu olarak tanıtır.
8) Gazetecilik mesleğinin bütünlüğünü, saygınlığını her türlü koşulda sürdürmek tüm basın mensuplarının görevidir.

[157] Zeynep Alemdar, a.g.e. s. 136-137.

1.3.3. Japonya'da Nihon Shinbun Kyokai'e Göre Gazeteciliğin Temel Yasaları

Günlük Haberler ve Yorumlar; gerek habercilik, gerekse yorumlama konusundaki basın özgürlüğü, basın ahlakı bakımından mutlaka uyulması gereken bazı zorlayıcı hükümlere tabidir:

1) Habercilikte ana kural olayları doğru ve sadık bir biçimde yansıtmaktır.
2) Gazeteci bir haber verdiğinde, kişisel görüşünü bu habere katmamalıdır.
3) Yorumlanan haberin propaganda aracı olabileceği tehlikesi unutulmamalı ve bu konuda özel bir dikkat gösterilmelidir.
4) Herhangi bir kişiyi eleştirirken, onun yüzüne karşı da söylenebilecek uyarılarla yetinmek gerekir.
5) Gerçekleri bile bile saptıran taraflı bir yorum, gazetecilik onurunu ve ruhunu zedeler. Nihoh Shinbun Kyokai ayrıca başyazarın rolü, tarafsızlık, hoşgörü, sorumluluk, gurur ve meslek onuru gibi ilkelere yer vermiştir.

1.3.4. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu Gazetecilerin Görevleri Bildirisi
(1954'te Bordeaux Kongresinde kabul edilen metin)

Bu bildiri, gazetecilerin olayları araştırma, yazma ve yorumlamadaki temel görevlerini belirler.

1) Kamunun gerçeği öğrenme hakkına saygı göstermek.
2) Haber alma, yorumlama ve eleştirme özgürlüğünü savunmak.
3) Sadece kaynağı bilinen haberleri yayımlamak, haberlerin asıl yönünü ortadan kaldırmamak ve belgeleri tahrif etmemek.
4) Haber, fotoğraf ve belgeleri elde etmek için doğru olmayan yöntemler kullanmamak.

5) Yayımlanmış doğru olmayan bütün haberleri düzeltmek.
6) Özel olarak elde edilen haberlerin kaynakları ile ilgili meslek sırrını korumak.
7) Aşırma, hakaret, iftira, dedikodu ve asılsız suçlama yapmamak ve herhangi bir haberin yayımlanması ya da yayımlanmaması için çıkar sağlamamak.
8) Gazetecilik sıfatına yaraşır her kişi yukarıda yazılı ilkelere kesinlikle uymayı görev saymalıdır. Gazeteci her ülkenin yasalarına saygı göstererek, mesleki açıdan hükümet ya da herhangi bir müdahale dışında sadece meslektaşlarının yargısını kabul eder.[158]

1.3.5. Avrupa Topluluğu Gazetecilerin Hakları ve Görevleri Konusundaki Bildiri

Bildiri (Metin Avrupa Topluluğuna üye altı ülkenin gazeteciler sendikası temsilcileri tarafından 24-25 Kasım 1971 tarihlerinde Münih'te onaylanmıştır.)

A) Görevler Bildirisi: Gazetecinin olayları araştırma, yazma ve yorumlamada esas görevleri şunlardır:
1) Kendisi için sonuçları ne olursa olsun, gerçeğe saygı göstermek, bu, kamunun gerçeği tanıma hakkı açısından önem taşır.
2) Haber, yorum ve eleştiri özgürlüğünü savunmak.
3) Sadece kaynağı belli olan haberleri yayımlamak, esas haberleri ortadan kaldırmamak ve metin belgeleri bozmamak.
4) Belge, fotoğraf ve haber elde etmek için hileli yöntemler kullanmamak.
5) Kişilerin özel yaşamlarına saygı göstermek.
6) Doğru olmayan her haberi düzeltmek.
7) Meslek sırrını korumak ve gizli olarak elde edilen haberlerin kaynağını açığa vurmamak.
8) Aslı olmayan suçlamalarda bulunmamak, çalıntı yapamamak ve bir haberin yayımlanması veya ortadan kaldırılması nedeniyle herhangi bir çıkar kabul etmemek.

[158] Zeynep Alemdar, a. g. e, s. 147. v.d.

9) Gazetecilik mesleğini tanıtıcılık veya propagandacılık mesleği ile asla karıştırmamak ve reklamcıların dolaylı dolaysız hiçbir talimatını kabul etmemek.
10) Her türlü baskıyı reddetmek ve yalnız yazı işleri sorumlularının düzeltme talimatlarını kabul etmek.

Gazeteci adına yaraşır her kişi yukarıda sıralanan ilkelere sıkı bir şekilde uymak zorundadır. Gazeteciler her ülkede yürürlükte olan yasaları tanıyarak, mesleki alanda sadece meslektaşlarının yargılamasını kabul eder, hükümet ya da başka bir kurumun karışımını reddeder.

B) Haklar Bildirisi

1) Gazeteciler, kamu yaşamını etkileyen bütün olayları serbestçe soruşturma ve haberin kaynaklarına ulaşma hakkını isterler. Özel veya kamu sırrı, gazetecilerin karşısına sadece istisna olarak ve açıkça belirtilen nedenlerle çıkartılır.
2) Gazetecinin çalıştığı yayın organının genel işleyişine aykırı olan her türlü hiyerarşiyi reddetme hakkı vardır.
3) Gazeteci, kanaatine veya anlayışına ters gelen bir düşünceyi veya mesleki bir eylemi yerine getirmeye ve söylemeye zorlanamaz.
4) Yazı işleri ekibi işletmenin hayatını etkileyecek önemli her türlü karardan mutlaka haberdar olmalıdır. İşe alma, işten çıkarma, atama ve yükselme gibi konularda kesin karar almadan mutlaka görüşlerine başvurulmalıdır.
5) Gazetecinin görevi ve sorumlulukları dikkate alınırsa, sadece toplu sözleşme ile sağlanan artışlara değil, aynı zamanda işinin maddi ve manevi güvenliğini güvence altına alan kişisel bir sözleşmeye ve aynı zamanda ekonomik bağımsızlığını güvence altına alacak ve toplumsal durumuna uygun bir ücretle hakkı olduğu kabul edilir.

1.3.6. Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesine Göre Basın Meslek İlkeleri

1991'de Helsinki'de yapılan uluslararası konferansın ardından başlayan ve iki yıl süren tartışmadan sonra Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (European Council's Parliamentry Assembly) "Gazetecilik ahlakı"na ilişkin olarak 1003 sayılı kararı (1993) ve 1215 sayılı Tavsiyeyi 1 Temmuz 1993'te oybirliği ile kabul etti. Bu metinler "Avrupa Gazetecilik Deontolojisi Kodları" olarak bilinmektedir.[159]

Parlamenterler Asamblesi, Avrupa çapında profesyonel gazetecilerin uygulaması gereken mesleklerine dair ahlaki kuralları şu şekilde belirledi:

Haber ve Yorumlar

1- Günümüzde, demokratik yaşamın çok önemli parçaları olan, bilgilendirme ve iletişim kavramları konusunda, medyanın, topluma karşı ahlaki sorumlulukları vardır. Bu sorumlulukları da, kişisel davranışların, demokratik hayatın ve toplum bilincinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.
2- Gazetecilik mesleği hak, yükümlülük, özgürlük ve sorumluluk gibi birçok kavramı içinde barındırır.
3- Gazeteciliğin temel ahlaki prensiplerinden biri de; haber ile yorum arasındaki belirgin ayrımın çizilmesi ve bunların karıştırılmasının önlenmesidir. Haber, gerçeklere ve verilere dayalı bilgilendirmedir. Yorum ise, yazanın yayımlayanın veya medya şirketlerinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.
4- Haber yayını, gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haberin sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.

[159] Manuel Nunez Encabo, a.g.e, s.283.

5- Yorumlar; genel düşünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Yorum sübjektif olduğu için, doğruluğu üzerine eleştiri yapılamaz. Bunun yerine, bizler yorumların dürüst ve ahlaki olmasını sağlamalıyız.

6- Bazı kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar, gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir.[160]

Bilgi Edinme Temel İnsan Hakkıdır.

7- Medyanın temel işlevi insanlara bilgi sağlamaktır ve sahip olduğu haklar, halkın bilgi edinme hakkı ile bağlantılıdır.

8- Bilgi, Avrupa Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi'nin KD. maddesine, Avrupa Transfrontier Televizyonu bildirgesinin S.maddesine ve tüm demokratik yasal düzenlemelere göre temel bir insan hakkıdır. Bu hakkın sahibi halktır. Halka bu hakkı sağlayan gazetecilerdir. Gazeteciler, bilgi iletirken, haberlerin doğruluğunu, yorumların dürüstlüğünü temin eder ve hiçbir devlet ya da özel otoritenin müdahalesine izin vermez.

9- Devlet otoriteleri bilgilendirme hakkının kendine ait olduğunu düşünmemelidir. Bu otoriteyi temin edenler, medya içinde, çoğulculuğu, serbest ifade özgürlüğünü, bilgilendirme hakkını sağlar ve sansürü ortadan kaldıran düzenlemeleri yapar. Avrupa Bakanlar Komitesi, bu gerçeğin farkında olduğunu 29 Nisan 1992 yılında, Anlatım ve Bilgilendirme Özgürlüğü üzerine yayımladığı deklarasyon ile ispatlamıştır.

10- Medyanın editör, muhabir ve mal sahibi gibi aralarındaki farkın iyi belirlenmesi gereken kişilerden oluştuğu göz önünde tutularak, medyanın özgürlüklerinin korunması yanında medya içindeki özgürlüklerin de iç baskılardan korunması gerekiyor.

11- Haber kurumları kendilerinin, bilgi edinme temel hakkının sağlanması koşulu ile sınırlandırılmış sosyo-ekonomik kurumlar olduklarını göz önünde bulundurmalıdırlar.

---

[160] **Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'ne Göre: Basın Meslek İlkeleri**, Yeni Türkiye 11, Medya özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996, s.309. v.d.

12- Haber kurumları medya içindeki mal sahipleri ve yöneticilerinin, kimliklerini ve medya içindeki ekonomik kazançlarının boyutlarını halka açık göstermelidirler.
13- Haber kurumları, muhabirler, editörler ve mal sahipleri ayrılmaz bir bütündür. Bu bağlamda eğer insanların temel hakkı olan bilgi edinme hakkına saygı gösteriyorsak, yayımcı ve mal sahibinin yasal sınırlar içindeki ideolojik fikirlerine de saygı gösterilir.
14- Gazetecilerin, mutlak haber alma kaynaklarımız olduğunu göz önünde bulundurarak, onların ifade özgürlüklerini korumalıyız. Daha genişlemiş bir Demokratik Avrupa'da "confidential sources" ve mesleki gizlilik kavramlarını yasal olarak her ülkedeki yasal düzenlemelerle bütünleştirip yaymalıyız.
15- Ne editörler ne de muhabirler haberleri kendilerine ait bir mal gibi görmemeli, halkın temel bir hakkı olarak algılamalıdırlar. Bunun sonucu olarak medya haberin içeriği ve kalitesini, reklam gelirlerini ve okuyucu sayısını artırıcı bir etken olarak kullanmamalıdır.
16- Eğer bilgiyi ahlaki kurallar içinde yaymak istiyorsak, hedefimizin belirli bir kitle değil, bir birey olduğunu göz önünde bulundurmalıyız.

Gazeteciliğin Fonksiyonu ve Ahlaki Etkisi

17- Modern teknolojinin yardımıyla, gazetecilerin yerine getirdiği, iletişim ve bilgilendirme işlevleri, kişi ve toplumların gelişmesinde önemli bir rol oynar. Bu işlevler demokratik yaşamın bir parçalarıdır. Eğer demokrasiler gelişmek istiyorlarsa, halkın devlet işlerine katılımını sağlamak zorundadır. Eğer halk devlet işleriyle ilgili ihtiyaç duyduğu bilgiyi edinemezse, bu katılım sağlanamaz.
18- Bilgilendirmenin özellikle; kültürel ve eğitici bakımdan önemi Parlamenterler Asamblesi'nin 1067 sayılı tavsiyesinde belirtilmiştir.

19- Bu önemli rolden, medyanın halkın fikirlerini yansıttığı veya devlet otoritesini temsil eden okul gibi kültürel ve eğitici kurumların yerini aldığı fikrini çıkarmak yanlış olur.

20- Medya,eğitsel ve kültürel konularda halkın ve devlet kurumlarının yapması gereken görevleri yapmaya kalkarsa, bir otorite şekline dönüşür ve birçok özel konuda ahkam kesmeye başlar

21-Gazeteciler, doğru tarafsız haberleri ve dürüst yorumları değiştirmemen veya bunları kendi çıkarları doğrultusunda kesinlikle kullanmamalıdır ve halkın düşüncelerini şekillendirmeye çalışmamalıdır. Bütün bunların yasal olarak yapılmaması; kişilerin temel haklarına ve demokratik değerlere saygının etkisidir. Bu yüzden; araştırmacı gazetecilik, doğru haber ve yorum ilkeleri ile sınırlandırılmıştır.

22- Gazetecilikte; haber ve yorumların içeriğindeki kişilerin masumiyeti olasılığı gözden kaçırılmamalı ve yargılanmakta olan kişiler üzerinde kişisel yargılamalar yapılmamalıdır.

23- Kişilerin özel hayatlarını gizli tutma hakkına saygı gösterilmelidir. Devlet ile ilgili işlerde görevli insanlar, özel hayatlarını devlet işlerini etkilemediği sürece gizli tutma hakkına sahiptirler. Bu gibi işlerle görevli insanlar sırf bu yüzden özel hayatlarını gizli tutma hakkından mahrum kalamazlar.

24- Özel hayatın gizliliğine saygı ve ifade özgürlüğü kavramları arasındaki denge Avrupa İnsan Hakları Bildirgesi'nin, özel hayatın gizliliği ile ilgili 8. ve ifade özgürlüğü ile ilgili 10.maddelerinde belirtilerek kurulmuştur.

25- Gazetecilik mesleğinde, haber elde edilirken yasalara ve genel ahlaka saygılı olunmalıdır.

26- Hatalı veya yanlış haber, başlık veya yorum ile ilgili kişilerin endişelerine ve istemlerine saygılı olarak, medya bu tip haber başlığı veya yorumu otomatikman ve hızla doğrulamalı veya düzeltmelidir. Bu konuda da devlet yasal yaptırımları mutlaka sağlamalıdır.

27- Bu hakkın uygulanması için, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler arasında 2 Temmuz 1974 tarihinde karara bağlanan 26 nolu "cevap verme hakkı-basına karşı kişilerin durumu" konulu çözüm önerisinin hayata geçirilmesi gerekir.

28- Gazetecilerin işlerini iyi ve bağımsız olarak yapabilmeleri için onların iyi ücret almaları ve iyi çalışma koşullarına sahip olmaları garanti altına alınmalıdır.

29- Her türlü devlet otoritesi ve ekonomik güce sahip kişi ve kurumlar, gazetecilerin bağımsız ve tarafsız olarak işlerini yapma özgürlüklerine herhangi bir etki yapmaktan kaçınmalıdırlar.

30- Gazetecilikte bilgi sağlama aracı olan makaleler, sansasyonel ve tartışılabilir tarzda yapılıp, bilgi sağlanılan toplumun esas konuyla ilgili öğeler konusunda kafasını karıştırmamalıdır. Gazeteciler; mesleki görevlerini prestij veya kişisel nüfuz kazanmak gibi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmamalıdırlar.

31- Gazeteciler, yeni teknolojilerin kullanımı ile hız kazanan ve güç bir süreci olan bilgi iletme görevlerini yaparken, mesleki gerekliliklerine bağlı kalmalıdırlar.

Editör Kadrosunun Yönetim Kuralları

32- Gazetecilik işinde, yayımcı, gazete sahibi ve muhabirler içice yaşarlar. Bunun sonucu olarak, editör kadrosu, kendi içinde, muhabir, yayımcı, mal sahibi arasındaki profesyonel ilişkileri, sendikal haklardan ayrı olarak bir düzene sokmalıdır. Bu kurallar, ayrıca editör sıfatındakiler için de geçerli olmalıdır.

Çatışma ve Özel Koruma Şartları

33- Toplumlarda, savaş, terörizm ve azınlıklara karşı ayrım gibi durumlarda tansiyon ve fikir ayrılıkları artar. Böyle durumlarda medya, demokratik hakları ve insani değerleri koruma görevi üstlenmelidir. Medya problemlerin çözümü için toleranslı ve barışçı yollan savunmalı, şiddete, kültürel, cinsel veya dinsel herhangi bir ayrıma karşı çıkmalıdır.

34- Hiç kimse demokratik değerlerin korunmasından geri kalamaz. Bunun sonucu olarak medya, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'nin Eski Yugoslavya'da yaptığı gibi, farklı gruplar arasındaki karşılıklı anlayış, güven ve toleransı cesaretlendirici bir rol oynamalıdır.

35- Medyanın, özellikle televizyon kanallarının göz önünde tutması gereken bir nokta da, çocuklar ve gençler üzerinde etkili olan, erotik, şiddet içeren ve ülkenin dilini yanlış kullanan programların yayınından kaçınması gerekliliğidir.

Gazeteciliğin Ahlakı ve İç Düzeni

36- Medyanın dikkat etmesi gereken koşullar ve temel ilkeler yukarıda sıralandı. Medya, ahlaki kuralların iradesinde serbest yayın hakkı, doğru ve dürüst bilgi ileterek insanların temel hakkını garanti altına almak görevini üstlenmelidir.

37- Gazeteciliğin temel prensiplerinin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için; gazetecilik ile ilgili fakültelerden, yargı organlarından, yayıncılardan, muhabirlerden ve medya kuruluşları temsilcilerinden oluşan bir kontrol mekanizması kurulmalıdır. Bu mekanizma gazeteciliğin ahlaki kurallarından sorumlu olmalı ve bilgi edinme hakkına sahip olan halkın, gazetecilerin yaptığı işler konusunda pozitif veya negatif yargılarının oluşmasına yardımcı olmalıdır.

38- Bu şekilde kurulan kendi kendini kontrol mekanizmaları, her yıl basının yayımladığı bilgilerin doğruluğunu araştırmak için bu bilgileri gerçeklerle karşılaştırarak sonuçları yayımlayabilirler. Bu uygulama halkın, medyanın ahlaki standartları konusunda bilgi edinmesini sağlayacak ve övgüyle değerliğin ölçüsü olacaktır. Uygun, doğru bir mekanizma medyanın yanlış hareketlerini hemen düzeltmek konusunda yardımcı olabilir.

1.3.7. ABD'de Basın Ahlak Yasası

Amerika Birleşik Devletleri son derece geniş bir alan olması dolayısıyla ve yerel anlamda da pek çok kitle iletişim aracının var olması nedeniyle ilkelerin çok da göze batmadan ihlal edilebileceği bir ülke olarak karşımıza çıkıyor.

ABD'de ulusal tek bir basın ahlak yasası yerine, basının benimsediği üç ahlak yasası vardır. Bunlar, 1923 tarihli (ASNE-American Society of Newspaper Editors) Amerikan Gazete Yazı İşleri Müdürleri Kurumu Ahlak Yasası, 1926 tarihli Sigma Delta Chi Ahlak Yasası ile 1934 tarihli (Newspaper Guild) Gazeteciler Sendikası Ahlak Yasasıdır. Gerek ASNE Ahlak Yasası, gerekse Sigma Delta Chi Ahlak Yasası'nda sorumluluk ilkesi kamu yararı, kamu güveni ve kamunun gerçekleri bilme hakkına dayandırılmıştır.[161]

A) ASNE Ahlak Yasası: ASNE Ahlak Yasası sorumluluk, basın özgürlüğü, bağımsızlık, doğruluk ve geçerlilik, tarafsızlık, dürüstlük gibi ilkelere yer vermiştir. (Bu ilkeler Bildirgesi 1923 Anlak ilkeleri yerine geçmek üzere 1975 yılında kabul edilmiştir)[162]

B) Sigma Delta Chi Ahlak İlkeleri:

1) Sorumluluk: Kamunun kendisini ilgilendiren önemli olaylardan haberdar olma hakkı, kitle iletişim araçlarının görevini biçimlendirir. Haber dağıtımı ve kamunun aydınlatılması genel yarara hizmet eder. Kamuyu temsilen yürüttükleri bu görevi kötüye kullanan gazeteciler kendilerine gösterilen güveni kötüye kullanmış olurlar.

[161] Yasemin İnceoğlu, a.g.e, s.97.
[162] Zeynep Alemdar, a.g.e, s. 121-123. v.d.

2) Basın özgürlüğü: Basın özgürlüğü, özgür bir toplumun vazgeçilmez bir hakkı olarak korunmalıdır. Bu özgürlük hükümetin, özel ya da kamu kuruluşlarının demeç ve davranışlarını tartışma, sorgulama ve bunlara karşı çıkma hakkını içerir. Gazeteciler azınlık görüşlerini ileri sürme hakkına ve çoğunlukla aynı fikri paylaşma ayrıcalığına sahiptir.
3) Ahlak: Kamunun gerçeği bilme hakkından başka hiçbir çıkar gazeteciler için bağlayıcı olmamalıdır.

a) Armağan, iyilik, bedava seyahat, özel uygulama ve ayrı çıkarlar gazetecilerle işverenleri arasındaki bütünlüğe zarar verebilir. Değerli hiçbir şey kabul edilmemelidir.
b) İkinci bir işten ve politik yan tutmaktan gazeteciler ve işverenlerin bütünlüğünü zedelemesi halinde uzak durulmalıdır. Gazeteciler ve işverenleri, özel yaşamlarını gerçek ya da görünürde bir çıkar çatışmasına yol açmayacak şekilde düzenlemelidirler. Topluma karşı sorumlulukları her şeyin önünde gelir. Bu mesleğin yasasıdır.
c) Özel kaynaklardan edinilen bilgiler doğrulanmaksızın ya da haber değeri taşımadıkları halde yayımlanmamalıdır.
d) Gazeteciler, engellere rağmen kamu yararına hizmeti dokunacak haberleri araştıracaklardır. Kamu kuruluşlarının açık çatışmasına ve bunların kayıtlarının kamunun incelemesine açık tutulmasına çaba harcayacaklardır.
e) Gazeteciler bilgi edindikleri özel kaynaklarının gizliliğinin korunmasına saygı gösterirler.

4) Kesinlik ve Nesnellik: Topluma karşı iyi niyet ve inanç gerçek gazeteciliğin temelidir.

a) Gerçek en önemli amaçtır.
b) Haber vermede nesnellik başka bir amaçtır. Bu, ulaşmaya çabaladığımız bir standarttır. Başaranlara saygı duyarız.
c) Hata ya da yanlışlık özür kabul etmez.

d) Gazete yöneticileri yayımladıkları haberin içeriğinden tamamen haberdar olmalıdır. Fotoğraf ve görüntüler olayı tam olarak yansıtmalı, konuyla ilgisiz bir ayrıntıyı öne çıkarmamalıdır.

e) Haber ile görüşlerin açıklanması birbirinden ayrılmalıdır. Haber tüm öznel görüşlerden arınmış olmalı ve olayın her yönünü sergilemelidir.

f) Gerçeğin bilinçli olarak çarpıtıldığı partizan yayıncılık Amerikan gazeteciliğinin ruhuna aykırıdır.

g) Gazeteciler toplumsal olaylar ve konular üzerinde çözümleme, yorum ve yayın yapma sorumluluklarını kabul ederler. Yine bu konularda söz sahibi olduğunu bildikleri kişilerin görüşlerini aktarmayı kabul ederler.

h) Savunma ya da yazarının kendi yorumlarına ayrılan yazılarda bu durum belirtilmelidir.

5) Adalet: Gazeteciler haber toplama ve sunmada ilgili kişilerin yarar, hak ve mahremiyetlerine her zaman saygı göstermelidir.

a) Haber araçları, suçlanan kimseye yanıt verme hakkı tanımaksızın onun ününe ya da maneviyatına zarar verebilecek gayrı resmi suçlamaları yayımlamamalıdır.

b) Haber araçları bireyin mahremiyet hakkını ihlal edebilecek davranışlara karşı durmalıdır.

c) Suç ya da kötü davranışlara özendirici yayın yapılmamalıdır.

d) Yanlışlarını tam olarak düzeltmek haber araçlarının görevidir.

e) Gazeteciler yayınları için kamuya karşı sorumlu tutulabilmeli ve toplum yayın araçlarından şikayetlerini dile getirmeye teşvik edilmelidir. Okuyucular, dinleyiciler ve tartışmalara katılanlarla açık diyalog kurmalıdır.

6) Vaat: Gazeteciler bu ilkelerin çiğnenmesini etkili bir şekilde engellemeli ve meslekteki diğer kişilerin bunlara uymasını teşvik etmelidir. Bu ahlak ilkelerinin kabulü Amerikan halkı ile Amerikan gazetecileri arasında güven ve saygının korunmasını amaçlar. (Bu ilkeler 1926 yılında kabul edilmiş, 1973'te gözden geçirilmiştir.)

EK. 2. TÜRK BASININDA ÖZDENETİM ve BASINDA ÖZDENETİM İLE İLGİLİ GELİŞTİRİLEN METİNLER

2.1. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti)

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından hazırlanan Bildirge:

Giriş:

Aşağıda tanımı yapıldığı üzere her gazeteci ve basın - yayın organı, gazetecinin haklarını savunmalı ve meslek ilkelerine uymalı, uyulmasını gözetmelidir. Basın - yayın organlarında, gazeteci olmadıkları halde çeşitli biçimlerde gazetecilik faaliyetine katılanlar ile dışarıdan Türkiye' ye ve Türkiye' den dışarıya dönük yayın yapanlar da bu sorumluluklar kapsamındadır. Basın yayın organları yöneticileri; genel yayın yönetmeni yahut müdürü, yazı işleri müdürleri yahut sorumlu müdürler, sıfatları ne olursa olsun, kuruluşlarında görevli gazeteciler ile yayınların meslek ilkelerine uygun olmasını gözetir. Gazetecinin hakları, halkın haber alma hakkının ve ifade özgürlüğünün; meslek ilkeleri ise dürüst ve doğru iletişimin temelidir. Meslek ilkeleri gazetecinin ve basın - yayın organlarının özdenetimini öngörür ve değerlendirme mercii öncelikle vicdanlardır.[163]

A. İnsan ve yurttaş hakkı: Herkes, bilgi edinme ve haber alma, özgür düşünce, ifade ve serbest eleştiri hakkına sahiptir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılmasının başlıca yolu olan basın ve yayın özgürlüğü temel insan haklarındandır. Bu hakların demokratik hukuk devletinde anayasal güvence altında olması esastır.

B. Gazeteci tanımı: Düzenli bir şekilde, günlük yahut süreli bir yazılı, görüntülü, sesli elektronik veya dijital basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme veya görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup, çalıştığı işletme ile ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar

[163] http://www.medya-turk.net/mevzuat-ilkeler.htm vd.

gazetecidir. Basın ve yayın alanındaki her işletme, çalıştırdıkları gazetecileri, yasaların gazetecilere tanıdığı haklardan yararlandırmak zorundadır.

C. Gazetecinin sorumluluğu: Gazeteci, basın özgürlüğünü, halkın doğru haber alma, bilgi edinme hakkı adına dürüst biçimde kullanır. Bu amaçla her türlü sansür ve oto sansürle mücadele etmeli, halkı da bu yönde bilgilendirmelidir. Gazetecinin halka karşı sorumluluğu, başta işverenine ve kamu otoritelerine karşı olmak üzere, öteki tüm sorumluluklardan önce gelir. Bilgi ve haber ile özgür düşünce, herhangi bir ticari mal ve hizmetten farklı olarak toplumsal bir nitelik taşır. Gazeteci, ilettiği haber ve bilginin sorumluluğunu üstlenir ve paylaşır. Gazetecinin özgürlüğünün içeriğini ve sınırlarını, öncelikle sorumlulukları ile meslek ilkeleri belirler.

D. Gazetecinin hakları:

1. Gazeteci tüm bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşma ve kamu yaşamını belirleyen, halkı ilgilendiren tüm olayları izleme, araştırma hakkına sahiptir. Gazetecinin karşısına çıkarılacak gizlilik ve sır gibi engeller kamusal işlerde yasaya, özel işlerde açık ve ikna edici gerekçelere sahip olmalıdır.

2. Gazeteci, çalıştığı basın ve yayın organının kendisiyle yaptığı sözleşmede de kaydedilmiş olması gereken temel çizgisini dikkate alır. O temel çizgi dışındaki ve onunla çelişen veya orada açıkça belirtilmemiş olan tüm telkin, öneri, istek ve talimatları reddetme hakkına sahiptir.

3. Gazeteci, inanmadığı bir görüşü savunmaya veya meslek ilkelerine aykırı bir iş yapmaya zorlanamaz.

4. Gazeteciler, özellikle de yazı işleri çalışanları, basın - yayın işletmesinin işleyişini belirleyen, etkileyen önemli kararlardan haberdar edilmeli ve gereğinde kararların alınmasına katılmalıdır.

5. İşlevi ve sorumlulukları ışığında, gazeteciler örgütlenme hakkının yanı sıra görevinin maddi ve manevi güvencesini sağlayan kişisel sözleşme yapma hakkına sahiptir. Gazeteci ekonomik bağımsızlığını garanti eden toplumsal rolüne ve emeği ile yeteneğine uygun bir ücret almalıdır.

6. Gazeteci, kaynakların gizliliği ilkesi uyarınca, kaynağını açıklamaya ve tanıklık yapmaya zorlanamaz. Kaynak izin verdiği takdirde gizlilik ortadan kalkabilir. Kaynağı tarafından açıkça yanıltıldığı durumlarda gazeteci kaynağını açıklayabilir.

E. Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri:

1. Halkın bilgi edinme hakkı uyarınca, gazeteci, kendi açısından sonuçları ne olursa olsun, gerçeklere ve doğrulara saygı duymak ve uymak zorundadır.

2. Gazeteci; bilgi ve haber alma, yorum yapma ve eleştirme özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun savunur.

3. Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz.

4. Gazeteci; kaynağını bilmediği bilgi ve haberleri yayınlamaz; kaynak açık olmadığında, yayınlamaya karar verdiği durumlarda da kamuoyuna gerekli uyarıları yapmak zorundadır.

5. Gazeteci; temel bilgileri yok edemez, görmezlikten gelemez ve metinlerle belgeleri değiştiremez, tahrif edemez. Yanlış, yanıltıcı ve tahrif edilmiş yayın malzemesi kullanmaktan uzak durur.

6. Gazeteci, bilgi, haber, fotoğraf, görüntü, ses, belge elde etmek için yanıltıcı yöntemler kullanamaz.

7. Gazeteci, kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilenme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiç bir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemez.

8. Gazeteci, yayınlanmış her yanlışı en kısa sürede düzeltmekle yükümlüdür. Gazeteci, istismar edilmemesi, kötüye kullanılmaması ve kabul edilebilir boyutlar ile biçimde yapılması kaydıyla, cevap hakkına saygılı olmalıdır.

9. Gazeteci, kendisine güvenilerek verilmiş bilgilerin, belgelerin kaynaklarını, kendileri izin vermediği sürece, mesleki gizlilik ilkesi uyarınca, hiç bir şekilde açıklamaz.

10. Gazeteci, çalıntı, iftira, hakaret, lekeleme, saptırma, manipülasyon, söylenti, dedikodu ve dayanaksız suçlamalardan kesinlikle uzak durur.

11. Gazeteci, bir bilginin, haberin yayını ya da yayınlanmaması karşılığı hiçbir maddi veya manevi avantajın peşinde olamaz. Gazeteci, devlet başkanından milletvekiline, iş adamından bürokratına kadar haber kaynağı olarak da kabul edilen kişi ve kurumlarla iletişimini ve ilişkisini meslek ilkelerini gözeterek yürütür.

12. Gazeteci, mesleğini, reklamcılıkla, halkla ilişkilerle veya propagandacılıkla karıştıramaz. İlan - reklam kaynaklarından herhangi bir telkin, tavsiye alamaz, maddi çıkar sağlayamaz.

13. Gazeteci, hangi konuda olursa olsun, elde ettiği bilgileri geniş biçimde yayın konusu yapmadan kendi yararına kullanamaz. Mesleğini, ne şekilde olursa olsun, (yasaların ve yönetmeliklerin kendisine tanıdığı hakların dışında) ayrıcalıklar kazanmak amacıyla kullanamaz.

14. Gazeteci, her ne amaçla olursa olsun, tehdit ve şantaj gibi yollara başvurmaz. Gazeteci bu şekilde baskılara da karşı koyar.

15. Gazeteci her türlü baskıyı reddeder ve çalıştığı basın - yayın organındaki yöneticileri dışında kimseden işiyle ilgili talimat alamaz.

16. Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder. Ülkesindeki yasalara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak yalnızca meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarının kararlarını dikkate alır.

17. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında önyargılara değil, halkın haber alma hakkına dayanır. Onu mesleğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

Gazetecinin doğru davranış kuralları:

Haber-Yorum: Haber ile yorum ve görüş ayrımı açık yapılmalı, okurun ve izleyicinin neyin haber, neyin yorum olduğunu kolayca seçebilmesi sağlanmalıdır.

Fotoğraf - Görüntü: Fotoğraf ve görüntünün güncel olup olmadığı açık biçimde belirtilmeli, canlandırma görüntülerde de bu, izleyicinin farkedebileceği biçimde ifade edilmelidir.

Haber - İlan (Reklam): Haber ve yorum metinleri veya görüntüleri ile İlan - reklam amaçlı metinlerin ayrımı hiç bir karışıklığa yer bırakmayacak ölçüde yapılmalıdır.

Yargı: Hazırlık soruşturması sırasında soruşturmayı zaafa uğratıcı, yönlendirici biçimde haber ve yorumdan kaçınılmalıdır. Yargılama sürecinde de haberler her türlü ön yargıdan uzak ve kesinlikle doğruluğundan emin olunarak sunulmalıdır. Gazeteci yargı sürecinde taraf olmamalıdır. Yargı kararı kesinleşmedikçe, bir sanık suçlu ilan edilmemelidir. Haberlerde ve yorumlarda suçluymuş gibi değerlendirmeler yapılmamalıdır.

Çocuk: Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayınlanmamalıdır. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmamalı veya görüntüsünü almaya çalışmamalıdır.

Cinsel saldırılar: Cinsel saldırı mağdurlarının fotoğrafları, görüntüleri veya kimlikleri, açık kamu yararı olmadıkça yayınlanmamalıdır.

Kimlik veya özel durum: Açık kamu yararı olmadıkça ve olayla doğrudan ilgisi, bağlantısı bulunmadıkça, bir insanın davranışı veya işlediği suç, onun ırkına, milliyetine, dinine, cinsiyetine, cinsel eğilimine, hastalığına veya fiziksel, zihinsel özürlü olup olmamasına dayandırılmamalıdır. Kişinin bu özel durumu, alay, hakaret, önyargı konusu yapılmamalıdır.

Sağlık: Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluk veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır. Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışılmalıdır. Hastanelerde araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir. Yetkilinin, hastanın veya yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda hiç bir yolla ses ve görüntü alınmamalıdır.

Hediye: Yayın Öncesi kararlarla ve yayınlarla ilgili önyargı, kuşku yaratacak her cinsten kişisel hediye ve maddi menfaat reddedilmelidir.

Müessese Çıkarı: Gazetecinin bir basın - yayın organındaki işlevini "Hak ve Sorumluluk Bildirgesi"ndeki hakları, sorumlulukları ve görevleri belirler. Gazeteci, bu mesleki çerçeve ile yayın organının çizgisi dışında, müessese çıkarı söz konusu olsa dahi, hiçbir faaliyete gönüllü olarak veya zorla katılmamalıdır.

Özeleştiri: Gazeteci ile basın - yayın organları, tekzip ve cevap hakkı gibi zorunlulukların dışında da, yanlışları düzeltmeli ve özeleştiri yapmalıdırlar.

Taraf olma: Gazeteci ve yayın organı, her ne nedenle ve her ne biçimde olursa olsun, taraf oldukları bir olaydaki konumlarını kamuoyuna açıkça belirtmelidir. Yayın organı yahut yorumcu, siyasi, ekonomik ve toplumsal tercihlerinin doğrultusunda yayın yapabilir. Bu durumda bu tavır açıkça ortaya konulmalı, ayrıca yorum ile haber - olay ayrımı kesin biçimde yapılmalıdır.

Özel hayat: Asıl olan kamu yararıdır. Özel hayatın gizliliğinin geçersiz sayılabileceği başlıca durumlar şöyle sıralanabilir:

a)Büyük bir suç yahut yolsuzluk üstüne araştırma ve yayın
b)Toplumu kötü etkileyici bir tutumla ilgili araştırma ve yayın
c)Toplumun güvenliğinin veya sağlığının korunması

d)İlgili kişinin sözleri yahut eylemleri sonucu halkın yanılmasının, yanıltılmasının veya yanlış yapmasının engellenmesi.

Bu durumlarda dahi, özel hayatın kamuya açılan kesiti mutlaka konuyla doğrudan ilgili olmalı veya ilgili kişinin özel hayatının onun kamusal faaliyetini de etkileyip etkilemediği gözetilmelidir.

Bilgi-Belge: Doğrudan kamu yararı olmadıkça, sahibinin izni dışında belge, fotoğraf, ses yahut görüntü alınmamalıdır. Kamu yararı söz konusu olduğunda dahi, yukarıdakilerin başka hiçbir şekilde elde edilmeyeceğine kesin kanaat getirilmiş olması gerekir.

Haber için para: Gazeteci belge veya görüntü sağlamak amacıyla, bir suçla ilgili sanık, tanık veya onların yakınlarına para teklif etmemeli ve vermemelidir.

Sarsıcı durumlarda: Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere uyularak duygu sömürüsünden kaçınılmalıdır.

Suçlu yakınları: Gazeteci, sanıkların ve suçluların akrabalarını, yakınlarını, olayla ilgileri olmadıkça veya olayın doğru anlaşılması için gereği bulunmadıkça teşhir etmemelidir.

İntihar olayları: İntihar olayları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyucu veya izleyiciyi etki altında bırakacak nitelikte ve genişlikte yayın yapılmamalıdır. Olayı gösteren fotoğraf, resim veya film yayınlanmamalıdır.

Ekonomik, mali bilgi: Yasalarla yasaklanmış olmasa dahi, gazeteci elde ettiği ekonomik - mali bilgileri geniş biçimde yayınlanmadan önce kendisinin yahut yakınlarının çıkarları için kullanmamalıdır. Gazeteci, kendisinde ve yakınlarında bulunan hisse senedi ve benzeri mali araçlar konusunda, yayın organındaki sorumluları bu menkul kıymet sahipliği hakkında doğru bilgilendirmediği sürece yayın yapmamalıdır. Gazeteci, hakkında haber ve yorum yazdığı ya da yazmayı tasarladığı taşınır ve taşınmaz kıymetlerin doğrudan veya dolaylı alım satımını yapmamalıdır.

Ambargo: Önceden görme - Off the record: Gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayınlanma tarihi konusundaki isteğe uymalıdır. Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırlığını yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dahil kimseye denetlettirmekle yükümlü değildir. Gazeteci, açıklanmaması kaydıyla (off the record) verilen bilgiyi ve sarf edilen sözleri yayınlamamalıdır.

Rekabet: Gazeteci, rekabet nedeniyle de olsa, bir başka gazeteciye bilinçli ve açık, mesleki zarar vermekten kaçmalıdır. Bir meslektaşının yayınını engelleyici davranışlarda bulunmamalıdır.

Kaynak gösterme: Gazeteci, başta haber ajansları olmak üzere, bir meslektaşının ve herhangi bir yayının sunduğu bilgileri kullandığında mutlaka kaynağı belirtmelidir.

Gazeteci olmayanlar: Bir yayın organında, sürekli veya zaman zaman, gazetecilik kapsamına giren alanlarda faaliyet gösterenlerin asıl

sıfatları, asli işleri uygun şekilde belirtilmeli, kamuoyu onların temel konumu hakkında bilgilendirilmelidir.

Özdeşleşme: Gazeteci, uzmanlık alanı ne olursa olsun öncelikle gazetecidir. Polis muhabiri, polis veya sözcüsü, spor muhabiri kulüp yöneticisi veya sözcüsü, herhangi bir partiden sorumlu muhabir onun üyesi veya sözcüsü gibi davranmamalı ve bu yönde, yayın yapmamalıdır.

2.2. Basın Meslek İlkeleri (Basın Konseyi)

Basın Konseyinin Belirlemiş olduğu basın meslek ilkeleri aşağıdaki gibidir:

1. Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.[164]
2. Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
3. Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez.
4. Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.
5. Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
6. Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.
7. Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.
8. Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.

[164] http://www.basinkonseyi.org.tr/bmi.htm vd.

9. Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.
10. Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
11. Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı haller bunun dışındadır.
12. Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
13. Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.
14. İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
15. Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
16. Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.

2.3. Yayın İlkeleri (Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurulu)

Türkiye Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından belirlenen yayın ilkeleri aşağıdaki gibidir:

Radyo ve televizyon yayınları kamu hizmeti anlayışı içerisinde aşağıdaki ilkelere uygun olarak yapılır.[165]

- a) Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne,
- b) Toplumun milli ve manevi değerlerine,
- c) Anayasanın Genel Esaslar kısmında yer alan ilkelere, demokratik kurallara ve kişi haklarına,
- d) Genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına,
- e) Anlatım özgürlüğüne, iletişim ve yayında çoğulculuk esasına,
- f) İnsanların ırk, cinsiyet, sosyal sınıf veya dini inançları dolayısıyla hiç bir şekilde kınanmaması ilkesine,

[165] http://www.rtuk.org.tr/yayilk.htm vd.

- g) Toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkân verilmemesi ilkesine, aykırı olmamak;
- h) Türk milli eğitiminin genel amaçlarına, temel ilkelerine ve milli kültürün geliştirilmesi ilkesine,
- ı) Yayınlarda adalet ve tarafsızlığa, yasalara saygılı olma esasına,
- j) Kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliği taşıyan yayın yasaklarına,
- k) Özel amaç ve çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açıcı yayın yapılmaması esasına,
- l) Haber ve olayların çabuk ve doğru bir şekilde sunulması ilkesine,
- m) Çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına,
- n) Aksi, yargı kararıyla kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu olarak ilan edilemeyeceği ilkesine,
- o) Kişi ya da kuruluşların cevap ve tekzip haklarına saygılı olunması ilkesine,
- p) Haberlere, spor programlarına ve reklamlara ayrılmış zamanlar hariç olmak üzere, yayıncıların, yayın zamanlarının en az yarısının yerli yapımlara ayrılmasını sağlamak, bu oranı, seyircilerin taleplerini göz önüne alarak veya yayıncının haber verme, eğitim, kültür ve eğlendirme sorumluluklarını dikkate alarak, yayın türleri ve süreleri ile asgari niteliklerini de öngörmek suretiyle, aşamalı bir biçimde gerçekleştirmeleri hususlarına,
- r) Bilgi iletişim telefonları yoluyla yarışma ve benzeri yöntemlere başvurulmamak ve bunların sonucunda dinleyici veya seyircilere ikramiye vermemek veya ikramiye verilmesine aracılık yapmamak, lotaryaya fırsat bırakmamak esaslarına,
- s) Demokratik kurallar çerçevesinde, kamunun siyaset, eğitim ve kültürel alanlardaki beklentilerine cevap verecek şekilde, demokratik gruplar ve siyasi partiler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması esasına,
- t) Radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması, ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin

öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla bu dillerin kullanılabilmesi,

- Türkçe'yi aşırılığa kaçmadan, özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanmak; milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş eğitim ve bilim dili halinde gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak esasına,
- u) Türk müzik sektörünün gelişimine katkıda bulunmak ilkesinden hareketle, müzik yapımcıları ve telif hakkı sahiplerinin haklarını tanımak ve ihlal etmemek esasına,

uygun olmak suretiyle yapılır.

YARARLANILAN YAYINLAR

- AKARSU Bedia, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 408, Ankara, 1975.

- ALEMDAR Zeynep, **Oyunun Kuralı**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1990.

- ALVER Füsun, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı,** Der Yayınları, İstanbul, 2003.

- ARAS Nilhan, **Halkla İlişkilerde Etik**, 4.Boyut, S: 18, Aylık Toplum İletişim Kültür ve Sanat Dergisi, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 20 Nisan 1997.

- ARAT Necla, **Etik ve Estetik Değerler**, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1996.

- ARSLAN Mahmut, **Eski Türk Ahlak ve Siyaset Felsefesine Konfüçyanizmin Etkisi**, Felsefe Arşivi, S:28, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1991.

- ATICI Medar, **Çağlar Boyunca Önemini Yitirmemiş Bir Çağrı: Kendini Bil.** Cogito, S: 10, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1997.

- AVCI Nabi, **Enformatik Cehalet**, Rehber Yayınları, Ankara, 1990.

- BATUHAN Hüseyin, **Etik Önermelerin Çözümü**, Felsefe Arşivi, Cilt 5, S: I, Felsefe Seminerleri, İstanbul Matbaası, İstanbul,1960.

- BAUDRILLARD Jean, **Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991.

- BELSEY Andrew, **Mahremiyet Aleniyet Siyaset**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar. Çev: Nurçay Türkoğlu. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- BELSEY Andrew ve CHADWİCK Ruth, **Medyada Etik ve Siyaset: Kalite Arayışı**, Der: Andrew Beisey ve Ruth Cnadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları,. İstanbul, 1994.

- BİLGİN Nazmı, **Medya ve Etik**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- BİR Ali Atıf, **Reytingler Eleştiriler ve Seçkinler**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, .Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- BÜKER Seçil, **Medyanın Sunduğu "Yeni Ahlak"**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, .Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- CENGİZ Erdal, **Törebilimde Değer ve Ölçüt Sorunu**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Demeği. Ankara. Ağustos 1998

- CHOMSKY Noam, **Medya Denetimi**, Çeviren: Şen Süer, Tüm Zamanlan Yayıncılık, İstanbul, 1993.

- CURRAN James, **Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme**, Der: Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset, Bilim Sanat Yayınları, .Ankara 1997.

- ÇALDAĞ Seniye. **Etik ve Çoğunluk**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayısı I. Ankara. Eylül-Ekim 1996.

- CEBİ Murat Sadullah, **Medya'ya Çeki Düzen Kural Aykırılığı Çerçevesinde Devlet-Medya İlişkileri**, Yeni Türkiye 12, Medya Özel Sayı II. Ankara, Kasım-Aralık 1996.

- ÇETİNKAYA Hikmet, **Basın Özgürlüğü mü İletişim Özgürlüğü mü?**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- DEMİR Vedat, **Türkiye'de Medya ve Özdenetim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

- DEMİR Vedat, **Medya ve Etik**, Seminer Konuşmaları XI. Yerel Medya Eğitim Semineri-Adıyaman (26-27 Mayıs 2005)

- DÖNMEZER Sulhi, **Basın Hürriyeti ve Basının Sorumluluğu**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- DURAN Ragıp, **Başkanın Şeyi ve Kamu Yararı**, Radikal Gazetesi, İstanbul, 11 Ekim 1998.

- ENCABO Manuel Nunez, **Gazetecilik Etiği ve Demokrasi**, Derleyen: Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

- ERDEMLİ Atilla, **Spinoza'nın Ahlak Anlayışı**, Felsefe Arşivi, S 27, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1990.

- ERYILMAZ Tuğrul, **Gazeteci Kendine de Sormalı**, Birikim, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul, Ocak 1999.

- FISKE John, **Postmodernizm ve Televizyon**, Der: Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset. Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

- GÜRELİ Nail, **Basında Sorumluluğun Çeşitli Boyutları**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- HABERMAS Jürgen, **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**, Çevirenler Tanı l Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

- HANLIN Bruce, **Gazete Sahipleri Editörler ve Gazeteciler**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- HARRIS Nigel, **Gazeteciler İçin Davranış Kodları**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- HATEMİ Hüseyin, **Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları**, Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976.

- HEIMSOETH Heins, **Ahlak Denen Bilmece**, (İkinci Baskı), Çev:Nermi Uygur, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978.

- HEIMSOETH Heins, **Immanuel Kant'ın Felsefesi**, Çev: Takiyettin Mengüşoğlu, İstanbul Matbaası. İstanbul, 1967.

- HOCAOĞLU Durmuş, **Descartes Felsefesi'nde Bir Problem Alanı Olarak Ahlak**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998.

- HOHENBERG John, **Gazetecilik Mesleği**, Çev: Filiz Ofluoğlu, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1963.

- İÇEL Kayıhan, **Kitle Haberleşme Hukuku**, Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, İstanbul, 1985.

- İNAM Ahmet, **Halsiz Kalmış Bir Ahlakın Cehenneminde**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1994.

- İNCEOĞLU Yasemin, **Uluslararası Medya**, Der Yayınları, İstanbul, 1997.

- İRVAN Süleyman, **Suskunluk Sarmalı Kuramı ve Elizabeth Noelle-Neumann'ın Özgeçmişi**, İletişim Fakültesi Dergisi, S:6, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 1997.

- JACKSON Jennifer, **Araştırmacı Gazetecilikte Dürüstlük**, Der: A. Belsey ve R. Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- KANT Immanuel, **Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi**, Çev: Ioanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1995.

- KAPAN İsmail, **Medya ve Ahlak**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- KARAİSMAİLOĞLU Ekrem, **Basın ve Etik**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- KAYA Mahmut, **Aristotele'ın Ahlak ve Siyaset Felsefesinin İslam Dünyasında Yansıması**, Felsefe Arşivi, S: 22-23, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1981.

- KILIÇBAY Mehmet Ali, **Economica'nın Dublörü Ethica**, Doğu Batı, S:4, Felesefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998.

- KÖKEN Uğur, Ronatius Cartesius, Cogito, S. 10, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1997.

- KUÇURADI Ioanna, **Etik**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

- KUÇURADI Ioanna, **"Uludağ Konuşmaları: Özgürlük, Ahlak, Kültür"**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

- MATELSKI Marilyn J., **TV Haberciliğinde Etik**, Çeviren Bahar Öcal Düzgören, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.

- MATTELART Armand ve Michele, **İletişim Kuramları Tarihi**, Çeviren Merih Zıllıoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

- MAYER Fredrick, **Yirminci Asırda Felsefe**, Çev. Vahap Mutal. Hareket Yayınları, İstanbul, 1974.

- MENGÜŞOĞLU Takiyettin, **Felsefeye Giriş**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1958.

- MORLEY David ve ROBINS Kevin, **Kimlik Mekanları**, Çeviren Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

- NEBİLER Halil, **Basında Tekelleşme ve Basın Ahlakının Çöküşü**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996

- NUTTALL John, **Ahlak Üzerine Tartışmalar**, Çev Abdullah Yılma/. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

- OĞUZ Kürşad, **Hukukun Yerini Etik Alacak**, Aktüel Dergisi, S:372, Hearst Yayıncılık, İstanbul, 3-9 Eylül 1998.

- ONART Adnan, **Ahlak Felsefesinde Doğalcılık Nedir? Ne Değildir?**, Felsefe Arşivi, S:20, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1976.

- O'NEILL John, **Piyasada Gazetecilik Yapmak**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- ÖKTEM Niyazi, **İletişim Özgürlüğü**, İletişim Fakültesi Dergisi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 1992-1993.

- ÖZBEK Sinan, **Hans Jonas'ın Ekoloji Etiği**, Felsefe Tanışmaları, 18. Kitap, Kent Basımevi, İstanbul, Ağustos 1995.

- ÖZGENÇ İzzet ve SÖZÜER Adem, **Basın Hürriyeti Kavramı**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996

- ÖZGEN Mahmut İhsan, **Basın Ahlakı Kuralları ve Yasaları**, Kardeşler Basımevi, İstanbul, 1988.

- ÖZKAN Tuncay, **Medya Nereye?**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- PETERS John Durham ve CMIEl Kenneth, **Medya Etiği ve Kamusal Alan**, Der: Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

- POSTMAN Neil, **Televizyon: Öldüren Eğlence**, Çev: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- RİGEL Nurdoğan, **Kağıt Kaplanlar**, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

- RİGEL Nurdoğan, **Medya Ninnileri**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993.

- SARIBAY Ali Yaşar, **Politik Teori Modernite ve Etik**, Doğu Batı, S:4. Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998.

- SELSAM Howard, **Etik**, Yaba Yayınları: 58, Ankara, 1995.

- SENNETT Richard. **Kamusal İnsanın Çöküşü**. Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 1996.

- SHOEMAKER Pamela ve REESE Stephen D., **İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi**, Der. Süleyman İrvan, Medya Kültür Siyaset, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1997.

- SONAY Ziya, **Medya Çalışanlarının Sorunları**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- ŞEN Ersan, **Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1996.

- TALU Umur, **Steril Gazeteci Pastörize Haber Diyet Gazete Basın Özgürlüğü**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- TEPE Harun, **Bir Felsefe Dalı Olarak Etik**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998.

- TILIÇ L. Doğan, **Milliyetçilik ve Yeni Sahiplik Yapısı Kıskacında Türk Medyası: Bazı Ahlaki Sorunlar**, Birikim, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Medya ve Etik, Birikim Yayınları, İstanbul, Ocak 1999.

- TOPÇU Kudret, **Medyanın İtibar ve Okur Kazanması Mümkün mü?** 4 Boyut, S: 18, Aylık Toplum İletişim Kültür ve Sanat Dergisi, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul, 20 Nisan 1997.

- TOPÇUOĞLU Nur, **Basında Reklam ve Tüketim Olgusu**, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayısı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- TURAN Rahmi, **Basının Özgürlük Savaşı**, Yeni Türkiye 11. Medya Özel Sayı I, .Ankara, Eylül-Ekim 1996.

- URAL Şafak, **Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlak**, Doğu Batı, S:4, Felsefe Sanat ve Kültür Derneği, Ankara, Ağustos 1998.
- WILLIAMS Kevin, **Gerçeklerden Daha Önemli Birşeyler; Savaş Haberciliğinde Etik Sorunlar**, Der: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Çev: Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

- YAKIT İsmail, **Mevlana'da Mutluluk Ahlakı**, Felsefe Arşivi, S:29, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1994.

- YEDIG Serhan, **Gazetecinin Hipokrat Yemini**, Aktüel Dergisi, S:376, Hearst Yayıncılık, İstanbul, 1-7 Ekim 1998.

- 1998 Antimedya Yılı, Hürriyet Gazetesi, Cumartesi Eki, 9 Ocak 1999.

- Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesine Göre: Basın Meslek İlkeleri, Yeni Türkiye 11, Medya Özel Sayısı I, Ankara, Eylül-Ekim 1996

- Babıali Magazin, S:72, Yıl:7, Ak Yayıncılık, İstanbul, Haziran 1995.

- Cumhuriyet Gazetesi, Dünya Klasikleri Eki, Yöntem Üzerine Konuşma, Çeviren: Afşar Timuçin, İstanbul, Eylül 1998.

- Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları:54, İstanbul, 1998.

- Ana Britannica, Cilt I, .Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1992.

- Ana Britannica, Cilt 3, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1993.

- Ana Britannica, Cilt 8, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1988-1992.
- Ana Britannica, Cilt 11, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1993.
- Ana Britannica, Cilt 13, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Ana Britannica, Cilt 16, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1993.
- Ana Britannica, Cilt 25, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1994.
- Ana Britannica, Cilt 26, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1993
- Ana Britannica, Cilt 28, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986-1994
- Meydan Larousse, Cilt I, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969
- Meydan Larousse, Cilt 8, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1972.
- Meydan Larousse, Cilt 12, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1973.
- http://www.basinkonseyi.org.tr/kararlar/yk-kararlari131.htm
- http://www.rtuk.org.tr/yayilk.htm
- http://www.basinkonseyi.org.tr/bmi.htm
- http://www.medya-turk.net/mevzuat-ilkeler.htm

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad Soyad	**:**	Ceylan ATATUNÇ
Doğum Tarihi	**:**	19.11.1978
Adres	**:**	Çiftehavuzlar Ahmet Refik Sok.
		Tümay Apt. No: 2/3 Kadıköy İstanbul
Ev Tel	**:**	0 216 360 74 96
GSM	**:**	0 532 396 96 19
E-posta	**:**	ceylanatatunc@hotmail.com

Eğitim Bilgileri

Lisans : Eskişehir Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın-Yayın 1997-2001 (Fakülteniz açtığı yetenek sınavları sonucunda bu bölümde öğrenim görmeye hak kazandım. 1 yılı İngilizce hazırlık olmak üzere toplam öğretim süresi 5 yıl olan fakültenin hazırlık sınıfını sınavla atladım. "Yazılı Basında Kullanılan Yabancı Sözcükler ve Dil Kirliliği" başlığıyla hazırladığım bitirme tezi ile mezun olmaya hak kazandım.)

Lise : İstek Özel Acıbadem Lisesi 1989-1996 (Burslu)

İlkokul : Kalamış İlkokulu 1984-1989

Kurslar

İstanbul Ticaret Üniversitesi Masa Üstü Yayıncılık bilgisayar programı eğitimi (QuarkXPress, Adobe Photoshop, Macromedia Freehand)

Yabancı Dil

İngilizce (İyi)

Deneyimler

***Denizcilik Dergisi** 01.03.2002 tarihinde yazı işleri müdürü olarak başladığım görevime 01.06.2003 tarihi itibariyle Genel Koordinatör olarak devam etmekteyim.

***Deniz ve Balıkçılık Dergisi**'nin kuruluş aşamasında yer aldım. İlk sayıyı Temmuz 2003'te Genel Yayın Yönetmeni olarak yayına hazırlayarak arkadaşlarıma teslim ettim.

***DBR Atlas Dergisi** gezi ve keşif dergisi olan bu dergide muhabir olarak çalıştım. Çeşitli rehberler hazırladım ve editoryal çalışmalar yaptım. 01.04.2001-01.12.2001

***Anadolu Ajansı** stajyer muhabir olarak görev yaptım. 01.08.2000-01.09.2000

***Bilgi Üniversitesi Web sayfası** haber ve araştırma yazıları hazırladım. 01.09.1999-01.01.2000

***Bakış Dergisi** Eskişehir'de yayınlanan yerel haber dergisinde muhabir olarak çalıştım. 01.04.1999-01.06.1999

***TRT İstanbul Televizyonu** stajyer muhabir olarak çalıştım. 01.07.1998-01.08.1998

***TRT İstanbul Radyosu** stajyer muhabir olarak çalıştım. 01.02.1998-01.03.1998